

SREE

RANGARAYAKADANA

For REFERENCE ONLY
SAMAVAKARAM.

*An Historical and Original Telugu
Drama in three Acts*

BY

KALLAKURY SAMBASIVA ROW F.A.,

Teacher, Pittapur Rajah's College, Cocanada.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయాంధ్ర బాహునిలయము

మల్లానంబూర్, హైదరాబాద్. 1.

FIRST EDITION 1000 COPIES.

COCANADA.

Printed at the SUJANARANJANI Press, by the Proprietor,
P. Brahmananda Row, and published by the Author.

1899.

Copy=Right.

PRICE 6 ANNAS.

రంగారాయకదన సమవాకారము.

ఇది

715
u95

కాకినాడ పితాపురంరాజాగారి కాలేజీలో నుపాధ్యాయుడగు

కాళ్లకూరి సాంబశివరావుచే

రచింపబడినది

మొదటిపూర్వు

కాకినాడ

సుజనరంజనీ ముద్రాక్షరశాలయండు

ముద్రింపబడి

గ్రంథకర్త గారిచేతనే ప్రకటింపబడియె.

కాపీరైట్.

దీనివెల 6 అణాలు.

22/69

పీఠిక.

ఆంధ్ర భాషాభిమానులారా !

౪౪౫

ఇది గడచిన 1757 సంవత్సరము జనవరి నెల 26 తేదీని బొబ్బిలివారికిని విజయనగరం మహారాజులుగారికిని జరిగిన యుద్ధకథ. ఇది ప్రబంధముగాను, ద్విపదగాను, పాటగాను రచింపబడి పండితపామరుల కమితానందంబు సంతిల్లజేయుచున్నదని నేనువేతే చెప్పనక్కరలేదు. అట్టి సంతోషమునకుఁ గారణము బొబ్బిలిజనుల శౌర్యాతి రేకమేగాని కథారచనా చమత్కారము గాదు. దృశ్యప్రబంధముగనుండినఁ జూపరుల కపరిమితానందంబు గల్గుననియెంచి స్నేహితులచేతఁ బ్రేరేపింపబడి యీకథాసరళి కొంచె మించుమించుగ సమవాకార లక్షణమును బోలినహేతువుచేత సాధ్యమైనంతవఱకు దానిననుసరించినాఁడ. రసభరితములగు కృతులనొనర్ప సమర్థులగు కవిశ్రేష్ఠులఁ బోలకున్న నాంధ్రభాషయం దభిరుచిగలవాఁడనగుటచే శక్తికొలఁదిని బ్రయత్నించితిఁగాని ప్రతిధమరచనా గ్రంథమగుటచే నింను దోషములుండకపోవు. మార్పులుకావలసియున్నచోట్ల నాంధ్రభాషాధురీణులు దయతోఁడెలియఁజేసినం గృతజ్ఞతాపూర్వక వందనములతోఁగైకొని రెండవకూర్పునందు సవరించుకొనుచున్నాఁడను. ఈగ్రంథరచనలోదిట్టకవి నారాయణకవికృత రంగారాయచరిత్ర కడుసాహాయ్యం బొనర్చినది. మఱియుఁగొంత వృత్తాంతము కార్తెకిల్ దొరవారు వ్రాసినవిశాఖుపట్టణం దిస్త్రిప్టుమ్యాన్యూల్ నుంచి కొంత యారమ్ ధొరగారు వ్రాసినచరిత్రనుంచి కొంత యి బొబ్బిలిరాజావారి ముఖ్యముగను గ్రహింపనయ్యె. సాధ్యమైనంతవఱకీ గ్రంథస్థమగుచరిత్ర వాస్తవమని నొక్కి చెప్పఁగలను. ఇక్కఱానాయకుఁడగు యి గోపాల కృష్ణరంగారావు వారికినిష్పదు బొబ్బిలిసంస్థానంబు నేలుచున్న యి రాజామహారాజుని, దోస్తాన్ యి రాజారావు వెంకట శ్వేతాచలపతి రంగారావుబహద్దర్, కే.సి.ఐ.ఇ. వారైదవతరము వారగుటచే స్వీగ్రంథము వారియభిమాన చారిత్రాభివర్ణనమేగాన వారికే కృతనియ్యఁదలఁచి గడచిన జూన్ 30 తేదీని యివారిసభలోఁ జదివి వారికిఁగృతినొసంగినాఁడను. యి రాజావారు నమిత భాషా సరసులగుటచే రసంబుగ్రహించి యపరిమిత సంతోష సంపూరితాంతఃకరణులగుచు నన్ననేకవిధంబుల సన్మానించినదేగాక యీగ్రంథము నచ్చొత్తించుభారంబు ను వహించిరి యి వారికిని వారికుమారరత్నములగు యి వెంకటకుమార కృష్ణరంగారావుగారికిని యి రామకృష్ణ రంగారావుగారికిని దైవ మనిశంబు శ్రేయంబులనొనగూర్చుఁగాత.

కా. సాంబశివరావు.

❖❖ ఇష్టదై వస్తుతి. ❖❖

శా. శ్రీనాథోర్విసుమేరుభూధరః సురజ్యేష్ఠాగమాజ్ఞాఝార్కులిం
 పూనకరాజదజింహగోరురథ భర్త్రేగ్రేధనవ్యేష్టకా
 జానేయవ్రజచక్రయుక్తమయి చంచద్వారసంఖ్యంబులొ
 నానక్తంచర కాలనంజ్ఞపురదిష్టాంతంబుఁ గావించి మేల్
 ట్తోణిన్నింపిన సాంయుగీనున కెదక జోహారుఁగావించెదక.

❖❖ కృతిపతిస్తుతి. ❖❖

శా. శ్రీరాజేవభవాండమండల ఫలస్థితంబు దీవ్యద్యశ
 స్సౌరభ్యప్రథితంబు నన్దుణ సుమస్సారంబు కామప్రదం
 ఛారూఢాత్మకవీంద్ర చిత్తమధుపా ఘానేవ్యమానంబునొ
 శ్రీరంగాధిప కల్పకంబు విజయశ్రీనేలు రంగాధిపుక.

క. రాజునహిరాజు నంబుధి

రాజు నుమారాజు నద్రరాజు నఖిలగో

రాజు హసియించి బొబ్బిలి

రాజుల సత్కిర్తి దిగ్విరాజులవేలుక.

సీ. చక్రరక్షణకళాశాలి యాతండని చక్రరక్షణకళాశాలియగుచుఁ

గమలాధికామోదకారి యాతండని కమలాధికామోదకారియగుచుఁ

సతతసన్మార్గసంచారి యాతండని సతతసన్మార్గసంచారియగుచుఁ

ప్రాకటాఖిలలోక బాంధవుండతండని ప్రాకటాఖిలలోక బంధువగుచు

గీ. శూరుఁడాతండని త్రిలోకశూరుఁడగుచు

నాప్రభాకరుతో నీప్రభాకరుండు

సాటియననొప్పితివి రాజసార్వభౌమ

రంగరాయన్యపాల శ్రీరమ్యశీల !

గీ. మీకులమువారిదైన నమీకచరిత

మొ, నమవాకారముగఁ జేసిమీకుఁగృతి నొ

సంగుచున్నాఁడఁగొనుఁ డగ్రజాత్యకాళ్ళ

కూరి సాంబశివామాత్య ధీరుఁడనిదె.

ఈరూపక మునందలి ప్రధాన పాత్రలు.

రంగారావు—బొబ్బిలిరాజు

వెంగళాయడ—రంగారావు తమ్ముడ

చినరంగారావు—రంగారావు కుమారుడ

దామరదమ్మన్న

భర్తారావు

చెలికాని వెంకయ్య

తాండ్ర పాపయ్య

పంతెన బుచ్చెన

} రంగారావు బంధు మిత్రవర్గము.

విజయరామరాజు—విజయనగరం మహారాజు

జగన్నాథరాజు—విజయరామరాజు మంత్రి

వత్సవాయాన్వయుడ—పెద్దాపురంరాజు

బుస్సీ—ఘోరించి గవర్నరు

హయదరుజంగు—బుస్సీ మంత్రి

గోరుండాక—కమాండరించీఫు

లక్ష్మన్న—బుస్సీ చువాసీ

మద్దాల రెడ్డిశాయడ—గోరుండాక చువాసీ

నాగోజీరావు—హయదరుజంగు గుమాస్తాలలో ముఖ్యుడ

లూయిస్ మర్చెక్—గోరుండాక రంపినవకీలు

లా, రానూ, లాడూఖాన్, లాసుఖాన్, హసనల్లీఖాన్

సుకురల్లీ, సిద్దిబిలాల్, కుప్పి, కుస్తాము

} ఫరాసుపారసీకపు జోదుక

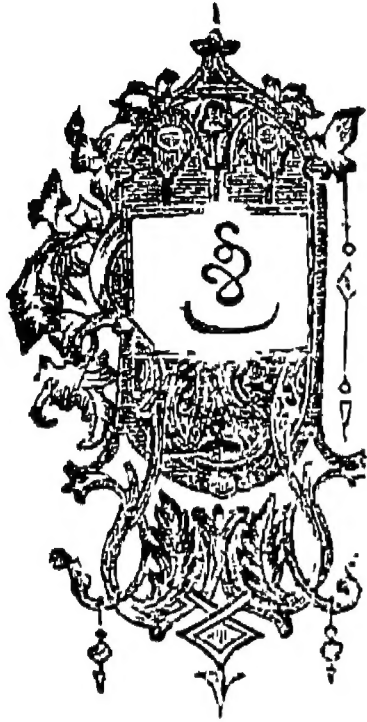
మల్లమ్మ దేవి—రంగారావు భార్య

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరంగారాయకదన సమవాకారము.

ప్రథమాంకము.

నాంది

రంగావనినాథుఁ డాపఱిధితలక్ష్మీనంశ్రయంతాశ్రితా
ధారుండుగ్రరణప్రమేది విజయోదారానుగుండంచితా
చారుండూర్జితఁడప్రమేయుఁడు గుణస్ఫరుండు మీనధ్వజా
కారుండెల్లపుడిచ్చమీకు నిఖిలాఖిర్వప్రభాశ్రేయమహల్.

(నాంద్యంతమున)

సూత్ర—నటీ ! ఇటురమ్ము.

నటీ—చిత్తము. ఆర్యపుత్రా ! ఏమిసెలపు.

సూత్ర—ఇష్టడియ్యెడఁగూడియున్న సభందలకించితివా ?

నటీ—చూచుచున్నానార్యసుతా.

సూత్ర—నటీ ! ఈసభ, సుధర్మచోలె విబుధమండల విరాజితంబై, కాసారంబు రీ
రాజహంసాశ్రయంబై, కైలాసంబుభాతి సదార్యానుకూలంబై, కరిపురంబు వడ
పున గౌరవయోగ్యంబై, బ్రహ్మగేహంబుకైవడి భారతీనిలయంబై, యలకాపురం
చెన్నున ధనదప్రధానంబై, కలశాగ్ధవంబు కరణి సంపజ్జనకంబై యొష్ఠమీఱుచున్న
చూచితే ?

నటీ—పండితపుత్రా, నిజము. ఇష్టదేమనియెడు ?

సూత్ర—నటీ ! వీరియుల్లంబులు పల్లవింప నేడేని యొక్క యపూర్వ కథాప్రసంగం
నడపవలెనని.

నటీ—అట్లైనఁ గానిమ్ము, కాని సమస్తదృశ్య ప్రబంధంబులను బ్రదర్శించఁబడినకే

సూత్ర—నటీ! నీవెన్నడైన రంగారాయకదన సమవాకారంబున వినియుంటివే ?

నటి—లేదు. అడెట్టిది ?

సూత్ర—నటీ! అది బొబ్బిలి వెలమదొరలకును, విజయనగరము రాజునకును జరిగిన
యుద్ధకథ.

నటి—అట్లైన నదియపూర్వమైనదే. దీని నెవరు రచించిరి ?

సూత్ర—చెప్పదవినము.

సీ. కాశ్యపూర్వన్వయకలశపాథోరాశి రాకానిశీధినీరాజవరుండు
సప్తర్షివర్యసందీప్తభారద్వాజ సత్తపోధనగోత్ర సంభవుండు
ప్రస్ఫుటభోగరాట్నాపమాంబా గర్భశుక్తిముక్తామణిస్ఫూర్జితుండు
పూణాంధ్రభాషా మహోన్నత శేముషీ వైదుషీ విశ్రుతిభాసురుండు

గీ. సాంబశివరాయ కవిబుధజనవిధేయుఁ
డిదిగొ రచియించె బొబ్బిలికదనచరిత
ముసమవాకారముగ రసస్ఫూర్తియైనఁగ
సకలజనమానసాహ్లాదసరసఫణిలి.

నటి—నీయంతటనీవే ప్రదర్శింప నెంచితివా ? లేక సభ్యుల యనుమతమా ?

సూత్ర—నటీ! నాయిష్టముగాదు. వారలేకోరిరి.

నటి—సరే. సభ్యులంతగొప్పవారని యంటివే ! ముచ్చటదీరునట్లు వారి నెట్లు శంజింపగ
లుగుదుము.

సూత్ర—నటీ! ఎంతవెట్టిదానపు మూఁళ్లు రంజింపఁజేయుట కష్టముగాని ధీరులను రం
జించుటెంతపని,

గీ. రాజహంసలు క్షీర నీరములువేలు
పఱచిక్షీరంబెగైకొని పరఁగుపగిది
సుగుణదోషములేర్పడఁజూచిగుణమె
గైగొనంజాలు వారలుగారెబుధులు.

నటి—అధైర్యమే నీకున్నచో నువ్వోగింపుము.

సూత్ర—మున్నగ దత్తుచకంబగు శరదృతువర్ణనం బొనర్చుము. నటీ!

నటి—ఆపనికి నన్నే నియోగించితివా ! కానిప్పు. ప్రయత్నించెదను.

చ. శరములు నిర్మలత్వమున జాలుకొనె న. గుణగూఢుడెవఁడె

శరములు పల్లవించె నలశారదలక్షి మడుంగులోయనన్
 శరములుపూని శాత్రులు జన్యములం బచరింపసాగిరి
 శరదమలాంబుదంబులు ప్రసన్నములై ప్రబలెన్నభంబునన్.
 చ. సురుచిరురంగరాయని యశోరుచులీసరణిన్ బ్రశస్తవై
 ఖరిఁబ్రసరించె నావిశదకాంతి శరద్వరచంద్రికల్దిగం
 తరములనిండె మా క్తికసుధారజతావని భృత్సురాపగా
 సురభిపటీరహీర శరసూనములన్ హసియించిమించుచున్.

సూత్ర—అహా !

గీ. హాయిగానీపు గావించినట్టిశార

దాభివర్ణనము సుమనోహరియై స్వ
 భావసిద్ధంబునై యిట్లు ప్రబలుచునికి
 నీదుచాతుర్యమే వర్ణనీయమయ్యె.

నటి—నరే ! నాపాట కసూయఁజేయక సంతసించితి వింతేచాలును.

సూత్ర—సుజనుల తెఱంగది గాదుగదా !

క. “దిద్దవలెఁ దప్పగలిగిన

ముద్దుగనైఘంటికంబు మూలముగనితా
 రెల్లియుఁజూడక రోసెడి

గద్దరి కుమతులను లెక్కగాంతురె సుమతుల్.”

ఇంతేగాక మున్ను

క. అలబొబ్బిలీరాపుకులీ

నులయున్నతిఁగాంచి యోర్వనొగిలియసూయా

కులుఁడైన పూసపాటిన్

తిలకుండేపాటికీరతిన్ జెందెనిలన్.

నటి—త్రైలోక్య విజయుండగు విజయరామరాజు కొల్వొందు తఱియయ్యె చాలుంజ
 లు ! మనమీపాటి పోపుదముపద.

సూత్ర—అపు నది నిజమే.

అని నిష్క్రమించుచున్నారు.

ఇది ప్రసావన.

రంగము :—విజయరామరాజు సభ.

[విజయరామరాజు, మంత్రి జగన్నాథరాజు ప్రవేశించుచున్నారు]

రాజు—మంత్రిపుంగవా !

మంత్రి—మహాప్రసాదము రాజా.

రాజు—నామనంబు చింతాకరంబయ్యెఁగదా ! సౌఖ్యరాహిత్యంబగు వైభవచ్ఛమరాళ వర్జిత కాసారంబుగదా ! అడవిగాచిన వెన్నెలకైవడిని నాజన్మంబు సాఫల్యముబొందమికి నాడెందంబు గడుఁగుండుచున్నయది.

గీ. చింత చితియనురెంటిలోఁజింతఘనము

మాననంబుననూహింప మాన్యసరిత

వినుముచితికాల్పు నిర్జీవులను బుడమిని

జింతఁగాల్పును బ్రాణులజీవయుతుల.

మఱియును.—

గీ. అంతి పురమును విజనంపుటడవిగవని

నగతి పురముగఁదోఁపింప స్వాంతమెసుమ

కారణంబగు నన్యంబుగాంచలేదు

సచివమూర్ధన్యయదిగాదె జగతియందు.

మంత్రి—రాజేంద్రా ! వైభవచ్ఛమన నిండ్రుని, ధర్మంబున బలిని, పరాక్రమంబున రంగ రాయని మించి భూపాలుర నదిమి కప్పంబులుగొంచు దనయుర్వి కామధేనువునా విధి విధానచ్ఛమన రాజ్యంబుసేయు మీకుఁగొఱుంతగల్గునా !

గీ. అట్టిదుర్వ్యక్తులంబేయహమునఁగాని

పొందఁగారాదు మీవంటిపురుషులకును

విభవసంస్ఫూర్తి జిద్వృష ! విజయరామ

రాజ ! రాజన్యలోకమార్తాండమూర్తి.

రాజు—మంత్రివరా ! నీవెంతబొగడినను రంగారాయశబ్దము వినినప్పటియుండియు మానంబెరిసెడిని, ఏలనన !

శా. బాల్యంబాది యసంఖ్యమా యపకృతుల్ హారెన్నియో జేయసా

కల్యణేర్పడ సావిహోద్భవమి నేఁగార్పణ్యమొప్పారిత
త్తుల్యంబుల్పచరింపఁజాలకయె మద్దోద్ధర్పముంకింపకే
తొల్యంబొగతి నూరకుంటినిగదా లావెంతయునల్లినన్.

ఇంతేగాక

క. ఎన్నంగరాని దుష్కృత

పన్నగవిషపాదకోర్వబాలైతిని త
త్పన్నగవిషదంష్ట్రావళి

నెన్నిక మున్నున్న దుశ్శనైయనయితిహా !

గీ. గోటఁజిమ్ముదాని గొడ్డఁడ్లఁగొట్టంగ

వలసెనన్ననూట పాటియయ్యె

నయ్యసేమి వారి నాజిని హతులుగ

జేసి సార్థకంబుజేతునభిధ.

మంత్రివరా ! వైరిక్షోజాని చక్షుఃశ్రవం బక్షీణోదగ్ర జిహ్వగ్రంబులక్ష్యేశంబు గ్ర

క్కుచు తుణతుణంబును బొంచియుండ నాకెట్లు త్నేమంబుగల్గును ?

మంత్రి—రాజేంద్రా ! పరమంబగు యొక్క యర్థంబుగలదు. దానినాకన్తింపుము.

గీ. తుష్టికలదేని వనమునందున్నఁగాని

న్దోచుసుఖముగజనునకుఁదుష్టిలేక

యున్నఁబురినున్న వనముననున్నరీతి

సుఖముబొందకయుండును జూడనరుఁడు.

రాజు—అది నిజమే, గాని పరాక్రమశూరులగు రాకుమారులకిల నరివరోర్వీవరులదు

బులం బరాజితులంజేసి వారి యుర్వీరమల గొనుట ధర్మముకదా !

శా. రత్నస్థాపితవస్త్రపజ్జియును శక్రస్వస్థసామ్రాజ్యమున్

నూత్నావాపక యతుకర్దమసదన్యూనోత్తరానంగముల్

యతోపార్జిత ఘోటకద్విపసమూహ ప్రాభవశ్రీలున

త్పత్నీరత్న కదంబమెల్లఁదులయె ప్రాచద్యశోలక్ష్మీకిన్.

కనుక మంత్రివరా !

గీ. కలితతజ్జయలక్ష్మీ సంగ్రామసీమ

నాని నీ కేదిగాజుకలగునిగో, నా

భూద్వితీయాభ్యుదయ కంఠపూజ్యసూత్ర

పటలవిచ్ఛేదిగాని నాప్రాణమేల ?

మంత్రి—రాజేంద్రా! అట్టిధర్మంబరాతివీరులయెడఁ దగినదేగాని వారిశ్రమ మనలకష్ట
రాధంబేమియుఁజేసినవారుగారు, నిర్మిమిత్తోద్యమపాటవంబున నిరాటంకంబ
గు యుష్మద్వాచాటనంబున శత్రురాజులఁ గెలువనేర్తుమే ? “యతోధర్మస్తతోజ
య” మన్న శ్రుతులమనము వినియుంటిమిగదా ? ఎచ్చట నధర్మంబుండు నచ్చట
నాశంబగు చింతింపనేల ! అయినను

పంచచామరము. బలాబలంబులెంచి పొంచిబల్కినోర్వగావతెన్

హళాహళిన్ దురంబులో నరాతివీరసంతతిన్

ఝాళంఝాళారవంబులొప్ప శస్త్రముల్చరింపఁగా

భళాభళీయటంచు మింటబల్లుపర్వులార్వగన్.

ప్రియంవదావృత్తం. అరులగెల్వఁదటియైనయపుడా

యరినరాధిపుని నాజిగెలువన్

గరువమేర్పడునుగాని సమయం

బరయకుండ నననర్హమగునె.

జనపాలా ! నీకెల్లప్పుడు హితముగోరి సమయాసమయంబులారసి యరాతివీరుల నో
ర్వకాలంబు సమకూడ నేనూరకుందు నే ?

థాజు—అమాత్యవరా ! నీవు వాసుచ్చినది నిక్కువంబే, గాని, ప్రక్క నరివీర రంగ
రాట్పన్నగంబు బొబ్బిలి ప్రాకారహామలూర్వంతరస్థాయియై యుండెననుచింతయం
తరంగకకుబంతకుహరపుటభేదనంబు గావించుచున్నది.

మంత్రి—రాజేంద్రా ! వినుమదాతివీరబలోద్రేకంబు మనకనుభవైకవేద్యమే.

గీ. వైరివీరులపారదుర్వారులనుచు

మక్కువాదిస్థలంబుల మనకుదేట

పడియెగా యింక నెందుకీపాటి చాడి

సమయమునువేచియుండుట చక్కనగును.

అదిగాక.

గీ. అచటఁబుట్టిన ననగొమ్మయైనఁజేవ

చేతరాజులు వీరులఁబెప్ప నేల ?

ప్రధితబలరాజులతుల పరాక్రమమృగ

రాజులారయ బొబ్బిలిరాజులెల్ల.

మఱియును.

శ్రీ. వారిమాహాత్మ్యమెన్నంగవశమెమనకుఁ

జండదోర్దండకాండప్రకాండకాండ

కలనఁబెద్దలువారలు ఘనచమూద్ధ

తినిమనముబెద్దలము నిజస్థితినిగనుఁడు.

రాజు—నీవును వారిమహిమనే యెక్కుడుగఁదలంచుచున్నావా ?

మంత్రి—లేదు. రాజా ! దురంబులకరుగనుత్సహించుతఱి నెదిరిబలంబును నిజబలంబును
మనమాలోచించుకొనవలయును గదా ! అందుకొఱ్ఱకై జెప్పినాఁడనుగానివేఱుగాదు.

(కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచుకి—మహాప్రభూ ! మీదర్శనంబునకిద్దఱు బ్రాహ్మణులు వచ్చి ద్వారంబున వేచి
యున్నారు.

రాజు—సేవకా ! వారినిటుల బిలుపుము.

సేవకుఁడు—చిత్తము. దేవరా ! (అనియరుగుచున్నాఁడు)

• (బ్రాహ్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు)

రాజు—లేచి చేతులుమోడ్చి (ప్రకాశముగా) నమస్కారము. భూసురోత్తములారా !

బ్రాహ్మ—విజయీభవ. (అని యాశీర్వాదించుచున్నారు)

రాజు—మేదిసీసురలారా ! ఇటుల నాసీనులగుడు.

బ్రాహ్మ—ఆసీనులగుచున్నారు.

రాజు—భూదేవోత్తములారా ! ఎచ్చటినుండి విచ్చేయుచున్నారు ?

బ్రాహ్మ—భూవరా ! కీరబొబ్బిలి సంస్థానాస్థానంబు వెలువడివచ్చుచున్నాము.

రాజు—అచ్చటివెంటలేమి ?

బ్రాహ్మ—నరేంద్రా ! అచ్చటివెంటల నెంతని చెల్పుదుము. వత్సరంబునంగల ద్వాదశ
మాసంబులు విచ్చలవిడిజరించుచు నందంబుల రాజచంద్రుల దర్శించుచు వారిమాహా
త్మ్యంబులుచూచుచుంటిమిగాని యాబొబ్బిలిరాజన్యాసేకపసింహులంబోలిన కాశ్య

రాజు—(తనలో) ఏమిపొగడుచున్నారు. నేనుగూడ విశేషధన మొసంగితినా నన్ను నిర్ణేయించుచోట బొగడుదురు.

బ్రాహ్మ—శా భీమాటోపసుధీస్థిరత్వమహిమావిశ్రాణనాతిక్షమా
పామాణ్యంబుల నీనడింతురు సుమా పాండుద్వితీయాత్మజా
తామర్త్యశీగురుప్రమేరురవిపుత్రానంతవర్గంబు నిం
కేమర్త్యుల్పమమాదురిమ్మహినిదే యీరాజలోకంబునన్.

మఱియును.

గీ. అంటిపొడిచి వేగగంటువెంబడిదూరు
నదురుగుండె పిక్కచెదురులేక
దురమునందు రిపుల దుర్వారశక్తిచే
రాజవరుడు రంగరాయఘనుడు.

రాజా ! ఆగోపాలకృష్ణరంగరాయ ఊమావల్లభప్రాభవంబు వర్ణింప వేనోళ్ళ చిలు
వకైనను దరంబుగాదు.

గీ. పుడమి నెంచఱినో రాజపుంగవులను
గంటిమేగాని లేరిటువంటివారు
ధనమొసంగిగుచ్చేలుడు ధనక్షుడగును
శిక్షజేయదలంచిన శివుడడంగు.

గీ. పుణ్యజనులను గారింపఁబూనెరంగ
రాయుడనువాడు మాపె నీరంగరాయుడ
డాత్మలోనదలంచినరంతరంబు
పుణ్యజనులసరక్షించుపూనిక్రబూని.

రాజు—ఆహా ! నిజమేనా ! ఏమిపొగడుచున్నారు ! బాపలకు పొగడుట నైజము.
మీకువీశేషమొసంగినవారే దానకర్ణులు. తక్కినగుణంబులెట్లున్నను.

మంత్రివరా ! ఈబాపలను బంపివేయుము.

మంత్రి—మంచిది రాజేంద్రా. (అనివారిని బంపివేయుచున్నాడు)

బ్రాహ్మ—ఇదేమి. వారిని బొగడితిమనిగాఁబోలు మనలనువచ్చినదారిని బొమ్మనె. ఎంత
వెట్టిపనిచేసితిమి ? (అనుకొనుచుఁబోవుచున్నారు.)

రాజు—మంత్రిపుంగవా ! ఈబ్రాహ్మణుల వరన నిజమెనదియే ?

మంత్రి—కొంత నిజమే. దానినతిశయముగఁ జెప్పియున్నారు. లోకమందెట్టిది యాచ కులకు సహజమేగదా ?

రాజు—నచివాగ్రణీ !

గీ. దానరాధేయులఁట సుశ్రతాపశౌండు
లఁట యుపాయవిడలఁట సప్తాంగధుర్యు
లఁట తగన్వారు నేను గానఁట కను మిదె
తెలియు నాక్షాత్రమున్ వారి వెలమతనము.

(వారొనర్చిన యపకృతి నెదఁదలంచి) తలపంకించుచు (ప్రకాశముగా) ఈపట్ల వారిని వదలివేయఁజనదు.

మంత్రి—(స్వాగతము) ఆహా ! ఈరాజు రావువంశపయోధి సుధాంశుడైన గోపాల కృష్ణరంగరావు సరళియరసి చూపోపక నిర్హేతుక జాయమాన కృధాకలితుఁడగుచు దుర్వ్యథచే బాధితుఁడగుచున్నాఁడు. బలాబలంబులం దెలుప నేనన్నమాటలచేతనే కురుదుచుండఁగా గోరుచుట్టుమీఁద రోకంటిపోటన్నట్లు బ్రాహ్మణులుకూడ సమకూడి రి. కూడిరిబో శత్రురాజవర్ణనకూడఁ గావించిరి. దండతాడిత భుజంగంబుభాతి ను గుఁడైయున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా)

రాజాగ్రణీ ! శాంతివహింపుఁడు. ఆరంగరావిత్తఁజేదమకెట్టియపకారంబుఁజేసినవాఁ డు ? నిర్హేతుకంబుగ నిట్టికోపమేల ? ఇత్తటి నారాజుపై దండెత్తినచో నన్యాయయు ధ్ధంబని జనులు మనలను నిందింతురు గాన.

క. కారణములేక కార్యము

గా రా దనిపెద్దలండు గావునరంభం

బారసి రాజోత్తమ ! ప్రతి

కారం బేమైనఁగాని కావింప నగున్.

రాజు—కారణములేదా ? నీకుఁ దెలియలేదుగాఁబోలును.

ఉ. ఇప్పుడువాఁడు సేయుపని యేమియెఱుంగవె ? యింకనేమి వా
తప్పులు సేయఁగావలెనొ ? తద్దయుఁబాతెడు కొండకాల్వలం
జప్పున నడ్డుగట్టి పలుసస్యము పండఁగనాత్మరాజ్యమున్
జొప్పడఁజేసెఁ దానెదురఁజూడవె ? న్యాయముఁదప్పె నీసునన్.

నీవిట్టివెడఁగుమాటలాడకుము. ఉత్తమమైన త్కత్రియ వంశంబునఁ బుట్టి యాత్మ

మింజైనను లేక యిట్టిపిటికిమాట లాడ నేమిమగతనంబు? ఎట్లైన నారాజుం జయించి
వీరలక్ష్మిం జేకొందుంగాక.

మత్తకోకిల. వీరవంశమునందుఁ బుట్టియు వీరులన్ రిపులన్ సుగం
భీరులం బొలియింప లేనిది విశ్రుతంబగు డ్రాత్రమే?
శూరుని స్థరమందు నేట్టి విశుద్ధకీర్తిని బొందెదన్
గారువీరము లాడుచుండుట గాదుసుమ్ము యధార్థముల్.

మంత్రి—(స్వాగతము) అంతకంతకుఁ గ్రోథంబుపెంచి యెదిరిబలంబెఱుంగనివాఁడై యి
ట్లనుచున్నాఁడు. నేనిప్పుడేమన్నను వినవారుగా లేఁడు. పోనిమ్ము నాకేల?
ఎవఁడెంతచేసికొను నంత ననుభవించునుగదా? (ప్రకాశముగా) రాజేంద్రా!
మీరట్టి పౌరుషవంతులే.

రాజు—పౌరుషముకంటె జీవనము పెద్దయే? పౌరుషహీనుఁడై బ్రతుకుకంటె నమ
రంబున నరాతివీరులచే మడియుట మేలు. ఈజన్మం బనపాయంబు గాదు గదా?
నవలక్షకళింగాధిపతినైయుండెయును వేయిమడుంగులు తక్కువగు బొబ్బిలిరాజుల
పాటి యనంబును బొందలేక కీర్తికాంతను జేసేత వారిపాలెఱ్ఱుసేతును?

మహాస్థగ్ధర. ఘోరంబౌ మత్స్యకాండాగ్నుల వెలమకులాంకూరముల్ కాల్చివైతున్
వీరాటోపం బెలర్ప నిష్ఠమతుల నమరోర్విష్ఠలి నైండివైతున్
బ్రాహ్మరంభానీకధాటిం బ్రకటిత విజయం బంది బొబ్బిల్గడినిన్
ధీరాధ్యత్యంబుపేర్చిన్ స్థిరముగ నిజదోర్దీప్తశక్తిన్ భరింతున్.

అట్లుగాదేని.

గీ. రంగరాయఁడొండె రంగద్విజయరామ
రాయఁడొండెనుభయరాజ్యములకు
రిపులనోర్చియేలు విపులభీమాహవ
కేళియందు నిజజనాళి మెచ్చ.

అట్లుగాన మంత్రివరా! నాయుద్యమంబునకుఁ దగిన ప్రయత్నంబొనఁ గూర్చుము.
అరాతివీరులబల మేనెఱుంగనిదిగాదు. వారును శౌర్యాన్వితులే, అట్టివారిని
దురంబున జయించినదే జయము. పిచ్చుకమీఁదఁజంద్రాయుధ మన్నట్లు గంభీరు
లగుదాగి ఛీరులైనవారిపై దాడివిడియు పేటినడువడి?

మంత్రి—అది నిజమేగాని

గీ. జన్యములకేగుకాలంబు చక్క నెఱిగి
పగలుబల మెంచి సప్తాంగపటిమ నెఱసి
పగను సాధింప నుంకింప వలెను గాని
తలఁచినప్పుడ సమకట్టఁ దగవుగాదు.

రాజు—పోనిమ్ము. మనకపకారమొనరించిరా లేదా ?

మంత్రి—దానివలన గోపాలకృష్ణరంగారావు మనకు నికారమెంచెనోలేదో ?

రాజు—నీవింక నట్లనియెదవేల ?

గీ. నిర్ఘరము లడ్డి మనచేల నీరుబాట
నీక మనరైతు లంతట నాకపెట్ట
మన్నెవా రంత వారల మట్టిరి యట
దగునె వారికి ? నింతయుఁ దలఁప వైతి.

ఇందు కేమనియెదు ?

మంత్రి—రాజా ! అదియకార్యమే. మొదట సామదానభేదంబుల వారితో ముచ్చటించుటమంచిది.

రాజు—మొదటినుండియు నాయం దసూయాభావమునే మదిఁ బొందుపఱచియున్న రంగారావు నాతో రాచకార్యసరళి పొత్తొనరించునా ? నీవుచెప్పినది యొప్పుగ నున్నది. ఏమి నీతిచెప్పితివి ? ఆరాజాధముండు నన్నంత నీచపఱచెనుగా ? వానితో నాసామదానభేదోపాయంబులు ?

మంత్రి—గీ. ఎట్టికార్యములందైన నేలిక ! మును
మున్నప్రతికార్యమునకును బూనుపట్ల
సామదానభేదంబులఁ జక్కఁజేయఁ
గాకయుండినఁ దండంబె కడక దగును.

రాజు—కం. ఆలోచనలెన్నియునిం
కేలా యియెడల మనకు ? నింతేనియులోఁ
జూలిదలఁపదగదు తగవు
మాలినయావెలమదురభి మానులయెడలన్.

గనుక మంత్రివరా ! పరిపరివిధంబులఁ దద్విధానంబుమనంబున నాలోచించుచుం

१ గనునాసగియతంబునకే కడఁగుము.

(నేపథ్యంబున) కళింగాధిపుడెచ్చటనున్నవాఁడు ?

(అందఱు నాలకించుచున్నారు.)

సేవకు—మహాప్రభూ ! ఎవ్వరోయిద్దఱు తురకబంటోతులువచ్చి రాజుంజూపుమనిభీ
మాట్టహాసముచేయుచున్నారు సెలవైనదోడ్కొనివత్తును.

రాజు—మంత్రివర్యా ! వారి నిటు బిల్వ నంపుము.

మంత్రి—చిత్తము. రాజేంద్రా ! సేవకా !

సేవకు—మహాప్రసాదము మంత్రిపుంగవా !

మంత్రి—వారినిటుదోడ్కొనిరమ్ము.

సేవకు—చిత్తమల్లే తోకొనివత్తును.

(అనిపోయివారిని వెంటఁగొనివచ్చుచున్నాఁడు.)

బంటో—సలామ్దేఖో మహారాజ్ మాప్రభువైన హేదరుజంగు తమరిమ్మని తాఖీ
దొసంగియున్నాఁడు. ఇదిగోగైకొనుఁడు.

(అని మంత్రి)కాతాఖీదనిచ్చుచున్నారు.)

మంత్రి—(చదివిచూచుకొని) రాజేంద్రా ! హేదర్జంగుసాహెబుగారు మనలను దస్తు
వసూలుచేసికొని జమాబందీ నిమిత్తము రాజమహేంద్రవరముమకాముకు రమ్మని క
మ్మవ్రాసిరి. ఇదెవర్తమానము.

రాజు—అట్లయినసరే. (ముఖవిలాసముతో) మంత్రివరా ! ఇట్టియధికారమును వీరి
కెవ్వరొసంగియున్నారు మఱచిపోతిని జెప్పము ?

మంత్రి—రాజా ! ఉత్తరసర్కర్లను 1752 వ వత్సరంబున డక్కనునవాబగు సాలబజ్జెం
గుగారు పరాసుసైన్యరక్షణకొఱకు బుస్సీదొరవారికొసంగియున్నారు. వెనుక ము
జఫర్జంగుగారు డూస్లేదొరవారికిచ్చిన దేశముతో నుత్తరమున గుండల్కామాలగా
యతు జగన్నాథమువఱకు నుండుదేశమంతయుఁ బరాసువారిస్వాధీనమైనది. గనుక
బుస్సీదొరవారుమనకు సర్వాధికారులు. హేదర్జంగుసాహెబుగారు వారిమం
తులు.

రాజు—అపును జ్ఞాపకమువచ్చినది (వికాసము ముఖమునందోఁపఁగా.)

(స్వాగతము) మంచినమయము సమకూడినది కానిమ్మువారింగలిసి యభిమతసిద్ధిం

బడసెదనుగాక (ప్రకాశముగా) మంత్రివరా ! వారెప్పుడువచ్చిరి ?

మంత్రి—క్రీస్తుశకమునందు 1756 వదియగు నీవత్సరము డిశంబరునెల 19 వ తేదీని వా

రు రాజమహేంద్రవరముం బ్రవేశించియున్నారు.

రాజు—బంట్లోతులా రా ! ఎవ్వరెవ్వరువచ్చిరి ?

బంట్లో—మహారాజా ! సర్వసర్వంసహధీశ్వరుండగు బుస్సీదొరవారు వారి మంత్రియగు హైదర్జంగు సాహేబుగారు మహమ్మదుహుస్సేన్ లాడూఖాన్ సిద్దీబీలాల్ జానూఖాన్ హసనల్లీఖాన్ మొదలగు మేటిజోదులును వచ్చియున్నారు ఇంక నాగోజీ రాయాది ముసద్దీలు చాలామందిసిద్దీలును వచ్చియున్నారు.

రాజు—వీరికందఱకు బసదిగుటకుండగిన స్థలంబెచ్చటననువుపడినదో ?

బంట్లో—గోదావరీ తటంబునఁ గోటిలింగపుణ్యక్షేత్ర సామీప్యంబున గుడారంబుల నిర్మించుకొని విడిదిసియున్నారు మహాప్రభూ !

రాజు—వారు సేనాసహితంబుగవచ్చినారా ?

బంట్లో—మహారాజా ! వారుచతురంగ బలసమేతంబుగవచ్చియున్నారు ?

రాజు—ఏయే రాజులకుఁ దాఖీదులనంపియున్నారు

బంట్లో—శ్రీకాకుళపునర్కారులోఁగల జమీదారులకందఱికిని దాఖీదులంజేసియున్నారు మేముసత్వరంబుగఁబోయి వారికితాఖీదులంజూపి బూసీసందర్శనంబునకుంబోవలసియున్నది మాకు సెలవొసంగుఁడు.

రాజు—మంత్రివరా ! ఈసాహేబులకుండగిన సత్కారంబులఁజేసిపంపుము మనమును బుస్సీదర్శనమునకు వేగమ పోవుదము.

మంత్రి—మంచిదిరాజేంద్రా ! అట్లేయొనర్తును.

(అనివారికిఁదగిన బహుమతులనొసఁగి పంపివేయుచున్నాఁడు.)

రాజు—సచివాగ్రణీ ! మనప్రయాణంబునకుండగిన రథగజపదాతి తురంగవ్రజంబు నాయత్త పటుపుము సేనలకుఁ బ్రయాణంబులు సెప్పి తగినయుద్యమంబున నుండుము. మఱియును దగిన దినంబారసించెప్పుము.

మంత్రి—నరేంద్రా ! వార్షికవాసరంబులరిగె శరత్కాలంబు జరుగుచుండె విజయ నిమిత్తోత్సవంబులనలరుచు రాజస్యలకు జన్యముల కరుగు కాలముకూడ సమకూడినది.

గీ. కొలఁకులెల్ల ను సంపూర్ణ జలముచేత

నొప్పుచున్నవి. తృణవృద్ధినుర్వియెనఁగు

చున్న దిప్పుడురాజేంద్రా ! యుయ్య సేన

లకు గజాళికి నసుశిముల్లురుగ వధిప !

కాపున నేలిక శుభప్రయాణంబున కెల్లియ భవ్యదినము.

రాజు—మంచిది. మంత్రివరా ! దుర్గరక్షణంబునకు నేర్పిన న నియమించితివా ?

మంత్రి—నియమించితిని రాజేంద్రా ! సమస్తంబునాయత్తపఱచితిని.

రాజు—అట్లైన సరే. రేప పయనమైపోవుదము.

(అని అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రంగము :—రాజమహేంద్రవరములో హైదర్జంగు కచ్చేరీ.

(బంటో)తులు ప్రవేశించుచున్నారు)

బంటో)తులు—సలామ్, హైదర్ జంగు మంత్రివరా ! తాఖీదలను దమ సెలవు ప్రకారము శ్రీకామశము సర్కారులోఁగల జమీదార్లకిచ్చివచ్చినాము.

హైదర్—మంచిది పొండు.

సభ్యులారా ! పారావారంబు ఘూర్జిల్లెడు తెలుంగుననుకరించుచు భవని వినవచ్చెడిని. నాగోజీరాయప్రముఖులారా ! మనపై సంగ్రామం బొనర్చుట కేరైన వచ్చుచున్నారేమో ? (భటులతో)

క. కాండంబునిండి భేరీ

డాండధ్వజంబు దిక్కుటంబు లవియ ను

ద్దండత విన వచ్చెడి నరి

దండెత్తుటయేమో ? తెలియఁ దగు భటులారా !

నాగోజీరావుగారూ ! అదేమొ మీరేగి చూచిరండు.

నాగోజీ—చిత్తము. మంత్రివర్యా. ఇదే పోవుచున్నాను.

(నాగోజీరావు పోవుచున్నాఁడు).

హైదర్—సిద్దిబిలాల్ ?

సిద్దిబిలా—జీ ! సాహెబ్, మెహర్బాన్, సలామ్.

హైదర్—మీరందఱు మీమీసేనలతో సిద్ధముగానున్నారా ?

సిద్దిబిలా—తయార్ మహారాజ్.

హైదర్—మంచిది.

(నాగోజీ ప్రవేశించుచున్నాఁడు).

నాగోజీ—గీ. చూచి వచ్చితి ననిసేనచూడరాదు

మిమ్ముదర్శించునత్కంఠ మీఁజీనృపులు.

షటురయంబున వారిటువచ్చుచున్న

వారలేగాని మఱి యొండ్లు గారుసుమ్మ.

శా. సాహేబాగ్రణి ! బూసిదర్శన సముత్సాహగతక్షోణిభృ
ద్వ్యహేలదగ్రపటుప్రతాప విశద పూర్ణాయమాన స్ఫుట
పూర్ణవిర్భవగర్జితారవలనద్వ్యతక్రమ్యమాణాంకృత
కౌహీనానక భీమవాద్య ఘననిహాదం బదే మ్రోగెడిన్.

హేదర్—మంచిది. చమూపతులారా ! మీస్థానంబుల కరుగుడు.

సిద్ధి—చిత్తము నలామ్. (అని పోవుచున్నారు)

హేదర్—రాజులన్న జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. మనము తాళీదులం బంపి నేటికి
వారము రోజులైనదే. నేటిదినము 28 వ తారీఖు కూడఁ బ్రవేశించె. ఇంకనుతా
జులు రాలేదా ?

నాగోబ్—క. వచ్చిరికొందఱు రాజులు
వచ్చుచున్నారు మిగులువారలు దూరం
బిచ్చటికి వారినెలపులు
క్రచ్చరరాజులమి కిదె కారణమేమో ?

హేదర్—వారిని నీవు చూచినావా ?

నాగోబ్—చూచితిని మంత్రివరా !

హేదర్—వారందఱుఁ గచ్చేరికి వచ్చిరా ?

నాగోబ్—రాలేదు.

హేదర్—వారి నింకెట్లు తెలిసికొంటివి ?

నాగోబ్—క. రాజులనందఱుఁజూచితిఁ
దేజోవైభవములెంతో దీపింపఁబురీ
రాజపథంబున రా నే
రాజద్దతిమీటి వారిఁ బ్రజలు సుతింపన్.

క. చతురంగబలసమన్విత
లతులితవైభవ తిరస్కృతాఖండలు ల
ప్రతిహతబలబలభద్రులు
క్షీతిపతు లొక్కొకరె వచ్చిచేరిరి నగరిన్.

హేదర్—అలాగా ?

క. నీవట్లు చెప్ప సాకున్

భావంబునవేడుకయ్యెఁ బల్కుము వినఁగా

నావిభులవిశేషమ్ముల

నీవెఱిగినకొలఁది వారి నెఱ్ఱెఱిగితివో !

నాగోజీ—అట్లైన వినుము. మొదటఁ గళింగాధిపుఁడగు విజయరామరాజు నిజబాహుశుండాదండవిరాజిత విజయగాండీవ సన్నిభ కోదండుండై యిరువంకల శంఖారావములు దేవదత్తారవ సన్నిభంబులుగాఁగ, నైరావత తిరస్కృత గజంబులు, నుచ్చైశ్శ్రవసన్నిభంబులగు వాజిరాజులును, నిరుపమానసంగ్రామ కళాధౌరేయులంబోని సైనిక నికాయంబులును, బలిసిరాఁ దద్దవని మిన్నముట్టి మాటుమోయ నొక్క పెల్లున నీరాజమహేంద్రవరపురంబుఁ బ్రవేశించె. అదేకదాయాధ్వని మీరు మమ్ముఁ దెలిసికొనిరమ్మంటిరి ?

హేదర్—మఱీ అదేనా యాధ్వని. అట్టివారేమి వారు ?

నాగోజీ—సుగంధివృత్తము. ఆకళింగభూమిజాని యద్భుతంపువైభవం

బేకడిందిఁజెప్ప నేర్తు నేనుమీకు ధీనిధి !

యాకుభృద్భిడౌజమూర్తి యాత్మవర్గయుక్తుడై

వీరకమీడు దర్శనంబువేడ్కమీఱు వచ్చెడిన్.

హేదరు—ఇంక నెవ్వరువచ్చిరి ?

నాగో—మహాప్రభూ ! కాకర్లపూడివంశాంబుధి సోముఁడగు జగన్నాథరాయవరుండు ను సత్యవరపుర స్వామియగు రామభద్రరాజుగ్రీణియును గాశీపతి క్షమాధపుండును జింతలపాటి నీలాద్రిరాయండును మఱికొందఱు నావిజయరామరాజుమోలనే వచ్చిరి.

కం. ఆరాజమాళిఁజూడఁగ

గౌరవమున మందపాటికలీతకులజులౌ

శ్రీరఘునాథాగ్రణియును

వీరుండు బలభద్రరాజు విచ్చేసి రొగిన్.

హేదరు—కళింగదేశాధీశ్వరుండబ్బా యింతటివాఁడేమి ? ఎందఱి నోతురుస్కౌవనీ పతుల నతులగతి నిలకించు చుంటినిగాని వీరింబోలినవారి నెందఱిఁజూచి యుండలేదు. అందుచేతనేగదా ఇకాకుశపు నాయబగు జాఫరల్లీఖాను పరాసుల నెదిరింపఁ

గోరి యీరాజును సహాయముచేసికొనె ?

(బుస్సీప్రవేశించుచున్నాడు.)

(అందఱులేచి సలాములఁ జేయుచున్నారు. వారియాజ్ఞ నొంది అందఱు నాసీనుల గుచున్నారు.)

బుస్సీ—(శ్రవణమభినయించి) హేదరుజంగుగారూ ! ఆధ్వనియేమి ?

హేదరు.—నాగోజీ రావు గారూ ! ఆధ్వనికేమికారణము ? చూచిరమ్మ.

నాగోజీ—(తొంగిచూచి) మహాప్రభూ ! బుస్సీవర్యా !

చం. నలువదివేలకాల్బలము నాలుగువేలహయంబులెన్నోయే

న్దులును శతఘ్నకాచయముఁ గూడి ప్రభుత్వమహత్తుఁదెల్పుఁగా

నలరుచు రాణ్య హేంద్రవరుఁ డాదట మాగధవార మెంతయుం

గొలుచుచుఁగూడరాఁగ నిదిగోచనుదెఁచెడిమిమ్ముఁజూడఁగన్.

(విజయరామరాజు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

విజయ—బుస్సీ గారు ! సలామ్. హేదర్ గారూ ! సలామ్.

హేదరు—(లేచి) సలామ్ రాజా ! దయసేయుము.

(అని కుర్చీని జూపుచున్నాడు.)

రాజు—ఆసీనుఁడగుచున్నాడు.

హేదరు—రాజేంద్రా ! సేమంబె ?

విజయ—మీయనుగ్రహమువలన ఔమము. మంత్రివర్యా !

గీ. మీదుతాఖీదుఁజూడఁగ నాదుడెంద

నుధిక మానందమును బొంది యలఘు గతిని

మిమ్ము దర్శించువేడుక మించఁగా ని

చటిక్కివచ్చితిమయ్య యోసాహేంద్ర.

హేదరు—మంచిది రాజాగ్రీణి ! మీదర్శనంబుచే మాకును సంతసమయ్యె. మీపరిపాలన

నావిశేషమ్మున జనుల కధికసుఖం బగుచున్నదిగదా ! అమాత్యభృత్యవర్గంబు మీయిష్టానుసారంబుప్రవర్తిల్లునే ?

విజయ—మ. అరిదింజూపరులు న్దనంగఁ బ్రజ లత్యంతంబు నాయాజ్ఞల

స్సొరది స్వే శిరసావహింతుఁ సచివుల్ చోద్యంబుగా మద్దచ

స్సరణి స్థేయుదు రెల్లకార్యముల నశ్రాంతంబు భద్రంబు మీ

యురుకారుణ్యముగల్గుట న్మనలమానుర్వీపతి గ్రామణి.

హేదరు—రాజేంద్రా! మిగుల సంతసంబయ్యె. (తెఱలోఁగలకలము)

నాగోజీ రావు గారూ! ఆకలకలంబేమి?

నాగోజీ—(తొంగిచూచి) మహాప్రభూ! మీసందర్శనంబునకుఁ దక్కిన శ్రీకాకుళపు
మహీపతులరుఁగుదెంచుచున్నారు.

హేదరు—సేవకా! కుర్చీలు వేయుము.

సేవకు—చిత్తముస్వామి! (అని యట్లొనర్చుచున్నాఁడు)

హయి—సేవకా! హుక్కాయి నిలుతెచ్చు.

సేవకు—తెచ్చి యిచ్చుచున్నాఁడు.

హయి—పీల్చుచు వింతహాయి ననుభవించుచున్నాఁడు.

రాజులు ప్రవేశించుచున్నారు.

రాజులు—సలామ్ బుస్సీవర్యా! హయిదరుజంగుగారూ! సలామ్.

విజయరామరాజుగారు తాజీమిచ్చుచున్నారు.

నాగోజీ—ఇటుకూర్చుండుండు రాజవర్యులారా!

(అని వారల నాసీనులం జేయుచున్నాఁడు)

హయి—అబ్బా ఖై నాగోజీ! వచ్చినవారెవరు? (అని కనుపైఁగ జేయుచున్నాఁడు.)

నాగోజీ—గీ. సాహెబాగ్రణివిను మీ రసావరుండు

వత్సవాయాన్వవాయుండు బాయకేశ్వ

రానుజుల్వీరు వీరునారాయణేశ

కిమిడిరాజన్య పుంగవు లమితయశులు.

గీ, వీరుగొలుగొండ భూజాను లారయంగ

సత్యవరరాజచంద్రుండీ సత్వఘనుండు

నీలభూధరరాయండీ నిర్మలుండు

కానిపత్యభి ధేయండీఘనయశుండు.

వీరు కాకర్లపూడి జగన్నాథరాయవరులు వీరు మందపాటివంశాంబుధి సోములగు రఘునాథ బలభద్రరాజ పుంగవులు.

మిస్సీ—త్రమావరులారా!

క. మాయానఁ బూనిమీరిట

కైయేతెంచుటకు మోదమందితి మింకన్

జేయుడు విహితోద్యమముల

నాయతభుజులార ! మీరలాయత్త పడన్.

విజయ—చిత్తము. ఘరాసువంశాగ్రణీ !

బుస్సీ—హేదరుజంగుగారూ ! వీరితోఁ మనకుగల పనినంతయు జూటపఱచి వీరికి సెల
పులనొనంగుడు.

హేదర్—మహాప్రసాదము స్వామీ !

బుస్సీ—భోజన సమయమైనది పోవుదము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రంగము :—విజయ రామ రాజుబస.

రాజు మంత్రి నౌకరు మొదలగువారు ప్రవేశించుచున్నారు.

రాజు—మంత్రివరా ! మన గ్రామముల విషయమైన సముజాయిషీ దివాణమువారికిఁ

దెల్పుటకు మనకు వకీలు ముఖ్యంబుగదా !

మంత్రి—అవును రాజేంద్రా పిలిపించెదను. సేవకా ! యిటురమ్ము.

సేవకు—చిత్తము స్వామీ ! ఏమిసెలపు ?

మంత్రి—నీవుపోయి యొకవకీలును బిలుచుకొనిరమ్ము.

సేవకు—మహాప్రసాదము స్వామీ..

(అనిపోయి వెంటఁగొని వచ్చుచున్నాఁడు.)

(వకీలు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

వకీలు—నమస్కారము రాజేంద్రా ! నమస్కారము మంత్రివర్యా !

మంత్రి—వకీలుగారూ ! ఇటఁ గూర్చుండుండు. (కుర్చీని జూపుచున్నాఁడు)

వకీలు—ఆసీనుడగుచున్నాఁడు.

మంత్రి—మీరు మాకొక రాచకార్యము చేసిపెట్టవలె.

వకీలు—అట్లనే. మంత్రిగారూ దానికేమి ? సెలవిండు.

మంత్రి—క. మీరాతురుష్కవర్యు హ

జారమునంజేరి వచన చాతురిమెఱయన్

మారాచ కార్యము నవి

స్తారంబునుదెల్పి సెలపు దగఁగొనిరండీ.

వకీలు—చిత్తము స్వామీ ! అట్లే చేసెదను..

మంత్రి—“ ఎప్పటికిని మాకళింగకు మోతాదుగ జమాబందీ ద్వాదశలక్షల కేర్పాటున్నది. ఆసామ్మలలో సగమిపుడును దక్కినసగము మీరు గోదావరిఁ దిరిగి దాటులోగ నియ్యఁగలవార ” మని చెప్పెను.

వకీలు—అట్లే మనవిచేసెదను. పోయివచ్చెదను.

రాజు—వకీలుగారూ ! ఒకమాట హేదరుజంగు సాహేబుగారితో నామాటగా నిట్లు మనవిఁజేయుఁడు.

క మీతోఁగొంతఁ బ్రసంగముఁ

బ్రీతెన్నలుపంగనాకు వేడ్కయెడివేఁ

బ్రాతఃకాలమ వచ్చెదఁ

శేతున్నీయిష్టమట్లు చెన్నలరారన్.

వేగఁ దిరుగ జవాబులఁ గొనిరమ్మ.

వకీలు—చిత్తము. పోయివచ్చెదను రాజేంద్రా !

రాజు—(స్వాగతము) నామనోగతంబగు నాలోచన నీమంత్రితోఁ జెప్పితి నా వల దుడుగుమనునేమో ? హేదరుజంగు తనతో రహస్యమున ముచ్చటించుటకు సమయ మొసంగకపోవునా ? ఏలాగుననైన నీహేదరుజంగుం దోడ్కొనిపోయి యాబాబ్బిలి గడీపైదింపవలె (ప్రకాశముగా) మంత్రివరా ! హేదరుజంగు మిగుల మంచివార డుగాఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. అన్నిసంగతులు మన యిష్టమట్లే యొనర్చునుగా !

మంత్రి—మంచివారఁడుగనే చూపట్టెడిని రాజా !

రాజు—మనకిచ్చట నింకనెన్నిరోజులు పనియున్నది.

మంత్రి—మనవకీలు పనినంతయును సామకూలపఱచుకొని వచ్చిన మనకిఁక నేమిపని యున్నది.

రాజు—మనముచెప్పినట్లు వాఁడీకొనునో లేదో ?

మంత్రి—ఇయ్యకొనవచ్చును.

రాజు—క. జాగయ్యె మనవకీలట

కేగి మరలిరాఁడు మంత్రి ! యేమిది ? కార్యం

బేగతి నభలో నెఱపెడి

నోగడ ! దప్పింత గలుగకుండు మనయెడన్.

మంత్రి—అటుచూచి మహాప్రభూ ! వచ్చుచున్నాడు.

రాజు—ముఖము తేటగనేయున్నది. కార్యము సానుకూలపఱచుకొనియే వచ్చుచున్నట్లు గన్పట్టెడు
(వకీలు ప్రవేశించుచున్నాడు)

వకీలుగారూ ! ఇట్లు దయసేయుడు (కుర్చీనిచ్చుచున్నాడు)

వకీలు—గూర్చుండి సేదదీర్చుకొనుచున్నాడు.

మంత్రి—మేఖవిలసితవృత్తము. రాజేంద్రా ! చతురతమెయి యవనో.

ర్వీజానిన్లని విశదపఱచి స

త్తేజస్సు, ర్నిని దెగువమనవకీ

ల్రాజద్రూఢిని రయముగవచ్చెన్.

రాజు—అపుడు నీవుచెప్పినది నిజమే. వకీలుగారూ ! ఏమిసమాచారము ?

వకీలు—రాజాగ్రణీ ! దేవగణ పరివేష్టితుండగు దేవేంద్రునిపగిది నిఖిలరాజన్య పండిత.

లేఖక భృత్యనివహంబులో నక్షత్రమధ్యంబుననున్న నిశాకరుండువోలెఁ గూర్చుండి యున్న హేదరుజంగుంగాంచితిని.

రాజు—తరువాత.

వకీలు—క. నేవేగఁజని కళింగ

క్షౌవిభుని వకీలుననఁగ సంతానంబు

న్ద్రావించి సేమమారసి

మీవచ్చిన కతముఁదెల్పుమీ మాకనియెన్.

రాజు—తగినమర్యాద సల్పినాడుగా ! తరువాత.

వకీలు—ముందుగఁ గళింగసర్కారుతోఁగల జమాబందీ విషయమైన సంగతులు త-ర్వా

తఁ దక్కిన రాజకీయపద్ధతుల గుఱించియు వారడిగినవానికిఁ దగునుత్తరంబుల ముచ్చటించితిని.

రాజు—తరువాత.

వకీలు—క. ద్వాదశలక్షల రూప్యము

లేదగ నెపుడిచ్చుపన్ను ఇందునగంబి

ష్టీదలఁచితిమిఁకఁ గొడువను

గోదావరి మరలదాటకుండఁగమీకున్.

రాజు—హయిదరేమనె.

వకీలు—వల్లెయనె. తారునుశ్రీ కాకుళము వచ్చుచున్నారగున నచ్చట నియ్యవచ్చుననిరి.

రాజు—సరే ! ఇంతమట్టుకు బాగుగనేయున్నది. మంత్రివర్యా ! వారచ్చటికివచ్చి మఱి
లి పోవునంతలో మనము సొల్లు నియ్యలేమా ?

మంత్రి—ఇవ్వవచ్చును స్వామీ !

రాజు—తరువాత నానంగతి యేమైనది.

వకీలు—తోదకవృత్తం. నలలితమౌగతి సాహెబుతోడ
నృలికితినే మృదుభాషల నాతోడ
దెలిపినవార్తలఁ దెల్లముగావాఁ
డలరినరేయని యానతినిచ్చెన్.

రాజు—గీ. నీవెబో వకీలన్నను నిముషయుక్త
మందుఁగార్వంబువారితోఁ బొందఁపఱచి
వచ్చితివి నీదుచతురత మెచ్చువచ్చె
డిని నిశాంతంబునందెల్లి పనివినియెదె ?

నీవలనఁ గావలసిన కార్యమున్నది. హయిదరుజంగుతో నేను మాట్లాడునప్పుడు నీన
హయమునాకుఁ గావలె నొక్కతూరి తప్పకరస్కు.

వకీలు—అట్లే వచ్చెదను స్వామీ ! ప్రస్తుతము సెలవుఁగైకొనియెదను.

రాజు—పోయిరమ్ము. (వకీలరుగుచున్నాఁడు).

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము :—హయిదరుజంగు కచ్చేరీ,

విజయరామరాజు వకీలు మొదలగువారు ప్రవేశించు చున్నారు.

విజయ—సలామ్ సాహేబుగారూ !

హయి—సలామ్ రండు కూర్చుండుఁడు. (కుర్చీలఁజూపుచున్నాఁడు)

విజయ—ఆసీనుఁడగుచున్నాఁడు. (వకీలునుఁ గూర్చుండుచున్నాఁడు)

హయి—రాజేంద్రా ! ఏమివిశేషములు ?

రాజు—మీదర్శనముకఁడై విశేషతరమైనవెవ్వి ?

హయి—గీ. మీవిషయ పరిపాలనా కోవిదత్వ

మంత నిర్విశేషంబుగా నాలకించి

మీవిషయమై నుడివె బుస్సి మెచ్చుకొనుచు

మీ వకీలంతయుంజెప్ప భూవరేణ్య.

రాజు—నాయందుఁ బరిపూర్ణానుగ్రహ ముంచుటఁబట్టి మాత్మేమమారయంచుండురు.
హయిదరు—నిన్నటిరోజున మీరు వర్తమానమంపి యుంటిరే?

రాజు—సాహేబుగారూ ! అవును.

క. పనులెల్ల ముగిసెఁ దగమీ

పనుపున యవనావతంస! పదఁపడి పో మీ

యనుమతివడయుటకంటె నిఁ

కనుపమసత్కీర్తిధుర్య! యధికం బున్నే?

హయి—రాజులందఱుఁగలసి పోయెదరా యేమి?

రాజు—క. శ్మశరాజమాళులందఱు

నోరాజితకీర్తిధామ! యురుదూరమునా

తో రా రందందుఁబ్రయా

ణారంభమునందు మధ్య నాగెదరుసుమా.

క. అంతంబువఱకు వచ్చున

నంతాకాంతుండు రాఁ డనంతయశోవి

క్రాంతా! యింతదనుక మీ

యంతికమున కదియుమీకునవగతమె కదా?

హయి—వారెవరు?

రాజు—వారా? బొబ్బిలిరాజుగారు.

హయి—ఎట్లెట్లూ! రాలేడుగా! ఏమీ? ఎందుకురాలేదు? సేవకా! నాగోజీరావు
గారిని బిలుచుకొనిరమ్ము.

సేవ—చిత్తము స్వామీ. (అనిపోయి తోడుకొని వచ్చుచున్నాఁడు)

నాగో—సలామ్ సాహేబుగారూ!

హయి—అందఱురాజులు జమాబందీకరుగుడెంచిరా?

నాగోజీ—బొబ్బిలివారుతప్పఁ దక్కినవారందఱు వచ్చియున్నారు. వారితోఁగలవని స
ర్వము పూర్తియైనది.

హయి—బొబ్బిలివారు రాలేదనియేల మాతో చెప్పలేదు?

నాగో—ఇకవత్తురేనో?

క. ఇప్పుడెవచ్చునో లేకిం

కప్పుడె.వచ్చునో యటంచు నాత్మఁ దలఁచి నే

జెప్పకయుంటిని మీతోఁ

దప్పని మదిఁ దలఁప కుండఁ దగఁ బ్రార్థించున్.

హాయి—వారికి మాతాభీదు పంపితివా?

నాగో—పంపియున్నాను మఁత్రివరా!

హాయి—మంచిది పొమ్మ. (నాగోజేరావు పోవుచున్నాఁడు)

విజ—సాహేబుగారూ! ఎందుచేతరా లేదో నేనెఱుఁగుదును.

హాయి—కారణమేమి జెప్పుఁడు.

రాజు—శ్రీకాకుళపు సర్కారులోఁగల జమీదారులలో బొబ్బిలివారుతప్ప దిక్కినవారందఱు నీదస్తులోనికి వచ్చియున్నారు. వారునూత్రిమురాలేదు. వారు రారు.

హాయి—ఏమి కారణము?

రాజు—(తనలో) నాకిదేనమయము. బొబ్బిలిరాజు దివాణంబువారికంటె నెక్కుడు వాఁడని చెప్పినంగాని యీతరుష్కాగ్రణికి నుగ్రమైన కిన్కపుట్టదు. ఛైరిరాజు నెక్కుడుగఁజెప్పట నాకుందగిన పని కాదు. అయిననట్లు చెప్పినంగాని నామంత్రంబు ఫలింపదు. కాని మేఘమైన సరే. (ప్రకాశముగా) సాహేబుగారూ! పద్మనాథకళిఘామణియగు రావుకులాగ్రణి దురాగ్రహచండకోర్దండ ప్రతాపప్రభూతగర్వా విలచేతస్కుండుగాన దివాణంబువారిని సరకుఁగొనఁడు. వాఁడెంత ధన్యుఁడో కాని యెంతటిఖాన్నిఘాలకుం జడియఁడు.

హాయి—గీ. సరకుఁజేయఁడె? కానిమ్ము తురకదెబ్బ

చవిఁగొనుంగాక భూరిప్రచండకాండ

కోఁగిప్రభావాగ్నికీలల దొమ్మి గాఁగఁ

బడి సమయునప్పుడే మత్స్వభావ మెఱుఁగు.

రాజు—ఇంతేగాక శిస్తువడవనీయఁడు. దస్తుఁగానియ్యఁడు. నిజమాడిన నిఘ్నరము. ఎందుకు?

హాయి—ఏమేమీ? ఇంకనెటువంటివాఁడు? ఇట్టిగర్వమునకుఁ గారణమేమి?

రాజు—సాహేబుగారూ! ఆరాజు బహుపరాక్రమశాలి. అదేకారణము.

హయి—అంతపరాక్రమశాలియేమి ?

రాజు—శా. రంగారాయ వరాపరార్జునుఁడు దోఃప్రావీణ్యమేపారి తా
రంగత్తుంగదురాపగాండివనిభోగ్రాభీలకోదండ మా
భంగప్రాథమిక దాల్చి ఘోరరణభూభాగంబున న్నిల్వఁగా
గంగానందనుఁడైనఁ గావుమనుచుం నైచాపు లర్పింపఁడే ?

ఇంతేగాక పాండవేయుల భుజాబలంబును గార్తికేయుని పరాక్రమంబును విబుధా
పగానూనునిమహిమయు మహేశ్వరునిమాహాత్మ్యమును విక్రమార్కుని వీర్యాతిరే
కంబును బరశురాముని పౌరుషంబును సంగ్రహించి విరించి మించి యీబాబ్బి
లివెలమదొరల నిర్మించెనని తోచుచున్నది.

మత్తకోకిల. రంగదున్ని జఖడ్గరాహువు రాజమండలి మ్రింగ ను
త్తుంగశౌర్యవిభావసుం డలదోర్బలాంధతమంబులం
భంగపెట్టఁ దదాజ్ఞాకూలము పౌఞ్జనంద్రము నడ్డఁగా
సంగరంబున రంగరాయని నైచువా రెవ రుర్వరన్.

హయి—రాజా ! ఈబాబ్బిలిరా జస్తదపారఘోరాభీలశతఘ్నికారావంబెటుంగఁడు
సుమా ! ఈరాజులుగీజులు మదాగ్రహానలమునకు శలభమాత్రులునుమా ?

పంచచామరము. అరాతివీరవారమెల్ల నాకులఁబుఁబొందమా
ఫిరంగికాటుచిచ్చు వైరివీరసైన్యవన్యముల్
దురంతరీతిఁ జుట్టుముట్ట దుర్మదంబు వీఁడి మా
పరాసుతేని శక్తియుక్తి పౌరుషం బెఱింగెడిన్.

రాజు—స్వామీ ! అరిరాజన్యపుంగవహిరణ్యాత్ములు బాబ్బిల్యుర్వీధవమార్తాండసహస్ర)
తేజోవిరాజన్నారసింహులకుఁ దృణప్రాయులుబుఁడి మీరెట్లుహించుచుంటిరో ?

హయి—విజయరామరాజుగారూ ! మీది వట్టిపిచ్చియూహ. మాఫిరంగిమండలంబుల ఘుటి
కానికాయంబునకుసిఫహసరదారుగా రంతటివారే కాందిశీకులైపోవుచుండ నీబా
బ్బిలిరాజన నెంతటివాఁడు ?

గీ. తురకదొరలము మాతోడి దురుసదేల ?

భూమిబ్రతుకంగఁగలయిచ్చ వాడమి యున్న
నన్నదాగ్రహవహ్నికీలాళి యందుఁ
బడక యుండఁగవలెనును పార్థివేంద్ర !

రాజు—కాని యీబొబ్బిలిరాజన్య మూర్ధన్యులు చిన్నతనమునుండియు శౌర్యమే యు
గ్గుగాఁ ద్రావింపఁబడి పెంచఁబడినవారు. కాన నేవారికంతశౌర్యము.

హయి—మేముతక్కువవారమా ?

సీ. టుణమాత్రమునఁగాదె జడిపించి విడిచితి మాళవచోళ నేపాళన్యపులఁ
జేరుదప్తుకుఁగాదె జేర్చినవాడను శకసింధుఘూర్జరాశ్శంతపతులఁ
ఖయిదుఁ జేసితిఁగాదెఖాన్ బిరుదగుదార మరహటకర్ణాటమత్స్యపతుల
శిక్షజేసితిఁగాదె శీలమేపారంగ నాంధ్రబర్బర పుళిందాధిపతుల

గీ. వీరికంటెను బొబ్బిలి విభుఁడు ఘనుఁడె
డక్కనుపరాణి సేన నుద్దండ భీమ
భండనంబునఁ జెందాడు దండి తురక
దొరలమగుమాకు హిందుపుల్బరమె ? రాజ !

రాజు—సాహేబుగారూ ! మీకాగ్రహమువచ్చునని జంకుచుంటింగాని నాయూహలూ
రంగరాయనికిఁ జాలిన రాజన్యగ్రామణు లెందునఁగానరాదు.

గీ. అతనిఁజేరిన తృణమైన నతిఘనమ్ము
నమ్మునామాట నిజముగ వమ్ముసేయ
రాదు రాజునకేగాదు రాజనమ్ము
జూడఁ దత్ప్రేవకాళికిఁ గూడఁ గలదు.
ఇంతేగాక.

ఉ. బెబ్బలిమీనమైన వడిబెట్టియు నుయ్యెల లూగ వచ్చుఁ బె
న్నిబ్బరమైన నెమ్మది ఖణింద్రుని కోరల నూడ్చవచ్చు లో
నబ్బరపాటుజెంద నిసుమందునఁ దైలముఁద్రీయవచ్చు న
బొబ్బిలికోటపై విడిసి పోరఁగరాదిల నెట్టివారికిఁ.

హే—ఇట్టిపిచ్చిప్రతాపంబులావర్ణింపచుట? మానంగతిఁదెలిసియుండియుమీరిట్లువలుక నేల?

రాజు—అయ్యా ! మీరతనిఁజూచినంగాని నవ్వుఁజాలరు.

హయి—గీ. ఏల వొగడెద వాకోట నేలకేడ ?

వారిశౌర్యాతిరేకంబు వారిమహిమ
దెలిసియుండియు మావిభుతేజ మల్ల
మాశతఘ్నులవేగంబు మాబలంబు.

మాప్రభావం బాభూరమణుతోఁ జెప్పకపోతిరా ?

రాజు—అతనినిబల్లకీయెక్కి నాకోట చెంతనైనఁ బోనియ్యనే ! వానితోనెట్లు మాట్లాడెదను ?

హయి—క. ఆరాజెప్పటికైనను

మాతొటము బూను మదిని మారముమెయి

నోబరామిదేల నాకుం

బోరితమున వాని పాలుపుఁబొలియింతు నొగిన్.

వాని నూరక పోనిత్తుమే ? రంగరాయనిదోశ్యక్తియుఁ బరాసులజేసె వీర్యాతిరేకంబుఁ జూతువుగాని.

రాజు—(తనలో) అదేనాయభీష్మము. వీనికి కోపానలము హెచ్చుచున్నది. చల్లారకుండ నప్రియ వాగాజ్యధార గురియించితినా నాపని నెఱవేరును. (ప్రకాశముగా) ఒక రంగారావే యనుకొంటిరా ? అతని తమ్ముఁ డన్నను మించిన పరాక్రమశాలినుమీ.

మత్తకోకిల. రంగరాయనితమ్ముఁడెంతయు రంగదాహవకేళిలో

నింగిముట్టఁగ నార్వఁగా నివినిద్రవైభవమేర్పడన్

భంగపాటొదవంగ మీపటుపారసీకపు స్థైర్యమా

సంగరంబున నిల్వ నేర్చునె సాహెబాగ్రణి ! ధీరతన్.

హయి—ఇదేమివెట్టి ?

క. బూసినమానులు మీలో

బాసాడన్గలరె ? వారిబారాది బలు

ల్లాసూఖానుని యొక్కని

బాసలు వినినంతఁ గలనఁ బాటరె చెఱుమా.

గీ. ఇట్టిగర్వాతిరేకంబు నెదను బూని

మా కమానుషమొనరించెగా కలుక్కు

మనదె మాయెద ? జూతువు మాబలంబు

వానిబలమును బోరాడఁ బార్థివేంద్ర.

మ. స్ర. దండిం దదొబ్బిలిట్లు ధవుల నిజభుజాదండ కోదండనిర్య

చ్చండాభీల ప్రకాండచ్చదనగుణఘృణీచండరుక్కాండపజ్జిన్.

శుండాలంబేర్చి కాన న్జారబడి తరుపు ల్సుక్కఁ జక్కాడు రీతి
స్పిండింగావించి వైతు స్పిరుడుమగల బొబ్బిల్లడి నుండ గుండఁ.

రాజా ! ఏరిద్దఱేనా బొబ్బిలిలోనున్నవారు ?

రాజు—తురుష్కగ్రణీ ! ఇంతేకాదు. రంగరాయగ్రాణి చెలికాడగు చెలికాని
వెంకయ్య ప్రతాప మాధనదుని చెలికాని దోర్నీర్యంబును మట్టువెట్టుననుటకు పండి
యములేదు. అందఱిని మించినవాఁడొక్కరుఁడు గలఁడు.

హయి—వానిపేరేమి ?

రాజు—వాని పేరా ? తాండ్రపాపయ్య. వాఁడొక్కరుఁడు బొబ్బిలికోటఁ గాయఁ
బెరవీరుండచ్చటఁ గాలుమోపఁగలఁడా ?

క. ఊగురులకాసించిన నా

యనమాన ప్రతాపవంతుఁ డగునాతనితో

మనఁగుట పోఁట వ్రాసుచు

మనలుటయే యీరికైన మానిత మగిపా.

హయి—(వేలుఁగఱచుకొనుచు నాగ్రహముతో) లాడూభాక, హననల్లిభాక, లా,
రాసు మొదలగు మేటివీరులఁ జూచియుంటిరిగాదా ? వీరిలో వా రెన్నవవంతు ?

రాజు—ఇంతటితోనేమైనది. దామర దమ్మన్న కాకర్లపూడి వెంకటరాజ భూజాను
ల పరాక్రమంబా వివ్వచ్చునికెఱుక. ఇంతెందుకు.

గీ. తెల్విముతైమ్ము లొకట హత్తించి నట్లు

బొబ్బిలి గడిని జేర్చెఁబో బెబ్బులితతి

నంతయుకా బ్రహ్మ వారెంత యమితపుణ్య

లహహ ! బొబ్బిలి యెంత పుణ్యంబుసేసె.

హయి—వీరందఱును గల్గిరను గర్వముచేతనే కాఁబోలు మదాజ్ఞోల్లంఘనంబా రాజు
మూర్ఖుండొనర్చె. అందుకు ఫలమాతఁడనుభవింపక తీరడు. నీవును దుర్వార
పరాక్రమశాలివేనే ! ఏమియుఁజేయలేక యూరకుంటివే ? ఆవెలమ నీకంటె బలా
ధ్యుండొకో ?

రాజు—క. వాఁడెంత నాకుఁ దలపం

బోడిమి మెయి నిముషముననె పొలియించెదనూ

కోడిగము కాదు పూనికఁ

జూడుమిపుడె వానిపురము చూరగొనియెదన్.

దివాణమువారి కారాజొనర్చు దుర్మార్గములఁ జెవివేయకుండ నేమియు నొనర్పరా
దని యూరకుంటిని. సెలవిండు. అపైఁజూడుఁడు. వాని నేమి సేతునో. ది
వాణమువారి నెదిరించిన దివాణమువారే దండింతురు. నీ కేలనని జనులు నన్నుఁ
దూలనాడుదురు. కాకున్న నాకెంత. నాకుజడిసియే కదా నాకోట గుమ్మ
మెదుర నడువనోడును ?

హయి—అట్లయిన మాలాపుఁ జూతువు గాని.

రాజు—ఏమి సేయ నెంచితిరి ?

హయి—గర్విష్టియై మాయాజ్ఞలను లక్ష్యము నేయక తనలాపుఁ జూపింపనేకదా బా
బ్బిలి రాజు ముత్తిల్లి మమ్మవమానపఱచె ?

క. హల్లాచేయుదు బొబ్బిలి

ఖిల్లాలోఁగల్గుదొరలఁ గీర్తివహింతున్

జిల్లాబొబ్బిలి సూడని

యల్లాచరణంబులొన యదినీకిత్తున్.

రాజు—ఆత్మను మిగులహర్షించి (తనలో) నాపుణ్యము పాగుగ నున్నది. ఈపరా
సులతేనికి నుగ్రమైన యాగ్రహముఁ దెప్పించితిని. వీరిమూలముగ బొబ్బిలి కోట,
నాశంబునొందించి యారాజ్యము నా వశంబు గావించుకొందును. ఈతురకలు ధ
నకాంక్షుగలవారు. విశేషధనము నానపెట్టితినా నాకీ యుపకారముఁదప్పక యొ
నర్తురు. (ప్రకాశముగా) యవనావతంసా!

క. అటులైన నిత్తుఁజూవే

పటురభసముతోడ మీకు బాళి తుదంటన్

• దటుకున లక్షలు పదిరెం

డటె నా టెక్కియము నెత్త నలవఱచిన చోన్.

హయి—మంచిది. ఆమాటలు నిలుపుకొనుము. (తనలో) ఈరాజు పన్నెండు లక్షల
నిత్తునని వాద్దాన మొనర్చుచున్నాఁడు. కానిమ్ము. ఆదేశము నీరాజువకిచ్చెదను.
(ప్రకాశముగా.)

క. నీకిచ్చెద నారాజ్యము

పాకటముగఁ దలను బుచ్చు వాడక యుండఁ

శ్రీకరుని జేతు నట గో

త్రాకాంతా! యనుము మగుడఁ దగ నామాటఁ,

రాజు—రంగరావునిగెల్చి బొబ్బిలికి నన్నభిషిక్తునిఁ జేసిన మీకుఁ బన్నెందు లక్షల ను
పాయనంబిత్తు.

హయి—మంచిది. నీయభిష్టానుసారంబుగ నిమ్మ బొబ్బిలి కధికారునిగఁ జేతు నాతమా
షా దేవో!

రాజు—(సంతోషించి)

మ. అలఘుప్రాభవ శార్యశాలివగుదీ వట్లెంతయు న్జేయ నీ

కిలఁ దుల్యుండు గలండె ధైర్యమున నేళ్ళిల్లాలఁ గన్గొన్న? నీ

తులువ న్గెల్పుటదెంత మీకుఁ దలఁప న్నుండంబుచేఁ దుంగము

స్తల వీఁకన్సేకలించివైచు మదభూదారంబు చందంబుగఁ.

పారసీకాగ్రణీ! నీవట్టివాడవేగాని వారు సామదాన భేదోపాయంబులచే నడె
యులు సుమీ. చతుర్థోపాయంబగు దండోపాయంబే కర్తవ్యము. దానిచే
తంగానిసాధ్యుండు గాఁడు.

హయి—మమ్ము సరకుఁగొనక తిరస్కరించు వానితోనా మాకు సామ దాన భేదోపా
యంబులు. నేనన్నమాటఁదప్పక జరిపి తీరువాడ నానత్యనంధత నిరీక్షింతువు గాని.

రాజు—గీ. పలికి బొంకరు మీవంటివారు భువిని

నిగ్రహానుగ్రహంబుల నెలపుపట్లు

మీరు యవనావతంస! మీ మేటిగుణము

లెన్న వశమానె యావేల్పుమిన్నకైన?

అయిన నట్లచేతుమని సమయం బొనరించుకొంటెందులకు మంచిది.

హయి—రాజా! సర్వదిజ్ఞుండలీ విభ్రాజిత యశోధౌరేయుండ నగు నాయట్టివానికి.

రెండునాల్గులు గల్గునా? అయిన నీవు కోరితివి గాన

మత్తకోకిల. కత్తిముట్టిచెప్పుచుంటి. గాన భీతిఁ దక్కుమా

రిత్తమాటగాదు భూవరేణ్య! నమ్ముమింక నీ

చిత్తమందు సంతనంబుజేర్పు మల్లబొబ్బిలిఁ

జొత్తుగాఁగఁజేతు నీకుఁ జూడునూ లఘుక్రియఁ.

రాజు—(తనలో) నాకోర్కె సమకూరునట్లున్నది. బుస్సీ రేమనునో. (ప్రకాశముగా) హయదరుజంగు సాహేబా! బుస్సీ యికొనునా?

హయ—క. మేమెంతచెప్ప నంతయు

భూమాన్యచరిత్ర! జరుగుచు బోడిమి మీఱు

గా మంత్రులు సెప్పగ విన

బోమనియెడి నృపులు గలరె భూస్థలినెందున్.

(రహస్యముగా) ఇప్పుటి నరపతులను జూచుచుంటిరి గదా? వారు గొప్ప యుద్ధోగ్యులన్నమాటయే గాని వ్యవహారవ్యక్తత పూజ్యము. వారు కచ్చేరీ మొగమే యెఱుంగరు. మేమెంతచెప్పిన నంత జరుగఁగలదు. వారుగారు ఖామందులు నేను నీకెందుకు?

రాజు—సత్యము. ఇంక నే ననుజ్ఞ వడయుదునుగాక.

హయ—మంచిది పోయిరమ్మ.

రాజు—(తనలో) ఈసంగతిని బూసీతో హయదరుజంగీరేయి జెప్పను. అర్థకాంతుఁజేసి నాయుద్యమంబున కంగీకరించియున్నవాఁడు. నేను ముందుగఁబోయిపెద్దాపురమున నుండెదను. (ప్రకాశముగా) పారసీకాగ్రణీ! నాకీరేయిఁ బెద్దాపురముబోవ సెలవిండు.

హయ—అట్లనే జేయవచ్చును.

రాజు—సలామ్

హయ—సలామ్

రాజు—(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(బుస్సీ ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

హయ—(లేచి) సలామ్. ఖరాసువంశాగ్రణీ!

బుస్సీ—సలామ్. మంత్రపుంగవా! ఈమకామున జమాబందీ పూర్తియైనదా?

హయ—స్వామీ! విజయరామరాజాదిగా శ్రీకాకుళంబునంగల సమస్తదేశాధీశ్వరులు వచ్చియున్నారు. వారితోడంగల కార్యము లన్నియు ముగిసినవి.

క. నీవదుగుకతనఁ జెప్పం

గావలసెను బొబ్బిలి భువికాంతుఁడు దక్కం

గావసుధావరులందఱి

దే వచ్చిరి యాతఁడెట్టి దిట్టఁడౌ తలఁపన్.

బు—అదేమి ? కారణంబారసిలివే ?

హయి—ఏమని చెప్పుదును. ఈజమీదార్లలో బాబ్బిలిరాజు ప్రతాప వీర్యాతిరేకంబు లు ఘనండఁట.

గీ. నిష్ఫలంబయ్యెఁ దాఖీదు నింద్యమయ్యె
వానియభిమతమేఁగంటి వాఁడె సర్వ
భూమిఁ బాలించునఁట నింకఁబూన్కితోడఁ
జెలఁగి రాపాడి పోరితములను మనల.

బు—ఏమి ? ఆరాజునకిట్టి సామర్థ్యంబు కలదా ?

చ. ఎఱుఁగఁడౌ ? రంగరావు నను నెల్లపరాసులతోడఁ బుస్సియం
చెఱుఁగఁడౌ ? మాపరాక్రమము లెంతయుఁ బావకమూర్తులంచు వాఁ
డెఱుఁగఁడౌ ? మాశతఘ్నిజలభృన్నిచయోర్జితరావమేర్పడన్
బరిగత ధాంధమీ నినద ప్రస్ఫుటితార్భటి యాజిరాజిలన్.

హయి—మన బాహుశక్తిఁ దెలియక యిట్టి వెట్టియూహంజేసి యున్నాఁడు.

బు—మనబలం బాతనికిఁ దెలియఁజెప్పిన వచ్చి మన పాదాక్రాంతుండగునేమో ?

హయి—ఆనందేహమును విడిపోయినది. తనవలెనే భుజపరాక్రమశాలులగు తవ్వుఁడు లోనగు ననేక వీరులు చెంగటనుంటంజేసి సామాద్యపాయంబుల వశుఁడగు నట్లు లేదు.

గీ. నమ్మఁగారాదు సుమి యిట్టి నరపతులను
జేతురెపుడైనఁ గూడని సేతలిపుడ
గరువమడఁగించినంగాని కాలమరుగ
సాధ్యుఁడగునంచు నేనెంచ సామి ! నిజము.

బు—హా ? పరాసులతోని కోపాగ్నియందు
దైవప్రేరేపణముచేత రావు వంశ్య
శలభతతి మృగఁగానుండ జగతిలోన
నన్యథా యెట్లు జరుగఁగ నౌను చెప్పుము.
ఇందుకు నీనేమి యాలోచించితివి ?

హాయి—నేనును సామ దాన భేదోపాయంబుల సాధ్యమగువఱకు రణముఁ దప్పింప నెంచితినిగాని వ్యవహారనరళి మీఁదుమిక్కుటముగ వచ్చినది.

క. మనదార్ధ్యం బీవెలమలు

గనఁజాలరు దిట్టతనము గలదంచును నే

రినిగాని జీరికింగొన

రనవద్యచరిత్ర! మన్నెయధిపులమనుచున్.

వీరును గేవలముదర్శలులుగారు సుమా !

క. ఆమన్నీనిం గన్గొన

భీమభయంబొదపు మదిని వీరతతికిన్

సీమగలారికి నిక్కువ

మామన్నియ పులియటంచు నడరెద రధిపా.

వారు నిజముగ మనకుఁ జాలకున్న నితరులకు బెబ్బులిపాఁయులనుటకు నందియము లేదు. వారిలోఁ దాండ్రపాపయ్య బహుబాహుబలశాలి.

బుస్సీ—ఆహా ! ఇప్పుడేమి సేయుదము? నిన్నడుగనేల. దండోపాయమె కర్తవ్యము అది తప్ప వేఱేమున్నది? ఇట్టి గర్వగ్రంథుల గంధమడఁగించినంగాని మనకు ట్లేమము లేదు.

హాయి—విజయరామరాజు ద్వాదశలక్షల రూప్యంబుల బొబ్బిలిఁ దనకిచ్చిన నిత్తునని వాదగానము సేయుచున్నాఁడు. అట్లొనర్చిన నావీరుని గెల్చినవారమును బలవంతుని జేపట్టినవారము నగుదుము. ఇది యుక్తియుక్తముగ నుండునేమో?

బుస్సీ—బహుచక్కగనున్నది. వైగా ద్వాదశలక్షల రూప్యంబులు గూడ నమకూడె. హిందుస్థానములోని పరాసుదొరతనమువారికీసమయమున ధనముఁగూర్చితిమా వారు బహుసంతసింతురు.

క. ద్వాదశలక్షల రూప్య

లోదయజయలక్ష్మీ వలసి యూరక తనుదా

నాదటవచ్చిన మనమింకఁ

గాదని తోయంగఁ బురుషకారమె చెపుమా.

గనుక నీయాలోచన గణ్యమైనది.

హాయి—నేనైన నిప్పుడే తొందరపడనుసుమా. ముందుమకాముకైన వచ్చి సకారణముగ ట్లేమాపణఁగోరిన విడుచువాడనే.

బుస్సీ—అట్లుచేయఁదగినదే. అయిన నింకొక యుత్తరువునంపుము.

హయి—అప్పుడును రాకున్న నేమిసేయవలె నెలవిప్పు ?

బుస్సీ—అట్లైన మనమనుకున్నదే మార్గము.

హయి—నాగోజీరావు గారూ ! ఇటురండు.

నాగో—ఏమి నెలపు? మంత్రివర్యా !

హయి—ఆజ్ఞప్తిపత్రికను వ్రాసి బొబ్బిలిరాజునకంపుము.

నాగో—అట్లనే చేసెదను స్వామీ. (అనివ్రాసి నౌకరుం జూచి) సేవకా ! నీవుపోయి బొబ్బిలిరాజునకీపత్రిక నిచ్చిరమ్ము.

సేవ—చిత్తము దేవరా ! (అనిపోవుచున్నాఁడు)

హయి—బుస్సీ గారూ !

గీ. విజయరామరా జగు నిల విజయరామ

రాజు సుమి రాజవరులలోరా జితండు

బుస్సీ—నిజము హేదర ! నీమాట నేనెఱుఁగుదుఁ

బాదు సాతోడఁ బోరెడిపట్లవాని.

హయి—హిందూరాజులలో మిక్కిలి యాదార్యవంతుఁడును శౌర్యశాలియు బలవంతుఁడును.

బుస్సీ—నిజము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

హయి—సేవకా !

సేవకు—దేవరా ! ఏమి నెలపు?

హయి—నీవుపోయి చమూపతిం దోడ్కొనిరమ్ము.

సేవ—(పోయి వెంటఁగొనివచ్చుచున్నాఁడు)

చమూ—సలామ్ స్వామీ యేమి నెలపు?

హయి—కొంతమంది సిపాయీలనంపి బొబ్బిలి నల్లిక్కులారసి వీధుల గొండుల నందులనెమకి జంగల్ రూపి మైదానంబులఁ గలయంగమంగొని కోటతోవలఁ బరీక్షించి బురుజుల సేనల క్షిరంగులఁ జూచి కానల కోనల సీమల నవలొకించి వేగరమ్మని చెప్పుము. పొమ్ము.

చమూ—మహాప్రసాదము స్వామీ. అట్లేయొనర్తును.

(అని పోయి సిపాయీలఁ బంపుచున్నాఁడు)

(అందుకు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శ్రీరంగారాయకదన సమవాకారము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము :—బాబ్బిలిలోనివీధి.

(వెంకటసోమయాజులు, రామశాస్త్రి ప్రవేశించుచున్నారు)

వెంక—రామశాస్త్రి ! విశేషములేమి ? దివాణములో వివాహములంట యెప్పుడు ?
నీవు వారి పురోహితకోటిలోవాడవేగాన నీకుండెలియకపోదు.

రామ—సోమయాజులుగారూ ! ఈనెలలోనే ముహూర్తమేర్పఱచినాము.

వెంక—శాస్త్రి ! ఇదిగో. మహారాజపు. నామాట మఱచిపోకునుమీ. ఈమధ్య యజ్ఞముచేసినాను నీవెఱుగుదువుగా.

రామ—జన్మమొనరించితిరా ? ఇంకేమి ? కాని మన మదృష్టవంతులముగాము. ఈవైవాహికములలో మనదరిద్ర విచ్చేదనుగును గాని దైవము వేఱుగాఁ దలంచుచున్నాఁడు.

వెంక—నీమాటలవలన నేదో యాటంకము గల్గినటులదలంచెద. చెప్పుము.

రామ—ఇంకెందుకు. పుట్టేడానపట్టుకొన్నందుకు నిష్ఫలమైనది.

వెంక—నేనేరితోడను జెప్ప నదేమో సెలవిమ్ము.

రామ—మనదేశాధిపతులైన బుస్సీగొరవారు రాజమహేంద్రవరమువచ్చి జమీదార్లకందటకు వార్తలనంప నందఱికంటె ముందు విజయరామరాజుగారేగి పన్నెండు లక్షలు లంచమిచ్చి బాబ్బిలికోటం దనకుఁ గలుపుకొను విషయమై తనగిన యేర్పాటు ప్రేదరుతోఁ జేసికొనెనట. ఈరోజుననో రేపా వారందఱిటకు యుద్ధసన్నద్ధులై వచ్చుచున్నారట.

క. కొండెములుసెప్పి మిక్కిలి

గండం దని రాజు మిగులఁ గార్పణ్యముతోఁ

జెందుకొనిమొగము వారికి

గండువిరోధునిగఁజేసెఁగాదే నృపతిన్.

ఏమిచెప్పను? ఈమాట వినినప్పటినుండియు నామనంబు స్థానంబు వాసె.

పోమ—క. నిర్భాగ్యుల మనఁదగుదము
గీర్భామాధపుని వ్రాలు గేలియెనర్పన్
చుర్భరము. చూడుమీ రా

టన్వర్భాపతికెట్టికీడు సమకూడినదో?

విజయరామరాజే యెనర్చెనా?

రామ—సమస్త బాంధవులరుగుదెంచియున్నారు. కోటలోఁబెండిలిపనులు జరుగుచున్నవే.
పురిజనులు మత్సాహముమీఱియున్నారు. ఇంతలోనింతపుట్టినది.

వెంక—మనరాజుగారీమధ్య రాజమహేంద్రవరము చనుదెంచెదరని విన్నామే. ఏల
పోలేదు?

రామ—ఈరోజుననే బయలుదేరనై యుండఁగా నీవర్తమానము యాతాయాత పధికజ
నవ్రజంబుచేఁ జూచాయగఁ దెలిసి మనతోఁడు నాసికాగ్రంబునఁ గొనవ్రేలునునిచి
యారాజునర్చిన యెక్కుం బహుభంగుల నుగ్గడించుచుఁ బ్రయాణంబు మానినారద
ట. నేను నాపాంధుల వలననే వింటిని.

వెంక—అయితే కార్యము లాపుదల కావలసినవేనా?

రామ—క. మునుమున్న పోరు సాగఁగఁ

గననెట్లగు నికనుబెండ్లికార్యంబులు నే

ననుకొంటి దైన్యమటునని

మనభాగ్యము లిట్టులుండ మఱివేఱెట్లా.

వెంక—ఎన్ని పెండ్లిండ్లు గాఁదలఁచియున్నవి కోటలో?

రామ—దాదాపునూటు. అన్నియు వారివి వారిబంధువులవి.

వెంక—విజయరామరాజునకెట్టి యపకారమొనర్చె మనరాజు?

రామ—మనరాజున్న నాయనకెప్పుడు నసూయయే.

వెంక—ఇంతేనా కారణము?

రామ—క. గిరినిర్మరములనాఁగఁగఁ

బిరబిరమనవారు, వారుబిరుసుఁదనంబుం

బఱపిన, వారినిమట్టిరి

చురచురమనఁబోలు రాజచూడామణికికా.

వారిదేశమునుండి పాటుకాల్వల వార్తకముకట్టికొనఁగూడదా?

రామ—ఇదివఱకు నాదినుండియు నూరకున్న హేతువుచేఁ దప్పనిసరియైనది. ముందు

సందిచ్చినఁబర్యాయంబున “ నేకుమేకైబిగియును” గదా.

వెంక—గీ. తనకుమాలిన భర్తంబు దగునె యెట్టి

పనుల. మనకాల్వలేమి? యామనుజులడ్డ

గింత యదియేల? యాభూమికాంతుఁడెట్టి

కార్యమొగిఁజేసెఁ గూడని కర్జమనక?

అటువంటివైరుధ్యములున్న ముఖాముఖీని బొత్తుపఱచుకొనవలెఁగాని యిట్టిపనినా

యారాజశేఖరుండు సేయవలసినది? షరణేయము నోర్వవలదా?

రామ—సాధించు సాధనంబుఁ జింతించి చింతించి తుదకిట్టికార్యమాచరించె. కానిమ్మే

మిజరుగునో చూతము. (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము : బొబ్బిలిరాజుసభ.

(రంగారావు, బంధువులు, మంత్రులు, మిత్రులు నౌకరులును బ్రవేశించుచున్నారు)

రంగా—మంత్రులారా!

మంత్రి—మహాప్రసాదము స్వామీ.

రంగా—చారులు వచ్చిరా?

మంత్రి—ఇదె తమదర్శనమునకరుగుదెంచుచున్నారు రాజేంద్రా.

(చారులు ప్రవేశించుచున్నారు)

చారు—జయజయమహారాజ! రాజన్యానేకపసింహ! మహావైభవదేవేంద్రా! రా

వు వంశ కలశపాథోధి సంపూర్ణసుధాకరణా! రంగారాయ కుంభినీ వల్లభా!
పరాక్.

రంగా—వార్తలేమిరా?

చారు—మహారాజా! ఏమనిచెప్పదము. నుడువుటకు నోరురాకున్నది?

రంగా—నాకు నిష్పడే తెలియవచ్చినది. మీకుఁదెలిసినది వాక్రుపువ్వుఁడు.

చారు—దేవరా! సరకారులభారంబు వహించి బుస్సీదొరవారును, వారిమంత్రిపుంగవు

లగు హైదరుజంగును గడచిన డిశంబరు నెల 19 వ దినంబున రాజమహేంద్రవరం

బుఁబ్రవేశించియున్నారు. అచ్చటికి విజయరామరాజాదిగాఁగల సరపతులునువచ్చిరి.

ఆరాచమిన్న హైదరుజంగుతోఁ దమపైఁ గొండెములుసెప్పి యాఖానన్దమకు బలవ

ద్విరోధునిగఁజేసె. అంతేగాక యాతని వలన 12 లక్షలు లంచమొంది బొబ్బిలి కో

ట నిత్తునని విజయరామరాజుతోడఁ గత్తిముట్టి హైదరు వాఘానముఁజేసియున్నా

డు. వారందఱును బయలుదేరి మనకోటపై రేపో నేడో విడియనైయున్నారు. ఇది
య రాచకార్యము.

రంగా—ఏమీదురాగతము? చూచితిరా మంత్రులారా! మిత్రులారా! దీనినవల
కించితిరా? చారులారా! వారిప్పుడెచ్చటనున్నారు?

చారు—స్వామీ! రేపు పెద్దాపురము వెళ్ళినైయున్నారు. అచ్చటనుంచి ఖాసింకోట
పోవుదురట.

చె. వెంక—ఇట్టి కూరకర్తమారాజునకుండగదు.

రంగా—ఉ. త్రాచువిధంబునం విజయరాముడొనర్చిన నీచక్రత్యము
స్థూచితే తప్పుడూ! తగదుసుమ్మిది భీ యనకే తురస్కుండిం
తొచితిలేక దాని విని యశాననిచేసిన యాద్రతిజ్ఞయుకొ
నైచెదరే యధర్తములం జచ్చినంజన్తురుగాని యుర్రముల్.

నరస—పారుషశాలియో రంగారావు వెనుకదీయునని యెంచెగావోలు.

పాప—నాదోస్సామర్థ్యంబుసూపం గాలంబు తటస్థించినది.

రంగా—నభికులారా!

ఉ. రా జవినీతుడైనను బరాసులతేనిశ్చినైన గల్గెదే
పూజితమైనబుద్ధి? తగుపొత్తు నరించుట మేలుగాని య
వ్యాజముగాంగ నిట్లుదగవా పగవారలతోడం గూడి యీ
యోజ మహాపచారముల నొప్పమి చేయుట? మెత్తురే జనుల్.

మంత్రీ—కూడనిపని రాజా!

రంగా—అమాత్యశేఖరులారా!

గీ. చూడంబోవుదమాఖాను జూడకనుచు
దగిన జతనంబుమీఱ నందఱమునుండ
నింతలో నెంతపుట్టెనో నేర్పరింపు
డయ్య యటకేగుటది యిప్పుడగునొ కాదా?

మంత్రీ—రాజా! అట్లుపోవడంబునదు. వకేలునేరనైనబనిచితెలిసికొనినంగాని పోరాదు.
శౌర్యమున్నమనతోడ బోరవలెంగాని మనలమానుతోడ జెప్పకొనవలెనా? తనంతట
దాజయించినబౌరుషము పరాసులశరణు వేడుటేటినదువడి? ఏమిప్రతాపనిధి విజ
యరామరాజు! ఇంతతగవు మాలినయుద్ధంబునకుం దోడ్పడుటకాబుస్సి యెట్లీకొనె.

గీ. తగవుడప్పకనీతివర్తనముచేత
మనల వారల సమదృష్టిగనిన సరియె
మనదివాణంబువా రట్లుమదినిఁబూన
చేని సమరంబుదప్పదుపో నిజంబు.

రంగా—అదినిజము మంత్రిపుంగవా ! మనమేనా తీసిపోవువారము. హైదరన్దుపడని ముగ్గు పురారియడ్డుపడనిముగ్గు. గెల్చిరావలె చచ్చిపోవలె. (మీనమునైఁజెయినైచికొని తలపంకించుచు.)

శా. రేచెల్లాంచితగోత్రసంభవులు నిర్నిద్రప్రీతాపక్రియా
వ్యాచష్టాతుగ్గులు రావువారు హరుడేనన్యాయయుద్ధంబునం
కోచంబొందకజేయవచ్చిన మహాఘోరాస్త్రవిద్యాధిక
ప్రాచుర్యంబునుజూపకే మగిడిపోవం జూడ రొక్కింతయున్.

కానిముగ్గు కానున్నదికాకమానదు వట్టిబీరములిప్పుడేల?

శం. వైవాహికకార్యములీ
సావి ననేకములందలంపఁ జొగయ్యెనుగా
పోవంగనటకు సచివా !
యావసుధాజాని యెట్టి యపకృతిఁజేసెన్.

ముందేదండోపాయమునకుఁ గడఁగుటకంటె మఱియొకరీతిఁజేసిన నాపరాసులక్షేఁ
డిట్టియుద్యమంబుమాను నేమో ?

మంత్రి—మొదటనేయుద్ధముకంటె సామదాన భేదోపాయంబులఁ గార్యంబుల సమకూ
ర్చుకొనుట బహుశ్రేయోదాయకమును, రాజనీతియు గడుసుఁదనమును గాదా ?
అదేమో నెలవిండు.

రంగా—అమాత్యవరా ? ప్రస్ఫుటభృత్యట్టహాసనిరస్తసురాలయ హిమవద్వింధ్యాద్రి రా
న్మందరుండును, పరాసుగోత్ర క్షీరసాగర త్పాకరుండును, దేశరక్షక పైన్యాభ్య
క్షుండు నగు గోరుదొరవారు బృందావనపురంబునఁ గలఁడు.

గీ. మున్నుపనివిని యారాజుసన్నిధికిని
మావిరోధంబు లతనికి మనవిఁజేయఁ
గూర్చె సఖ్యంబు మా కిరుగురకు వైర
భావ మెంతయుఁగూడని పనియటంచు.

మఱియును నన్నాదొరగా రన్వయనామగోత్రంబులతోడ నెఱింగి యున్నవాఁడు ఇంతేగాక.

క. ఈరాజునకు న్నాకు

నోబ్బరాటము గలదటంచుఁ బుయిలోడమటార

చేరాయిడిలో సైనను

గోరుం దొర యెఱుఁగుఁజుమ్మి కూరిమితోడన్.

గనుక హేదరుజంగుతోడఁ బ్రసక్తి లేకయే వారిచెంతకరుదెంచి వీరిపేరట నుత్తర్వు లవ్రాయించి పంపించుటమంచిది.

గీ. వారిపేరట లేఖలవ్రాయఁజేయ

హరికరంబుల నీహారమడఁగుకరణి

భూపుషర్బోధ నీరదబుద్ధుదం బ

టంచు బుస్సికిఁ దెలియక డక్కునొక్కొ.

మంత్రి—రాజేంద్రా! ఇంతకంటె వేఱాలోచన యేమి? బాగుగనాలోచించితిరి.

రంగ—ఆపనికేరిని బంపినబాగుగనుండును ?

మంత్రి—ఈపనికిఁబంతెన బుచ్చెన్నగారిం బంపిన బహు యుక్తియుక్తము.

రంగ—మంత్రివరా! మంచివానింబేర్కొంటిరి. బుచ్చెన్నగారూ?

బుచ్చె—మహాప్రభూ! ఏమిసెలవు ?

రంగ—మత్తకోకిల. పంతెనాన్వయవార్ధిచంద్రమ! భవ్యరాజవరేణ్య కౌ

ర్యాంతరంబులఁదీర్ప నంచితమైన వాఁజ్ఞిపుణత్వమం

దింతయంతని నిన్నునేనుతియింపనేర్తునె సాటి గో

రంతయేనియు నీకు నిజ్జనులంగు నెందొకఁడుండునే?

గనుక నీవేగి యాగోరుందొరకును, వారి దుబాసీయగు మద్దాల రెడ్డినాయనికి నీయు

దంతంబాద్యంతంబు విశదపఱచి వీరీయుద్యమంబు మానుటకుఁ దగిన యుత్తర

ముల వ్రాయించి బుస్సీదొరగారికిఁ జూపించిరమ్ము. నాకిదేయుపకారము.

బుచ్చె—గీ. ఈశరీరంబునీయది యీశ! యిట్లు

వేడగా నెల? మీపన్నుఁ బేర్చిఁజేయు

కంటెఁ బరికింప ముఖ్యమా కార్యమెద్ది?

పనివినెదఁగాక రాజేంద్ర! పంపుమిపుడ.

రంగా—మిగులసంతసంబయ్యె. బుచ్చెన్నా. అట్లయిన నీకిదే యాజ్ఞ.

బుచ్చె—మంచిది రాజేంద్రా! ఇదే పోయివచ్చెద. (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు)

రంగా—మంత్రివరా! సైనికనికాయంబును దగిన యుద్యమంబున నుండఁబంపుము.

మంత్రి—చిత్తము స్వామీ!

రంగా—వెంగఁత్రాయఁడా! చూచితివా. ఎంత జరిగినదో.

వెంగ—అన్నగారూ! కానిండెట్లుజరుగునో చూతము.

(బంట్లోతులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

బంట్లో—సలామ్ మహారాజ్! మాయేలికయగు హైదరుజంగుసాహేబు తమకిమ్మని లేఖనిచ్చినారు ఇదిగో. (అనియిచ్చుచున్నారు.)

మంత్రి—(పుచ్చుకొనిచదివి) రాజా! మనలఁదక్షిణమ వారివద్దకురమ్మని లేఖవ్రాసిరి. ఇదియవర్తమానము.

రంగా—మంత్రివరా! ఈబంట్లోతులకు బహుమతులనొసఁగి పంపివేయుము.

మంత్రి—చిత్తము స్వామీ! (అని గుప్పెడురూపాయలఁ దీసియిచ్చుచున్నాడు.)

బం—సెలపుపుచ్చుకొనుచున్నారు.

రంగ—అమాత్యుఁడా! పత్రికధోరణియెట్లున్నది?

మంత్రి—లేఖఁజూపుచున్నాడు.

రంగ—(చూచి) నరసాగ్రణీ! ఈపత్రికఁజూడుము వ్రాతలోనేయింత దురాగ్రహము కన్పించుచున్నదే చూచిననెట్లుండునో? ఏమైననుసరేపోవుదమా?

నరస—అంగుడుదుడిపి యగురాజన్చటఁజేరి మనపైకొండెములుసెప్పి ఖానునీమిగులసం

కాపాంకముగలవానిగానొనర్చె. అట్టివారిచెంగటకెట్లు బోవనేర్తుము ఇంతేగాక.

గీ. ఖానుసర్వాధికారి నిష్కారణంబ

దిట్టినందిట్టఁగలవారడు ధీమనమునఁ

బూనిపోయినఁదొనఁగులు పుట్టు నేమొ

వైరిరాజుండుటంబట్టి వారికడను.

గనుక నిచ్చటికి నొండువకీలుననిగి తెలుసుకొనుటమంచిది.

రంగా—అట్లైన నేరిని బంపుదము?

నరస—క. భూమిప! బుచ్చెనకెన యీ

దామర దమ్మన్న గానఁ దగునీపనుపున్

సేమముగఁజేయు నొరులిల

భూమహితచరిత్ర ! వీనిఁబోలఁగలారే ?

ఇదివఱకు బుచ్చెనను బంపియుంటిమిగాన నిష్పడీయనన్బంపుట యుక్తమనితోఁచెడి

ని. చెలికాని వెంకయ్యగారినిగూడ సహాయమిచ్చుటమంచిది.

రంగా—అవును చక్కఁగఁజెప్పితివి. సేవకా ! దత్తున్నవెంకయ్యగార్లనుబిలుపుము.

సేవకు—మహాప్రసాదము రాజేంద్రా ! (అనివెంటఁగొని వచ్చుచున్నాఁడు)

దత్తున } —దేవా ! ఏమి సెలవు ?
వెంక }

రంగా—మీరు మాకొక్కయుపకారమొనర్పవలెను.

ద, వెం—అట్లు నుడువకుఁడు మేము తమ బిడ్డలము. తండ్రి తనయుల నిట్లనునె ?

రంగా—నరసాగ్రేనరులారా ! మీరేగి యాయుత్తరమును హేదరుజంగునకిచ్చినిష్కారణము వైరమూని వ్యధీకంబుల నాచరించుట పాటిగాదని వలసితరేని యారాజిచ్చినదాని కినుమడుఁగుల రజతంబు సమకూర్తుమని, కాదంటిరా మమ్ములఁబోరనిచ్చి యాపైని జయమందినవారికి నేల నిచ్చి యనంబుఁబొందుమని యట్టి యటమటకాఁడు నుడువు టకుటొంకుమాటలచే మనంబున గాంతాశంబుబూని మాకు విప్రలంభమొనర్పఁజూచుటదెంతయు నన్నెకాండ్రపనిగాని మీవంటి వారికిఁ దగినది గాదనియుఁ జెప్పుము. మఱియు

గీ. న్యాయహీనంబుగా దినాణంబువార

లిట్లు చేయుట దగవుకా దిరుదెలుఁగుల

వారినొక్క సమముగ నిష్పక్షపాత

బుద్ధినరయుట మేలని బోధనెఱుపు.

ద, వెం—అదెంతపని రాజాగ్రణీ ! ఇదిగో పోయివచ్చెదము.

(అని వెడలి పోవుచున్నారు)

(అందఱు నిశ్చక్రమించుచున్నారు)

రంగము :—బందరు.

(గోరుండాార, మద్దాల రెడ్డినాయఁడు, సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నారు)

గోరు—రెడ్డివరా ! లక్ష్మరిప్పుడెచ్చటనున్నదో వర్తమానము వచ్చినదా ?

రెడ్డి—రెండుమూఁడు దివసంబులలో ఖాసింకోటకుఁ బోవనై యున్నదట.

గోరు—వారచ్చటనుండి మరలివత్తురా? లేకింకను ముందునకేగెదరో?

రెడ్డి—పైకిఁబోవునట్లేయున్నది. ఇంతటితో వెనుకకు వచ్చునట్లులేదు.

గోరు—కారణమేమి?

రెడ్డి—నాకును బోధపడకున్నది. దొరగారూ!

సేవ—స్వామీ! ఎవ్వరో తమదర్శనంబునకు వచ్చియున్నారు.

గోరు—సేవకా. ఇటుదోడుకొని రమ్మ.

సేవ—చిత్తము దేవరా! (అని తీసుకొని వచ్చుచున్నాఁడు)

(బుచ్చెనప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

బుచ్చె—నలామ్ దొరగారూ!

గీ. నేనుబొబ్బిలికాశ్యపీజాని రావు

వంశనీరధిరాజుగోపాలకృష్ణ

రంగరాయవరుం డంప రయముమీఱు

వచ్చినవకీలు నయ్య! నన్నుబుచ్చెనండుగ్గి.

గోరు—అయ్యా! ఇటుకూర్చుండుము. (అని కుర్చీచూపుచున్నాఁడు)

బుచ్చె—కూర్చుండుచున్నాఁడు.

గోరు—రంగారావు సుఖియైయున్నాఁడే?

బుచ్చె—తమయక్షీణకటాక్షవీక్షణంబుల నతిక్షేమంకరుండై యింతవఱకున్నవాఁడు స్వామీ!

గోరు—ఏమి యట్లనెదవు? కంతంబునఁబ్రాణంబులుండఁగ వానికి నసుఖం బొనఁపించు వారుగలరా? (మంత్రంజూచి)

క. ఆతనిధైర్యస్థైర్యము

లాతనిశౌర్యాతిరేక మారయ గణనా

తీతములుగావెరెడ్డి!

యాతనినీవెఱుఁగవాక్కొ? యలఁతియెచెపుమా.

రెడ్డి—ఉ. ఆయతశౌర్యహేళి సుగుణాయుతశాలి యశోస్త శూలి వి

ద్యాయనపాళి సంచిత మహాహవకేళి యరతికీలి యా

ధీయుతరంగరాయనృపతి స్ఫుటవిక్రమ మెందు డాపనౌ

నాయునుతేజ మెవ్వరికినైనను మూయవశంబెఱెల్పుమా.

గోరు—రెడ్డివరా! నీవు చెప్పినది బహుభాగుగనున్నది. పంతెనవంశాగ్రణీ! నీరాకకుఁగ
తంజేమి?

బుచ్చె—దొరగారూ! పరాసువతంసంబగు బుస్సియును మంత్రపుంగవుండగు మోదరు
జంగును క్రికాకుశపు జమాబందీ నిమిత్తమై యరుగుదెంచివిజయరామరాజుదురుపడే
శంబున ద్వాదశలక్షల శుభ్రములకు భ్రమించి బాబ్బిలికోటం గొట్టి యారాచ పట్టి
కింగట్టిపెట్టు గట్టిపట్టున నున్నవారు. మారాజేట్టి దుష్కార్యంబు నాజ్ఞాల్లంఘనంబు
ను వారికిఁజేసియుండలేదు. రంగరాయ విజయరామరాజు త్తమావల్లభులకుఁ గల దీ
ర్ఘవైషమ్యంబులు దమరెటుంగనివిగావు. అట్టియెడ నరినీరుని వెనుక వైచుకొని ని
ర్మిమిత్తంబుగ నిట్టియపకృతిని మారాజునకొనరించి దుర్యశోపంకిలంబునఁ బడనుంకిం
చుచున్నారు. ఇదియ వర్తమానము. మీతోఁజెప్పిరమ్మని రంగారావుగారు నన్నంపి
యున్నారు.

గోరు—ఆహా! (ముక్కుపై వ్రేలునుంచుకొని) ఏమీదురాగతము? ఆరాజు నీరురక
యుంగలసి రావు కులాగ్రణీయగు రంగరావుపై కరుగుచున్నారా? ఎంతైనా నీ
రెడ్డివరా!

గీ. బుస్సియేమయ్యె నిస్సిరో భూధవులకు
నిండుసఖ్యంబుఁ జేయఁగా నేర్పులేక
కొనరు విమతత్తమాధవుంగూడి రంగ

రావుపైఁబోవ నిదియేటి రాజనీతి? మఱియును

ఉ. మానితకీర్తివంతు లభిమానధనుల్ ధరరావువారు దు
ర్దానవమానభంజను లమానుషవిక్రము లట్టివారితో
నానెటి ధండయాత్రల నొనర్చుట? సంధియెలెస్సగాని యె
ఘ్నానవనాధహేదరుల మాటలచే నటెచేయవచ్చునే?

రెడ్డి—మీరు సెలవిచ్చినది బహు న్యాయపదము. ఆయిన నారాజునకేమి కొడువ?
అన్యులసాములకాసించి యాముసలిమానునకు మనంబునఁగినుక పొడమ నెట్లొకెనో
గదా! ఆహా యేమి యాతనితెలివి? ఇంతేగాక.

గీ. విజయరామోర్విపునకెంత వెట్టిబుట్టె
గొఱవిఁజేపట్టి తలగోకికొన్నరీతి
రావువారలతోఁబోరి రాజవంశ
మెల్లనడఁగింపనమకట్టె నెట్టివెంత?

గోరు—రెడ్డివరా ! వెనుక నీరంగరాయక్షమావల్లభుండును, విజయరామరాజుం దమ
తమ వైరుధ్యంబుల నిచ్చటికివచ్చి నాకు నినేదింప వారికట్టివైరభావంబు తగదని వా
రిన్నివారించి కినుకలనణంచి మృదూత్తుల వారింగారవించి యనిచినాడ. ఆరాపు
వారిమహిమ నేనెఱుంగుదు వా రభిమానధనులు, చావరి జంప వెఱచువారు గారు.
అధర్మయుద్ధంబులకుఁ బోరు సుమా !

రెడ్డి—ఘరాసువతంసమా ! సత్యము. నేనును వారినంగతి నెఱింగినవాడనే. గర్వితా
రాతివీరవార కంతలుంతన నిర్మళితకీలాల ప్రవాహ మజ్జన వ్రతాక్షీణదీక్షా పరాయణు
లు రాపువారు. వట్టివారా ?

గోరు—రెడ్డిగారూ ! సత్యము వాక్రుచ్చిలిరి. తమకావంతైన నపకారమెదఁ దలంచిన
విమతులపైఁ దమదర్పంబులఁ జూపుటది యుత్తమమగు రాజనీతి. లోకు లితరేతర
వైషమ్యంబులంబూని కలసొంచునెడ నడ్డమువచ్చి కాంచుటలు క్షుత్రియధర్మంబులు.
గీ. వీరిపోరాటమునకేమి కారణంబు ?

కలుగ నేజూడు వారిద్దఱలమికలనఁ
బోరన్యాయంబు జయమందుఁ బుడమిలోన
వినమె “ ధర్మోజయతి ” యను వేదవాక్కు.

గీ. కాని బుస్సికి నిదియేటి మానితంపు
నడత ? యెన్నంగ విమతుని గడకుఁజేర్చి
విదితకకుబంత విశ్రాంత విమలకీర్తి
శాలితోఁ బోరసమకట్టె సాహసించి.

రెడ్డి—నిజము. పొరగారూ ! మీకుఁగోపమువచ్చునని జంకుచుంటినిగాని

గీ. తురకసరదారు లారయ దుర్మదు లింక
నర్థతృష్ణను నెవరిపైనైనఁగాని
కినుక వహియించి తేగువలఁ గొనఁగఁజూతు
రయ్య ! చనదిట్టి యాటడి కియ్యకొనఁగ.

గోరు—ఓనుగాని సేరమున్న నెట్టికూర్పాత్తునైనను వంచనఁజేయుట ప్రఖ్యాతిగాని
నిరపరాధులగు నీరాపువారలతోఁ బోరుటెంతమాత్రము నీతియైనపని గాదు. అద
టుండనిచ్చు.

గీ. రాచవారంప వెనుకీ పరాసువారు

రావువారిగడీమీద రభసమునను

నడచినారను చుష్కర్తి వాడమకున్నె ?

వారి కేగారు మాకునవారితముగ.

రెడ్డి—బాగుగ నాలోచించితిరి. అట్టి యపఖ్యాతి ఘట్టకమానదు. జయించినను, జయింపకున్నను వారిశౌర్యగుణోపాస్థితంబగు నఖండయశంబటుండనిచ్చు. నిష్కారణము పరాసులచేత నధర్మయుద్ధంబున నోడిరను నపఖ్యాతి మీకుఁజెందనై యున్నది. యిది వారించుటే యుక్తము.

గోరు—ఏమి సేయను ?

రెడ్డి—ఇట్లు చేయఁగూడదని సకారణంబుగ నొక జాబువ్రాసి బుస్సీకి నేరిచేతనైనంబంపుము. అది లెస్స.

గోరు—అట్లే యొనర్తును.

బుచ్చె—చక్కఁగఁజెప్పితివి. నేను గోరెడిదియు నంతియ.

గోరు—అట్లులైన వ్రాతుంగాక.

(అనివ్రాసి ముగించి)

సేవకా! లూయిమర్బెనును బిలువనంపుము.

సేవ—చిత్తము. (అని పిలుచుకొని వచ్చుచున్నాఁడు)

(మర్బె ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

మర్బె—సలామ్ దేవరా! ఏమిసెలవు ?

గోరు—మర్బెనూ ! నీవేగి యాయుత్తరమును బుస్సీకిచ్చిరమ్ము తక్షణమపొమ్ము.

రెడ్డి—మహాప్రభూ ! తమరు వ్రాసినదీవకీలుగారు వినెదరట చదివించెదరా !

గోరు—అట్లేచేయవచ్చును. మీరేచదివి వినుపింపుఁడు. (అని యిచ్చుచున్నాఁడు)

రెడ్డి—బుచ్చెన్నగారూ ! చదువుచున్నాను వినుఁడు.

బుచ్చె—మంచిది. రెడ్డివర్యా ! (సావధానముగ వినుచున్నాఁడు)

రెడ్డి—ఉత్తరము. దండకము :—శ్రీరస్తు. మాన్వీరు ! బుస్సీ ! వరా ! మిత్ర ! మీరా జమాబందిలోఁజేయు ప్రారంభముల్దేటలెల్లంబుగా వింటి. మాయావియా రాజు కొండెంబులంజెప్పి పండ్రెండు లక్షలమర్పింప మీమంత్రి హేదర్మదిన్నంతసంబం దుచుంయుక్తియారీతి వ్రాకుచ్చి మీకెంతయున్నిన్న ఘట్టంగఁ జేసెంగదా వారిపై రావువారితయున్ దోషముజేయలేదాయె మున్నెప్పుడా పూసపాట్యన్వయుల్

రాపువారన్న లోవైరమే పూనియున్నారు. మీరాధరాధీశుతోఁ గూడుటల్పా
యమే? రాపువారెన్న నద్దెర్యమంథాద్రు లట్లొట వారిపు మిమ్మారకేపోవనీ
రాజిఁదై పెచ్చు దుష్కీర్తి పాలెందు మూరాజుతోఁగూడి విధ్వంసముజేసిరా సాల
ముఁ ఫ్రాంసువారన్నెకాండ్రంచుఁదప్పున్న దండించుటల్కుక్తమే గాని నిద్దుఱులె
వారితోఁగోరభావ్యంబుగాదెంచగాఁ జాలియుండేననఖ్యంబు గావింపుమా వారి
కిఁలేదొ పోరంగనిన్నిద్దఱిఁ ముస్లమానాజులూహింప నద్దర్శమునీడి రీపల్ల న
త్యంబుసున్నింతయుఁ వారుసెప్పంగ వింటేమియుఁలెస్సగాదింకనీయుద్యమం
బాత్తఁద్రోయంగమేల్ వారలత్యంత రోషాన్ని నేత్రుల్ ప్రతాపాన్ని హేళుత్రుల్
స్ఫురద్దివ్యగాత్రుల్ జగద్వ్యాప్తకీర్తుల్ ప్రభామితమూర్తుల్ భవత్ప్రేమపాత్రుల్
మదిన్నవ్వు.

మిల్లెంతయు న్వేడుచున్నట్టి,

హలుమకాము బందర్ }
* 7-1-1757.

మిత్రుండ,
గోరుందొరక.

బుచ్చె—అంతే నాకుఁగావలసినది. బహుచక్కఁగనున్నది. రెడ్డివరా! అపైని దైవగ
తి యెట్లున్నదో యట్లుజరుగక మానదు.

గోరు—లాసూ! నీవీవకీలుతోఁబోయి బుస్సీగారికి దీనిజూపింపుము.

లాసు—స్వామీ! అజ్ఞఁగొనెదను. (అని వెళ్ళిపోవుచున్నాఁడు)

బుచ్చె— (సెలవుఁగైకొని వానివెంటవే పోవుచున్నాఁడు)

రంగము :—ఖాసింకోట.

బుస్సీ కచేరీ.

బుస్సీ—మంత్రివరా! రాచకార్యములెట్లున్నవి? బొబ్బిలిరాజు పెద్దాపురమైన వచ్చి
యుండెనా?

హయి—పరాసు వంశాగ్రణీ! ఏలవచ్చును.

బుస్సీ—భళీ! ఈమాకామునకైనవచ్చునా?

హయి—గీ. అట్టిసరసుఁడుగాఁడిప్పుడైన రా న

ధిపుడ! మన్నింప నహ్లాడే తీవ్రరోష

మేదను ఘటియించి రాండయ్యే మేదిని విభుడ

డయ్య! యిక నేమి సేయఁగా నొనాగాని.

బుస్సీ—ఎంత పెంకివాఁడు రంగరావు ?

సేవ—స్వామీ ! బందరునుంచి లాసూమర్టెవచ్చె.

బుస్సీ—సేవకా ! వెంటనే పిలువనంపుము.

సేవ— (పోయి వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చుచున్నాఁడు)

(మర్టె, బుచ్చెన్న ప్రవేశించుచున్నారు)

మర్టె—నలామ్ పరాసుకులవతంసా ! బుచ్చెన్న. నలామ్ స్వామీ !

బుస్సీ—ఇటుకూర్చుండుండు.

మర్టె—బుచ్చెన నాసీనుజేసి తానునుగూర్చుండుచున్నాఁడు.

బుస్సీ—మర్టె ! గోరుదొరవారుసుఖులే ?

మర్టె—క్షేమము దొరగారూ !

బుస్సీ—నీరాకకుఁగతంబేమి ?

మర్టె—మీకిప్పుని గోరుదొరవారుజాబునిచ్చియున్నారు (ఇదిగోఅనియిచ్చుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—తిరిగితిరిగి చదివి చూచుకొని.

గీ. ఎంతవాండపు హైదర యిట్లుచేయఁ

దగవె యీపట్ల ? నమ్మంగఁదగునె నిన్ను ?

హే—ఏమి యిట్లంటిరయ్య ? నేనేమిజేసి

నాడ నపకార్యములువేగ నాడరయ్య

బుస్సీ—ఇంక నపకృత్యమేమనుచున్నావా ? ఇచ్చడొనరించినదికాదే ?

హయి—ఖిన్నుండై తల వాంచుచున్నాఁడు.

బుస్సీ—మనస్నేహితుఁడును వయోబుద్ధి సామర్థ్యంబుల నెక్కువవాఁడును ధైర్యమం దరుండునగు గోరుదొర వ్రాసిన జాబు వినుము.

(అని చదివి వినిపించుచున్నాఁడు)

హయి—(తనలో మాగుట్టుతెలిసినది. ఈపట్ల ధైర్యము వదలుట దగవుగాదు. అయిన దేమో యైనది. నమ్మించిగెల్పుట శక్తి. కానిప్పు. నాలెల్వినంతయు నుపయోగించెదనుగాక).

బుస్సీ—భీ నీమాటవిని నేనుంజెడిపోతిని.

హయి—అట్లు సెలవొసంగకుండు. తమకాగ్రహమువచ్చినది. ఇప్పుడేమియుననఁజనదు.

నిజమువల్కిన నప్రియముగఁదోఁచు. ఆగ్రహస్వభావంబట్టిదియెకదా?

బుస్సీ—ఇంక నేమి చెప్పవలసియున్నది? తలచినదాని నిదివఱకేచెప్పియుంటివిగదా?

హయి—క. నుడివితినేబద్ధుల? నే

గడుసుఁదనంబలరఁ బనులఁగావించితినే?

యొడయని యానతి లేనిది

బుడిబుడినన్నిట్లు పల్కఁబోతునె? యధిపా!

అఖండధరాభారంబూని కార్యనిర్వాహకత్వంబున మీకావంతయు నొప్పిఁ దగులనీక

చిరకాలంబునుండి యమాత్యకృత్యంబు నిర్వర్తించుచుఁ దప్పన నేమి యెఱుంగక

కాలంబుగడుపుచుంటింగదా! నేటికిట్టిది పుట్టె.

బుస్సీ—అపవాదము గలుగుకాలము సంభవించినది.

హయి—బహుదూరంబునంగల గోరుందొరకీ శ్రీకామశము వృత్తాంతము తెలియవచ్చిన

దఁట! ఇచ్చటఁబనిసేయుచున్న మనమవ్యక్తులమఁట.

క. మనమొనరించెడుపనులకు

జనులొండ్రభ్యంతరముల సరవిని బెట్టికొ

మనయధికారము చెల్లునె?

జననాయక! యగడుగాక జగతిని నెందుకొ.

బుస్సీ—అది నిజమేగాని రంగారావును మన్ననసేయుట యుక్తంబనియును విజయరా

మరా జుదితక్రొధబద్ధుండై యోర్వకఁ జేయు కుయుక్తి నీగదబుద్ధుదంబనియు మనకి

ట్టియుద్ధంబులఁ బ్రవర్తిల్లుట యపకీర్తియనియును వ్రాసి యున్నాఁడుగదా. అతని హి

తోక్తి మెచ్చవచ్చు.

చ. హితుఁ డనుజన్మనన్నిభుఁ డహీనగుణార్జవకీర్తిశాలి సం

తతము మదీయగౌరవనిధానము కెప్తనుగోరు వానిదౌ

హితమొనరించుటెంతయును హెచ్చుటచేయక యున్న నాపయి

మఱినలుకల్జనించును సమాహితసైన్య విభుత్వవర్తికి.

హయి—అట్లైనఁ దమయిష్టమువచ్చినట్లే చేయవచ్చును.

బుస్సీ—మనకేక బాబ్బిలికేగఁ బనిలేదు. శ్రీకామశము మీఁదగ మనరాజధానిఁ జేరుదము.

హయి—గోరుదొర వ్రాసినంతమాత్రమున మనప్రయత్నంబు నూని పోవలసియున్నది
అధికారుల యెడలఁ దాబేదారులొనరించు నక్రమంబులు సహింప మీరొర్తురుగాని
మావంటి తురక బిడ్డలమోర్వఁజాలము.

బుస్సి—ఏమట్లంటిరి ?

హయి—గీ. ధీరులన్నను వారెపో ధీమసమున

భాన్నిఘాలను భాదరుగైకొనకను

జంకుబొందరు మదిలోనఁబంకమూని

యట్లుజేయఁగలారె ? యేయన్యన్యపులు ?

తెలియుచునేయుండఁగా వేటుజెప్పనేల ? జమాబందీకి రమ్మని యుత్తరువు జేయ ల
త్యముచేయరైరి. పోనివ్వు దివాణమువారీప్రాంతములకరుదెంచి చాలాకా
లమైనను దర్శనమైనఁజేసిపోరైరి. వైగా మనమన్యాయము గావించుచుంటిమని
బందరులోఁ బిఠూరీచేసిరి.

బుస్సి—అవును. నీవు నుడివినదియును సబబుగానే యున్నది.

హయి—గీ. రాజునేనును బహుళదుర్భాగ్యులమఁట

బొబ్బిలివిభుండుమాత్రమే బుద్ధిమంతుఁ

డఁట విశేషధనముగొని టక్కుమాట

లాడు నారెడ్డి మాటలఁ బాడిగలడె ?

క. ఆరెడ్డినాయకుండిదె

యారంగారాయన్యపతి యద్భుతగుణవి

స్సారుండని యెటుడెల్పెనా ?

గోరుందొరగారితోడఁ గూరిమి పుట్టె.

బుస్సి—ఆరెడ్డి లంచము దినేనేమి ? కనుకనే చక్కఁగనతుకునట్లు చెప్పి మనల నందఱి
ను దూలనాడించె. కాకున్న సర్వాధికారిని నేనుండ గోరుందొరకేమి ? శ్రీకా
కుళము వ్యవహారమేమి ?

మర్తె—(బుస్సీచదువ నుత్తరమును సొంగముగవిన్నవఁడేగాన సంగతినంతయుండెలిసి)
తమ రట్లాలోచింపఁజనదు. ఈవిషయమై సైన్యాధ్యక్షునికందఱికంటె నెక్కుడు దెలి
యుననుటకు సందియములేదు.

హయి—ఎఱుఁగుదుననినం గాని మన నోరు మూయుటకవకాశముండదు, ఏమెఱుఁ

గురురు? దేశముపై సర్వాధికారమూని వచ్చి పనిచేయుచున్న మాకింక నీ మనుష్యుల యానుపానులు బోధపడలేదుగాని సౌధాంతరంబున హుక్కా పీల్చుచుం బ్రొద్దెటుంగక పోతుటీగ్గకైనఁ జూరరాని పారాలోనుండి తనయొడలే తానెటుంగ ని గోరుందొరగానికిఁ దెలియునట మనకుఁదెలియదట. ఎంతపిచ్చిమాట.

బుస్సీ—అవును. లాలోగోపసగానే కనుపించుచున్నది.

గీ. నిజము నీమాట హేదర! నేలజేడు
బహుళ దుర్వారగర్వ సంప్రాప్తవైర
భావమెదఁబూని యున్నాఁడు వానిగర్వ
మడఁపఁగావలె నెల్లైన నాఁగఁజనదు.

మర్తె—పరాసువంశాగ్రణీ! మీధీనచిపుని యాలోచన నీపట్ల వినఁబాడిగాదు.

హయి—మీరెడ్డి నాయకుఁడు మెచ్చకున్న మాకుఁజెడునదిలేదు.

మర్తె—ఒకరికొక్కనివలనఁ గీర్త్యపకీర్తులు జెందఁగారణమగును.

హయి—ఆలోచించి మాట్లాడుము లేకున్న నీగౌరవముంచువాఁడనుగాను.

మర్తె—నీకేమి. యశంబపయశం బాయనివిగాని.

హయి—ఎవ్వరికి నపకీర్తి జెందనీయకుండ నీవుంటివి చాలగూ?

మర్తె—“అధికారాంతఃకునందుఁ జూడవలదా యాయయ్య సౌభాగ్యము” లన్నట్టిప్రతి
డుతెలియదు. తరువాత మీరేయనుభవింతురు. మేము పోయి వచ్చెదము బుస్సీ దొ
రగారూ!

బుస్సీ—మంచిది.

(మర్తెను, బుచ్చెన్న వెడలి నిజనివాసంబుల కరుగుచున్నార)

హయి—బుస్సీదొరగారూ!

క. మీకషకారముఁ దలఁతునె?

యాకాశ్యపినాథుచెయ్యు లవినయిగునే?

యాకరము గొనరె దొర లిల

నీకైనడిఁబనులు సేయ నెచ్చటనైన?

ఆరాజునర్చినది నరయేనా? మనకు వీరితోఁగల పన్నికై యెన్నిరోజులు కనిపెట్టుకొ

నియుండవలెను. మనయందింతపాటి గౌరవమైననుంచకున్న మన యుద్యోగము

లేల? తాభీదునైనను తెక్కిచెయ్యనిచోట నుద్యోగము చేయుటకంటె హే
న్యములేదు.

శ్రీ. భీ ! నిశూలేని నొకరీచేయుకంటె

నుడుగు టదిమేలు చూడ నీయర్వియందు

నధిపుగౌరవమొందని యపుడుకొల్వ

గొలుచుకంటెను మడిచున్నకొనుటమేలు.

ఇదిగో మీమొహరు. నాకీయుద్యోగమక్కలులేదు. (అనిబుస్సీకాశ్యవద్దఁ జాటు వేయుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—నచివాగ్రణీ ! తొందరపడకుము. గోరుదొరవారి ధోరణి నీతోఁజెప్పితిం గాని నీవు సేయుపని తప్పని యంటినా ? నీయిష్టమువచ్చినట్లొనరింపుము
(సైనికులు ప్రవేశించుచున్నారు)

సైనికు—మహాప్రభూ ! చచ్చిపోతిమి

హయి—ఏమది ? ఏమది ?

సైని—మహారాజా ! తమరంపఁగనేగి సమస్తముం గలయఁజూచుచుండ వారి ప్రదేశమం దొందు వనంబునఁగొంతసేన హఠాత్తుగ మామీదఁబడి నలువదిమందిని హతులంజేసె, కొంతమందికాయంబులు గాయంబులుగాఁగఁబలాయనులైరి, మిగిలినవారలమీవార్త మీకుంజెప్పఁబలులెంచి వచ్చినారము.

హయి—దొరగారూ ! చూచితిరిగదా యారాజుసేసినపని ? శైనిక నికాయంబులకాయంబులు గాయంబులుచేయుటయేగాక కొంతమంది ఘరాసులఁ బరాసులఁ జేసి రఁటసైచెదరా !

బుస్సీ—ఆవనమెవరిది ?

హయి—బాబ్బిలిరాజుది, సందియమేల ? విజయరామరాజుట మనవద్దనే యుండియున్నాఁడుగదా !

బుస్సీ—అబ్బా ! ఎంతపని జరిగినది ! నలువదిమందిని జంపించెఁగా ! వీనిపొగరడఁ పవలసినదే, ఇకకజాలిఁదలఁపరాదు,

హయి—ఎంతకూరకార్యమొనరించెనో చూచితిరా ?

బుస్సీ—అవును. ఇట్టిదుర్మార్గుని నేమిచేసినను జేయవచ్చును నేనుప్రోవుచున్నాఁడు.
(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

హయి—సైనికులారా ! నేనాసంగతిఁ గనుఁగొనెద. మీరు భీతిదక్కియుందుఁడు.

(సైనికులు నిష్క్రమించుచున్నారు)

నేవకు—స్వామీ! ఎవ్వరో తమదర్శనంబునకు వచ్చియున్నారు.

హయి— (కోపముతో) రప్పింపుము.

(దమ్మన్న, వెంకయ్య ప్రవేశించుచున్నారు)

దమ్మన్న—వెంకయ్యా! ధూమాక్షి, విరూపాక్షాది రాక్షస వీరాకృతిగల యీపాశ్చాత్యుండెగాఁబోలు హేదరుజంగు? ఊరకనే కన్నులనుండి కోధాగ్నికీలావిస్ఫులించులెగయునిట్టి వీనితో నెట్లుపలికి సమాధానంబులఁ గొననగు?

వెంక—గీ. వీనిఁజూడంగ భయ ముద్భవిల్లుచునికి

యమునితో మాటలాడుట యని దలంతు

వీనితో నాడ నైనను వీఁడుమనల

నేమి సేయు నుడువుదము సామరీతి.

దమ్మన్న—కానిప్పు. ముందు నేనే మాట్లాడెదను. సలామ్. సాహెబ్ మెహర్బాన్!

బొబ్బిలినుంచివచ్చిన వకీశ్యము. దమ్మన్న, వెంకయ్య యను పేర్లుగలవారము.

హయి—మా సేనంజంపించెనుగా మీరాజు? జాగ్రత్త.

శా. ఏలారాఁడు భవత్ప్రభుండు మదిలో నేమంచు భావించెనో!

జ్వాలాత్తిక్షణ మత్ప్రతాపహుతభుక్చండస్ఫులింగార్భటిక

ఖాలిచేయుచుఁగోటఁ బొమ్మనుచు మీఖామందుతోఁ దెల్పు పో

వేళాకోళమె ఖాన్నిఘాలిల హుషేన్వీరాది సరిబాధముల్.

దమ్మ—స్వామీ! కొంచెము శాంతింపుఁడు. తమ్మునే దైవముగాఁ దలంచుచు రంగారావుగారు మీకెట్టియపకారమును జేసినవారుగారు, కోటవదలి వెళ్ళిపొమ్మనుటేటి సబబు?

హయి—ఎట్టిసబబా? కోటవెడలఁగొట్టి చెప్పెదను.

దమ్మ—అంత నేరమేమిచేసినాము? తురుష్కాగ్రణీ! తమదయకుఁ బాత్రులము.

హయి—మాసైనికులఁజంపుటదేమి దురాగతము? (అని కత్తితో జళిషించుచున్నాఁడు.)

దమ్మ—గీ. ఇట్టిసని నెన్నఁడునుజేసి యెఱుఁగమయ్య

వాదులాడుట మేలె మీపాదమాన

వైరిరా జిట్లుజేసి మావారిపైని.

కోసెనోగాని మీకిట్లు దోచఁదగునె?

మీసైనికుల కంటఁజూడనైనలేదు. మారాజ్ఞితోవలఁబోవువాఁడుగాఁడు

హాయి—మేమా యట్టితోవలఁ బోవువారము ? (పండ్లుపటపటఁ గొరుకుచున్నాఁడు)

దమ్మ—గీ. నిరసరాధుల మమ్మిల్లు నిందపాలు

పటపటఁగారాదు మీవంటినార లహిత

రాజుపలుకులకలుకూని రాయిడించి

పక్షపాతంబు బూనుట పాటియగునె ?

హాయి—మాయాగ్రహము పంగతి నీకెందుకు ? మాయెడల సంతభయభక్తి యుక్తులుగా?

దమ్మ—ఉ. రాదొకయింతయైన నపరాధము మీయెడనాచరింపఁగా

మీదగుదర్శనంబునకు మేకొని రానయియున్న యత్తజీక

మేదురవైరిభూమిపుండు మిమ్ములఁజేరిన దానఁజేసి కా

దే దురమావహిల్లునని దేవరఁజూడఁగరామి రావుకు ?

కాఁబట్టి మాయందట్టి తక్కిరు మాపుచేసి యెప్పటియట్లు బొబ్బిలిని రంగారావుగారికిఁ
గవులు దయచేయింపుండు. ఇప్పుడ రంగారావుగారికి మీదర్శనంబునకు రాఁగ
బురుపంపెద.

హాయి—ఏమీ ? అట్లయినంగాని రాఁడుగా ? మాటుమవలి మాతోఁ బోరఁగా ను
న్నాఁడు. మాకుఁదెలిసినది బహర్ బిత్తర్ జిల్లీల నెందు నిట్టిరాజునిం జూచియుం
డలేదు.

దమ్మ—అట్లుగాదు. మహాప్రభూ !

హాయి—గీ. మేము కౌలును వ్రాయము మీదొరయును

రానవసరంబులేదు. పోరయమెసలగఁ

బోలునైల్వెల్లి జాగాను బూటలోన

ఖాళిఁజేయింపుమని నెప్పు ఖండితముగ.

దమ్మ—ఎంతనుడివిన దాఁబట్టిన కుందేటికి మూఁడే కాళ్ళని చెప్పుచున్న నేమనఁగలవా
రము. మీయిష్టము వచ్చినట్లొనరింపుము.

హాయి—అట్లే జేసెదములే.

దమ్మ—మీకిట్టి దురాగ్రహవృత్తి మాయెడల నేల కలుగవలె ? స్వామీ !

హాయి—మీకీ పెంకిబుద్ధి యే ?

దమ్మ—మావల్ల దోరంతయుఁ దప్పులేదు. ఖావర్యా-

హాయి—గీ. భూమిఖామందులము మేము పోటులాట
దగునెమాతోడ నిలగుత దారులకును ?

బుద్ధిహీనపుఁ బోకిళ్ళు బోవఁజనదు

గ్రుడ్డు పిల్లను భ్రమియింపఁగోరినట్లు.

గనుక తక్షణమ బొబ్బిలివిడిచి లేచిపొమ్మని మీరాజుతోఁచెప్ప. పో.

వెంక—(తనలో) ఏమిది వీఁడు కోట విడిచి లేచిపొమ్మనును ? (ప్రకాశముగా) త
మకీ దురాగ్రహమేల ? రమ్మని తెల్పెడు కౌలుఁజూచినఁ దక్షణమే రాజు రానై
యున్నాఁడు.

హయి—రానక్కఱలేదు. లేచిపోవునా లేదా ?

వెంక—గీ. రావువారలతో మీకు రావుగలదె

యెప్పుడైనను ? సాహేబ ! యేటికింత

వింతకార్యణ్యమూన ? మేమెంతవార

మయ్యమీరల్కచేసిన నాఁగఁగలమి ?

హయి—అవును. కార్యణ్యమే ?

వెంక—క. నడిచితిమీ దుష్పథముల

ముడిచితిమీ పరధనముల మూర్ఖతతోడఁ

బడిచితిమీ నయగతులను

గడిచితిమీ యాజ్ఞ తతులగంధము మీఱఁ.

ప్రోలువిడనాడి పొమ్మనుటేటి నడువడి తురుష్కాగ్రణీ ?

హయి—గీ. తప్పుగర్గియు మఱుమాటఁ జెప్పఁదగునె ?

రఘునంగనురామి పరాసు పార

నీకులెంతయు గ్రోహవిచింతనులని

చేరిబందరు చెప్పటల్లేయుపసులె ?

అన్నిటికంటె నెక్కుడుగ మాసైనికులఁజంపుటేల ? చూడుమిమ్ములనేమి సేతునో ?

మీవిషయమై యింతయుఁ జొలిదలఁపరాదు.

వెంక—క. మీకపకారము గా దతి

మా కుపకారంబుగాని మాన్యవర ! మహా

నీకమును జంపనెఱుఁగము

మీకేటికిఁ గోప ? మేల మీధ్యావాక్కుల్ ?

ఇవియూ మీయాగ్రహకారంబులు. ఎంత తప్పుజేసితిమి ?

హాయి—వట్టి పరిహాసము చేయకుము. జాగ్రత. (అని కత్తితో జళిపించుచున్నాడు.)

వెంక—మీవంటి సాహేబును బాలవద్ద శేబాసు గేలుపొంది యుంటిమి. కౌలుగావలె నన్ను గంటకమే?

హాయి—అట్టివారైన నిట్టి యవ్యక్తులెలయ్యెదరు? అందుకు మీరు దగరు. ఒక్కనిము షమైనను మాపట్టణంబున నుండఁజనదు.

వెంక—క. మీరట్లువాంఛజేసితి

రా రాజును వీడిరందు రభసము మీఱకొ

పోరామినేగదము పాలు

పాటకొ వసియింతుగాని హైదర! వీటకొ.

హాయి—మమ్మాజ్జివెట్టు దార్ధ్యముకూడఁ గలదా? నాయిచ్చవచ్చినట్లు చేసెద. అతని కే యిచ్చి వేసెద. ఏమిసేతువో చూచెదను.

వెంక—“మీరులేచి పొండి. మీవీరోధులను బ్రవేశపెట్టెద” నన్నమాట మీరనరానిది మావంటివారు వినరానిది.

హాయి—మీపౌరుషము తెలియ బోవుచున్నదిగా.

ఉ. చూచెడుగాక మద్బలము చూళికలంగొని చెంపవ్రేతలకొ

బీచమడంచువేళ నికప్రేలుటమానుము భీతిదక్కియా

నీచుండు మాబలంబు గననేర్చునె డొండముగల్గినంత సం

కోచములేక నేనుఁగును గోడిగమాడెడి దంశమట్టులకొ.

వెంక—ఉ. ఎంతబలంబుచేకురిన నెంతటి పౌరుషమున్ను గాలమ

త్యంతము చెంతయైనఁ గనఁబోలునె మీబలపౌరుషంబులుకొ?

దంతి యఖిండవిక్రమము దార్కొనఁ గానఁ జరించుచుండఁగా

నంతమునందుఁ బట్టువడునొకఁడ జొలిపిన్ను త్రొళ్ళకుకొ.

హాయి—ఏమాకాటుప్రేలాపన? నోరుమూయింతుఁజుమీ నొకర్. నికాల్.

వెంక—మాప్రాణంబులనైనఁ గోల్పోదుముగాని బొబ్బిలిమాత్రము విడువము. అన్యాయయుద్ధమునకు రాము. న్యాయయుద్ధంబునకు వెలువము. ఇప్పుడు మీరు రణంబు దప్పదన్న వెనుకదీయము. దైవము ప్రాసిన రీతిగ జరుగఁగలదు. మీతోవాద మెందుకు?

దమ్మ—ఖావర్యా! మేము చెప్పినదానిం దూరమాలోచింపుఁడు. చేయిజారినఁ జేయునది లేదు.

హయి—అట్టిది మీరే యాలోచించుకొనుడు.

దమ్మ, వెంక—సెలపు గైకొనెదము. సాహేబుగారూ ! సలామ్. (అని నిష్క్రమిం
చుచున్నారు.)

(అండలు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రంగము:—బొబ్బిలి రాజు నభ.

రంగా—తమ్ముడా ! వెంగళాయడా ! మనమా గోరుం చొరవారివద్దకంపిన బుచ్చె
న్నగారురా లేదా ?

వెంగ—అగ్రజా ! ఇదెవచ్చె.

బుచ్చె—మహాప్రభూ ! తమరాకకైనిరీక్షించుచున్నాడ.

రంగా—మీరేగినపనియేమైనది ?

బుచ్చె—మహారాజా ! పయనంపై పోవునాటి దినంబునఁ బెద్దాపురంబునవిజయరామతా
జుంజూచి ముచ్చటించితిని.

రంగా—ఏమనిముచ్చటించితివి ?

బుచ్చె—గీ. మాటలాడితిం బ్రకృతోద్యమంబునరణి
విముఖుడై రాజుగన్పట్టె వెల్లచాటి
మనమున నసూయ యెంతయు మానుకొల్పి
నట్లుగనిపెట్టిపోతి నేనలఘుగతిని.

రంగా—చూపోవమింజేసియే గాని యిట్టియధర్మంబున కొడిగట్టుకొనుటకుఁ గారణమే
మి ? అట్టివాఁడు భూతలంబున బాగుపడునె ?

గీ. పూసపాట్యాసురాన్వయాంభోనిధిబడ
బానలనిభ విజయరామ పార్థివదశ
లపనుఁ డిలఁబరక్షేత్రాప్తి లయముఁగనఁడె
రంగరాయని నిశితశస్త్రాళిఁ గలస ?

తరువాత

బుచ్చె—దేవా ! తరువాత నచ్చోటు వాసి ముసలమానుని చిత్తవృత్తి నరయఁగోరి రా
న్మహేంద్రవరపురంబుఁ బ్రవేశించి తురుష్కు పరాసు దుష్టజనాభ్యంచిత సభాంత
రంబున గుడమిశద్ధామనిచయఘాతార్ వక్త్రసంగుండును, కాదంబరీ పానావే
శ దురంతనితాంతాగ్రహారుణ కరాళ వదనోదిత గంభీర వాఙ్మిర్హోష పరికంపిత స
భ్యాంతరంగుండు నగు హేదరుజంగుంగాంచితి.

రంగా—వానితో ముచ్చటించితివా ?

బుచ్చె—మనకును వారికిని బుత్రజనకభావంబు గల్పించి యనేకభంగుల మనవలనఁ ద
ప్పొకించుకైనను లేదని ప్రియవాక్కులఁ బ్రార్థనపూర్వకముగ మనవిచేసితినిగాని
గీ. రంగరావిష్ట్ర మముఁజూడ రా నవసర
మొంతయును లేదు మేమయేలెంతుమటకు
నంచుఁ జెప్పెనుగాని యొకించుకైన
సంధిమార్గంబు నోటితో జారదయ్యె.

రంగా—అట్లనెనా ? కానిమ్ము. తురకల శౌర్యంబును రావువారి శౌర్యంబును జూ
చునుగాక. తరువాత.

బుచ్చె—దేవా ! నిజమార్గంబువట్టి కతిపయదివసంబులకు బందరు పట్టణంబునకుం బో
యి చిరత్నరత్న నూత్నాయతనంబునఁ బేరోలగంబున్న గోరుండాచారను జెంగటముచ్చ
టించుచున్న మద్దాల రెడ్డినాయనిం గాంచితి.

రంగా—వారేమనిరి ?

బుచ్చె—గీ. వారును మనపక్షముననే వాదమొనరఁ
జేసి బహు భంగులను వారి సేతలుగ్గ
డించి యొకలేఖ వ్రాసిపంపించిరటకుఁ
గూర్చిమీఱంగ నిటుచేయఁగూడదనుచు.

ఆమర్త్యనాహ్వాయనితో నేనుగూడ నరిగితి.

రంగా—ఆహా ! నాయందలి వాత్సల్యత. గోరుండాచారయంతపనిఁజేసెనేమి ? బుచ్చెనా !
నావిషయమై యెంతపనిఁజేసితివోయి. తరువాత నేమైనది ?

బుచ్చె—వానివెంటఁగొని యెట్టకేలకు ఖాసింకోటఁబ్రవేశించి బుస్సీకిఁజూపింప
“ గీ. దొనపు దొరలె నీకతనను దొరయఁజేయఁ
దగునె యెగ్గుల ? నావెల్మ ధరణిపతికి
దొరకు దొరకొన దొరలకు దొరలు దొనఁగూ
లనుచు హేదరున్ దూలంగనాడె దొరయు.”

రంగా—తూలనాడఁడో ? బుస్సీ యిండులో నిరపరాధి. దీనికంతకుఁ గారణమా హే
దరు. వీఁడు రాకున్నను బుస్సీ యికొనకున్న నిట్టి కథకవసరమే లేదు గదా.
తరువాత.

బుచ్చె—హే దరేమి విరుగుదులఁ గల్పించి వాక్రుచ్చెనోగాని బుస్సీ వానికెదురాడ లేకపోయె.

రంగా—ఇదంతయు నీనివలనఁ బుట్టినదేగదా. వాఁడు సౌఖ్యములఁబొదలనీఁడు.

గీ. రాజు దుర్బోధనలచేతఁ ద్రాడుపారి
యెవరుచెప్పిన వినకుండె నెట్టిమూర్ఖు ?
తొల్లివినలేదె తురకలు దుష్టువర్త
నులను సామెత నల్కుట యిలవకీల !

బుచ్చె—అటుతరువాత మరైనాహ్వయుఁడును గొంతవడి ముచ్చటించెను గాని వినఁ దామె. ఇంతెందుకు ? యుద్ధంబు కర్తవ్యంబు.

రంగా—పాపము నీకు వృధాప్రయాసము గల్పించితినే. ఈతురక సంధి పొనఁగనియ్యఁ డని తెలిసియుండియు వెట్టిపాలైతిని. ఎట్లైనను సంధియగుదు భూజనులకు సౌఖ్య ము గదా.

గీ. మేముమేమును బోరాడ మేదినిగల
ప్రజలకత్వంత మసుఖంబు పొప్తమా న
టంచుమదినెంచి సంధిపాటించినాను
గాని వినఁడయ్యెను మొఱకు కలుకు తురక.

బుచ్చె—ఇంతియ నావర్తమానము రాజేంద్రా !

రంగా—వెంగళాయఁడా ! ఏమి యీతురుష్కగ్రణి దురాగతము ? ఆబుస్సీ యెట్టి బుద్ధిహీనుఁడో.

గీ. గొప్పవారనుటేగాని గొప్పదొరలు
మంత్రులఁడించు కీలుబొమ్మలు నిజంబు
నిజపరిజ్ఞాన శూన్యులై నెగడుకతన
వారిమహిమంబు భవి నేతి బీరకాయ.

వెంగ—అన్నయ్యగారూ ! అది నిజము. ఇంతేల ? యుద్ధంబునకుఁ గాలు దువ్వచు సంధిమాటలన్నఁ జెవిఁబెట్టక పరిపంధిరాజు దుర్బోధనా క్రోధావేశ పరవశత్వంబు న మిన్ను మన్నెఱుంగక యాపరాసు రాయనైనం జీరికింగొనక పైపై రానెంచుచు న్నాఁడు. మనఘు భయపడుదుమని యెంచెఁగాఁబోలు.

రంగా—బుస్సీ బుద్ధిమంతుడనియు స్వతంత్రశక్తియుక్తుడనియు నామది నెంతయునధి
తసించితిని గాని హేదర్జంగాభేదేయ పాపిష్ఠ గ్రహవేశ శరీరుండౌట యెఱుంగను.
అట్టిది గాననే గురూపమానుండగు గోరుందొరను నిరాకరించి వాని మాటలఁ బెడ
చెవింబెట్టె.

వెంగ—క. ఎవరేవిధమునఁ జెప్పిన
నపునంచును దలను ద్రిష్ట నధిపతిగలుగఁ
భువిజనులకెట్లు గల్గును
బ్రవిమల న్యాయంబు దీనిఁ బాటింపఁడొకో.

అయిన నిట్టిసీతి యిక్కాలంబున నేదొరలయందుఁ గలదు. ఇప్పటి యధికారు లందఱ
టిట్టివారే.

రంగా—గీ. న్యాయయుద్ధంబుచేకూర నదియులేన్
వ్యాజహీనంబు కలహంబు పొష్టమాట
యహితరాజుండు జేరి యప్రియములాడు
టయునుగూడంగ నెటువారి డాయనగును ?

వెంగ—అగ్రజా ! అయిన నేమి ? అన్యాయయుద్ధంబున రాజునకుఁ బరశు రాముండ
గ్నిహోత్రుండౌ శివుండౌ తోడ్పడనిమ్ము మనము యుద్ధముఁ జేయకుందుమే ?

రంగా—మాననేల ? అట్టియపఖ్యాతి వారి నే చెందుఁగాక. కీర్తికామ్యంబులనొందఁ
ర్యథనంబును దాచుకొందుమే ? గాని రాజున్నివిధంబుల సంపన్నుడై యున్న
వాఁడు.

వెంగ—శా. అన్నా ! యుద్ధమటన్న సందియములేదావంతయున్వారి నం
పన్నాంధత్వము మత్ప్రతాపరవిరుగ్వాప్తిం బటాపంచలై
బన్నంబొందె ? ఘోరవీరరణభూభాగంబునం జేతరా
టాన్నిధ్యంబునకంపనే రిపుల ? మత్సామర్థ్యమేపారగఁ.

రంగా—అట్టిసందేహ మెంతయునులేదు.

వెంగ—కానిమ్ము దైవ మెట్లూహించెనో యట్లు జరుగకమానదు కానజరుగుదాని కో
పాటించుట మనపని. అనుమానించుట వెట్టి.

రంగా—అవును బాగుగఁజెప్పితివి. మనము దివాణమువారి కడకంపిన వకీశ్చిద్దఱును.
వచ్చియున్నారా మంత్రివరా ?

మంత్రి—వచ్చినారు రాజా !

దమ్మన్న—మహాప్రభూ ! వచ్చియున్నాము. తమసందేశమెను ఖానుతోవాక్రుచ్చినాము.

రంగా—వాడేమనె ?

దమ్మ—వాడెంతయు రోషభీషణ నేత్రాగ్నికీలల నేరినైనను దహించురీతింగన్నట్టె.

రంగా—వాడట్లుంటకుఁగారణమేమి ?

దమ్మ—గీ. వారిసైనికులిటకురా వైరమూని

యందుఁగొందఱు యమియించిరఁట యితరులఁ

గాయములు గాయములుపడఁ గాఁదిశీక

తనువెసంపాఱుఁగా మీరుతరిమితిరఁట.

రంగా—తమ్ముఁడా ! మంత్రిలారా ! సభికులారా ! చూచితిరా ? ఈదుష్కృతము

ను మనమెఱుంగముగదా. ఇది మన విరోధి రాజు పన్నినపన్నాగముగాఁ దోచుచు

న్నది. ఆహా ! ఎంతకార్యణ్యము వహించియున్నాఁడు. మనభూమిలో జరిగినది

గాన మనమేచేసినామని తలంచుటకు వీలుగనున్నది కదా.

వెంగ—వాడెన్నిటినినెనంజేయును. మనమొనర్చితిమని వారితోఁజెప్పును. మనమేమిచేయఁగలము ?

రంగా—వాడేమనె ?

దమ్మ—క. అర్థాపేక్షను హైదరు

స్మర్థకప్రోల్వీడి మనలఁ జనుమనియెనుగా

వ్యర్థాలాపములేటికి

సార్థకవాహులమె ? పోవఁ జయ్యన ననుజా !

రంగా—మనల బెదరించుటకు నిట్లాడుట వారికి నైజమే.

వెంగ—మనమట్లెంతయుం దలఁపఁగూడదు.

శా. అన్నా ! యెంతటివెట్టివాడవు. గడినన్యాయమే వీడిపొ

మ్మన్నాఁడాతఁడు ఖానుఁడిస్త్రు మనలకొ మర్యాదలేకింతయుకొ

భిన్నంబొగతి నెంచఁగూడదు సుమీ భీమాహవక్రీడకే

సన్నాహంబుదలంచె హైదరెద నిస్సందేహమేపాఱుఁగాక.

రంగా—కోరిన ధనమిత్తుమంటిమి. మనవలన నపరాధమేమి ? పిల్లల మేకలతోనున్న

మనలను లేచిపొమ్మనుట మాటలా ? అట్టిపని వారేల చేయుమందురు ?

వెంగ—క. ఉత్తమధార్మికులగు మీ
 రితైఱుగున నాచరింప నీకొనరు. కృధా
 చిత్తుడగు హేదరిత్తటి
 నెత్తెఱుగునఁ బాటిఁజేయు నీధర్మంబుల్.

వెంకయ్య—వెంగళాపుగారు సెలవిచ్చినది నిజము. మనము వేఱుగాఁ దలఁపఁగూడదు
 ఆఖానుండెన్ని మాటలఁ జెప్పిన యుద్ధమను మాటయేగాని సంధిపూట నొక్కతై
 న నుడువలేదు.

వెంగ—సోదరా ! మీరింకను చెడతొవనేయున్నారు.
 మత్తకోకిల. వైరిభూపతి దుష్టవాక్తతి బాడబాగ్నిజనింప లోఁ
 పారసీకపు సైన్యకంధియపారమై మనభూమి దు
 ర్వారమాగతి ముంపవచ్చెడి రావువంశ్య భుజాబలా
 ధారుణీధరరాజినడ్డము దార్పనక్కరలేదొకో.

రంగా—మనమిప్పుడేమిచేయవలసియున్నది ?

వెంగ—గీ. భానుమ్రింగఁగవచ్చు స్వర్భాసుపగిది
 హైదరుగ్రుండై సంగ్రామ మోదమెనఁగ
 నున్నవాఁడింకఁ దగుప్రయత్నోత్కరంబు
 మెఱయ సిద్ధముగానుంటమేలు మనకు.

రంగా—ఎందుకైనను మంచిదే. తమ్ముడా ! అలాగేచేయుదము.

వెంకయ్య—గీ. నమరమింకమీదఁ దప్పని సరియెగాన
 రేకపల్లివనాళిలో తేపకడనె
 వనజవదనల నభిమానధనల నెల్ల
 దాచ మేలగునని యెంచెదను విభుండ.

వెంగ—గీ. అడవిపాలు సేయుటది యెంతయును గూర
 కర్మమెంచ వారుకడనులేని
 దుఃఖమాత్మలోన దురటిల్లు మఱికొంత
 యట్లు సేతకొప్ప నాత్మలోన.

రంగా—అరి రాజును వెంటఁగొని పరాసులతోఁడు మనపైఁగుమ్మరునెడ మనము పో
 టిపోయి దాగియుండుట మంచిపనియే ? మేటిమగంటిమిగల పోటరులనేకులు మన
 కుండ నిట్టి భయమేల ?

శ్రీరంగారాయ కదన సమవాకారము.

గీ. సమరమునఁబోరి యాసూర్యచంద్రముగ న
ఖండవిజయముఁ బొందుట ఖ్యాతిగాని
గత్వరంబగు సాగ్రముల్ గాచికొనఁగఁ
గాన దాగుట తగవేది ఖ్యాతియగునె ?

వెంగ—అన్నయ్యగారూ ! బాపురే ! బాగుగఁజెప్పితిరి.

మ. స్ర. వెంగళాయోగ్రదోర్భృత్ప్రభులవిశిఖదర్వికరంబాజిహ్నేదర్
జంగాభీలాయుధీయోచ్చయహృదయనభస్వంతముల్జ్ఞగాఁగఁ
మ్రొంగఁరంగప్రభుండుఁ ద్రిభువనములనిర్మదకుంభత్ప్రతాపా
భంగశ్రీమిఁచఁడే? నాబలమునెఱుఁగవే? చూపనున్నాఁడఁగాదే ?

పాపయ్య—నేనుండమీకెట్టిసంశయముగలుగఁగూడదు. ఏలనన

గీ. వైరిదుర్వారగాంభీర్యవారివాహ
పంజ్జిఁజెల్లకుచెదరుగాఁబాఱఁదోలు
తాండ్రపాపయ్యకల్పాంతధార్వ్యజంఝ
యబ్బులనుదాటిమాయమానట్లుగాఁగ.

చె. వెం.—గీ. మున్నరాజాముకోటనుముట్టడింప
బాదుషాయంతవానినిబాఱదోలి
జయముచేకొంటిహయిదరుజంగనంగ
భీతియేనాకుఁ? గరము సంప్రీతి గాని.

దమ్మన్న—గీ. గోత్రనాయక ! దమ్మనగోత్రభిదుఁడు
గోత్రమరుదందదామెరగోత్రమఖిల
యశముబొందంగ నిజశతాస్యశనిధార
శత్రుగోత్రాచలంబులశాత్రవమునఁ
జెండిచెండాడునుద్ధండభండనమున.

రంగా—మేటిజోదులారా ! మీపరాక్రమముల వర్ణింపనలవిగాదు.

వెంగ—మీకుమేమందఱముకావలెనా? మీబలంబుమీరెఱుంగరు. అనిమొనకుమీరొక్క
రేగిన రిపుసైన్యములు పంచబంగాళమైపారిపోవే?

రంగ—ఇట్టిదుర్గ మిట్టిసైన్య మిట్టి వీరులుఁ గలుగఁగనాకుభయమేల?

మత్త కోకిల, ప్రాణముండిన నేలెదక భువి రాజ్యమెల్ల నుభోరునక
 ప్రాణమేగిన నేలెదక దివి రాజ్యమెల్ల నుభోరునక
 జాణ నైనకుటుంబి నౌచును శాశ్వతంబగు కీర్తి చే
 రాణువన్ననుజంక నేలదురంబు చేయగఁబోవుచుక.

వెంగ—సోదరాగ్రణీ! నిజము. చావునకు రెండు చావులుగలవా? జయాపజయంబులునై
 వాధీనంబులు వారి కెంతబలముండిన నేమి?

రంగ—తమ్ముడతా! సంధియొనగూడు నేమోయని యాలోచించుచుంటినిగాని సంగ్రా
 మంబునమకూడ వెనుకకడుగిడెదమా?

వెంగ—మీరుచెప్పినదే పారుషము.

రంగ—బంధువులారా! మిత్రులారా! మాతోపాటుయుద్ధముచేయ నిష్ఠమున్నరండు.
 లేకున్నమానుడు. ఏదోయొకవిధముగఁగృతనిశ్చయులరగుడు.

వెంగ—రాజా! మీరేసంగ్రామంబున కరుగనొకరింటివద్ద హాయి ననుభవించువారలుగ
 లరా?

వెంగ—అందఱముమీవెంట నరుగుదెంచువారమేరాజేంద్రా.

రంగ—మంత్రివరా! అట్లయిన సంగ్రామసన్నద్ధులమైయుండవలయునుగదా! వీజయరా
 మరాజునకెదురొడ్డగు రాజాంకోటను ముండుసంరక్షింపవలసియున్నది. ఏమి మీయ
 భిప్రాయము?

మంత్రి—నిజమురాజాగ్రణీ! రాజాముకోటబహుబలశాలి యురుబలంబుతో నుండవల
 సినస్థలము.

రంగ—ఎవ్వరినటకుఁబంపినబాగగు?

మంత్రి—మనతాండ్రపాపయ్యకంటె సమర్థులెవ్వరు స్వామీ!

రంగ—అవును. పాపయ్య! మీరువెంటనేచతురంగబలసమన్వితులై చని రాజాంకోటను
 సంరక్షించుచుండుడు. ఆకోటపోయిన మనసర్వమునుబోయినదేసుమా.

పాపయ్య—మహాప్రసాదము స్వామీ! పాపయ్యనారసింహమచ్చటఁ గావలియుండఁబెర
 జంతువువచ్చి ప్రాణముతోఁ బోవనేర్చునే? ఆకోటపూచీనాయది కాని యిక్కడ
 బహు జాగ్రతతోనుండుడు. మఱియు.

గీ. మిమ్మువిడిచిపోవమేకొనకున్నది
 నాదుడెందమహాహ! నరవరాజ్యం

దప్పినడచుటయునుదగవు గాదియ్యెడ
నేమి సేయువాడ నీశ్వరాజ్ఞ.

రంగా—పాపయ్యా ! మాయందుఁగలప్రేమాతిశయముకొలందిని మమ్మువిడనాడుటకునీ
మనసొల్లమి నేనెఱుంగుదు. ఆపనియైననాదేగదా !

పాప—అయిననుమిమువీడిపోవుటకు నాడెందుబుగడుఁగుంచుచున్నది, నామనంబునం
గల విచారలహారవెల్లువయైపాటుచున్నది. నేనేగఁజాల.

(అనికంటఁదడిపెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

శ్రీ. ఇప్పుడేమమ్ము నెడబాపనెంచితెకట
నైవమా ! యెంతపాపిష్టిజీవ్విన్నెఱి
బ్రాణములతోనరాజునుబాయవలసె
జేతనగుదానిఁజేయలేనైతినింక.

రంగా—ఏమియివెట్టి పాపయ్యా ! ఎందుకిట్టి సంతాపము. ఇప్పుడునీకుఁగల్గు భ
యమేమి ?

శా. రంగారాయ నిశాతఖడ్గ మరివీరారణ్యమునైండ ను
త్తుంగాభీరిపుప్రతాపజలముద్గుర్వారకల్పానిలా
భంగప్రాణిని మత్కరాసిమెఱయక బాపయ్యా ! నీకిప్పు డే
భంగిజేకురునయ్యయాపదలు ? సద్భావంబుతోనుండుమా.

పాప—చిత్తము మీగంభీరవాక్కులచేఁగొంతధైర్యముగల్గుచున్నది. ఏమైననరే. పోయి
వచ్చెదను. (అనిసేనతోఁగదలిపోవుచున్నాఁడు)

రంగా—మంత్రివర్యా ! భూనభోంతరాశంబులు భోరుకొల్పుమునలిమానులొసంగినమన
నిశానీ నౌబత్తును బజాయింపుమని నియమింపుము. మఱియు మనగడీలంగముచుట్టు
ను దగుసైన్యములఘారాయుంచి గస్తుతిరుగఁబంపుము. బురుజులపై మనశతఘ్నికాసం
తతిని గుదురుపఱపుము. బిరుదువస్తాదులఁ గొందఱిని రాజాముదారిలో గొంద
ఱిని గోటగుత్తుమువద్ద గొందఱిని బురుజులనన్నిధినిగొందఱిని బురీద్వారంబున నుం
డఁబంపుము.

మంత్రి—అట్లనేయునర్చెదనురాజేంద్రా ! (అనిపోయియట్లానరించివచ్చుచున్నాఁడు)

రంగా—ఘరాగ్రేసరులగు దమ్మన్నప్రభృతి మిత్రవరులారా ! మీరందఱును భాషలు
లను సారింతుకొని జన్యంబునకోహటింపుఁడు.

దమ్మ—సిద్ధముగనున్నాము స్వామీ.

రంగ—నచివాగ్రణీ! తక్కిన సేనలకు యుద్ధంబు దెలిపి సిద్ధముగనుండఁబంపుము.
పరశుపార్శ్వసముసలకుంతతో మరభిండివాల ముద్దరంబులకుఁ గరకువెట్టింపుము. బాణ
ములఁ జికిలీచేయింపుము.

మంత్రి—మహాప్రసాదము భూవరా.

రంగ—శా. కల్పాంతోద్భవమేఘగర్జితమహాగాఢారవాభీలమై
కల్పవ్యాకులరోదసీకుహరమై కాష్ఠేభబాధిర్యసం
కల్పనల్పసమర్థమై భయదమై ఘంటారవాక్రకాంతమై
పొల్పొందకొనినవచ్చెడిన్సచివ! యాభూరిన్వనంబేమొకో.

మంత్రి—ఆలకించుచున్నాఁడు (అందఱునదృఢతపడుచున్నారు)
(చారులుప్రవేశించుచున్నారు)

చారు—రాజేంద్రా పరాక్. రావువంశ క్షీర పారావార రాకా సుధాకరా! పరాక్.
వార్ధిగంభీరా పరాక్. గోపాలకృష్ణ రంగారాయక్షమావల్లభా పరాక్.

రంగ—ఏమిరావార్తలు?

చారు—పారసీకసైన్యమపారమైవచ్చుచుండఁగా నేమనియడుగుచున్నారా?

రంగ—వచ్చినదా? ఎచ్చటనున్నారురా?

చారు—వచ్చినదిస్వామీ ఇచ్చటికికోశద్వయదూరమునున్న కాసారతీరంబున విడిసి నారు.

రంగ—మంత్రిపుంగవా! మనమువిన్నభ్యనియిదేసుమా. ఏదోయనుకొంటిమి.

మంత్రి—వేతేలగు? వారుయుద్ధముచేయుగట్టితలంపునవచ్చినారు రాజా!

రంగ—చారులారా! వారి సేననుజూచితిరా?

చారు—మాటువేషంబునఁబోయి చూచివచ్చినామురాజేంద్రా.

రంగ—అద్దిరా! చారులారా! ఎంతపాటిది?

చారు—దేవా విజయరామరాజుసేన పదునొకండువేలఙ్గోదులు.

రంగ—మంత్రివరా! చూచితే! మనసేనకు మూడురెట్లదేయున్నది.

మంత్రి—రాజేంద్రా! వీరందఱు సేవకులుగాని సైనికులుగారు సారములేనిది గంపెడేల?

రంగ—చారులారా! బుస్సీసైన్యమెంత.

చారు—రాజాగ్రణీ! ఇన్నూటయేబండ్రుగుట్టపురాతులు నాలుగుఫిరంగులు, ఏడువంద
అయ్యేబదిఘండి లా, రాసు మొదలగు తెల్లవారును. బుస్సీసైన్యము మహాప్రభూ!

రంగా—అబ్బ ! రిపునైనార్థ వంబుదీర్చిందై పెల్లుబ్బడిని. మంత్రి పుంగవా ! మనసై న్యమెంత ?

మంత్రి—రాజేంద్రా ! మనబలము నాలుగువేలు మాత్రమే.

రంగా—ఈకొద్దిబలముచే రిపుల నోర్వగలమే ?

మంత్రి—అదెంతపని ? మనలో నొక్క శూరునికి వారందఱుఁ జాలుదురా ?

రంగా—గీ. భారమంతయునిల్పి నై వంబునందె

గెల్చినను గెల్వకున్నను నిల్చియుండి

యాలమందన శత్రుల నోలమాన

గొనకపోరుటయే లెస్స కొంకులేక.

చారులారా ! ఇంకను విశేషములేమి ?

చారు—రాజేంద్రా ! అచ్చట సేన విడియఁగానే మన నొబత్థానా హైదర్జంగు తల్ల పుటభేదనఁబుగావించినది-

రంగా—ఆపైని

చారు—ఆమీద హైదరుగ్రుఁడై విలయకాల రుద్రుని పగిది దండతాడిత మృత్యుపుకర ణి జగజ్జాలంబులొక్కుమ్మడిఁ గబళింపగమకించు కాశరాత్రివలె లేచి రోషభీషణా నల కణంబులు నేత్రంబులఁ బొటపొటరాల రోషంబు గ్రక్కుచుఁ బండ్లు పటపట కొరుక్కుచు నొకరుతో నిట్లనె

రంగా—ఏమనెనో చెప్పుము.

చారు—గీ. “ రణితభీషణ రోదోంతరాళకంబు

ప్రళయదిష్టాభి నిర్దోషవారకంబు

భీమవీరారి హృద్గ్రంథి భేదకంబు

భీమనాదంబు వినవచ్చుఁ బెలుచనెచట? ” అని

రంగా—నొకరేమనె ?

చారు—మహాప్రభూ ! నొకరా.

గీ. “ అయ్య ! సాహేబువర్య ! మీరాలకించు

నాఘనాఘన భీమగర్జారవంబు

రణముసాగింప బొచ్చిలి రంగరాయ

ఘనుఁడు మ్రోగించు నొబత్తునినద ” మనియె.

రంగా—అపైని ఖానుండెట్లనె.

చారు—రాజేంద్రా! సేవకునితో నిట్లనె. “ సాహేబు సుఖా యిచ్చటకనలిదూరం
బున దండు దిగియున్నాడు. నీవిట్లెంతయును భయంబులేక నౌబత్తును బజాయిం
చుచున్నావు. ఈపని మాని వెంటనే కోటవిడిచి లేచిపోయెదవా? లేదా? లేని
యెడల తేపుదయమున యుద్ధప్రారంభమగునని చెప్పు ” మని పంపియున్నాడు.

రంగా—మంచిది. చారులారా! మీరు పోయిరండు. (చారులు నిష్క్రమించుచు
న్నారు)

(హసనల్లి ఖానుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

హస—రాజేంద్రా! సలామ్. మాయేలికగు ప్రాదరంపగా వచ్చిన హసనల్లి యను
వాడ.

రంగా—మిగులసంతసంబయ్యె. ఖానుడా! యిట్లుకూర్చుండుము. (అని కుర్చీయిచ్చు
చున్నాడు)

హస—భూమివరా! క్షేమంబే?

రంగా—మీదయచే నింతవఱకు సేమమే.

హస—రాజా! మీవంటి యాదార్యసద్గుణ గర్విండు గలరాడె? మీప్రఖ్యాతి నేమువి
నుచుంటిమిగదా. అట్లనియెదరేల?

రంగా—మంచిది. ఖాన్ వర్సా, నీరాకకుం గతంబేమి?

హస—భూకాంతా! మీరు ప్రాగింపజేయు నౌబత్తు మానివేయుమని బాబ్బిలివిడిచి.
లేచిపోవుని మీతో మా ఖామందు చెప్పుమనె. ఇదియ సందేశము.

రంగా—గీ. పాదుసాగారు మున్ను మాపౌరుషమ్ము

మెచ్చియిచ్చెను నౌబత్తుమేలవింప

దొంగతనముగ మోగించుదుమె యిటాడ

దగునె నాగుమటంచీరు ధర్మమెటియ?

ఇంతేగాక. బలవంతముగ నితరులందరిమి యీసాలంబుం బట్టికొనియుంటిమా? మా

తాతముత్తాతలు మొదలీస్థలంబున బంధుమిత్రకళత్రంబులతో గాపురముల జే

యుచుంటిమిగాని నిన్న నేడువచ్చి నారమా? వెళ్ళిపోవును టేటిన్యాయము?

హస—గీ. నిజమరి వినరాగాని యిటుల నిజమరి యిపు

తెటుల విననేర్చు హేదరు చటులదురువ

* దేశమును బొంది యీనుండె దేశకునకు.

దేశరూపంబు వోనాడి దేశమెల్ల.

రాజు—ఘానువర్యా ! వానిమాటలు విని యిట్లనుట తగునా ?

హస—మాసైన్యములో ముప్పదిమందిని జంపితివని మిగుల రోషావేశపరవశుండై యున్నాఁడు. అదేమి ?

రంగా—నిజము దైవమెఱుంగు. నీవెట్లనుకొన్నను సరే. ఆసంగతి నేనెఱుంగను.

హస—రాజా ! అట్లే కావచ్చును. సముద్రమేఖలాపరీత భూమికధిపతియ్యను దురకబిడ్డఁడయ్యను నీవైరిరాజు కొండెములు విని నిష్పద్రాక్కిన క్రోధివలె మండిపడుచున్నాఁడు. నేనేమిచెప్పినను వినఁడు.

రంగా—పండ్రెండులక్షల శుభ్రములు లంచము గొని కాకిని గొట్టి గెద్దకు వేయుట మంచిదియే ?

హస—రాజా ! ఆతురక యట్లుచేసెదనని కత్తిముట్టి సమయంచొనర్చినఁట. ఎట్లు మానును ?

రంగా—గీ. మమ్ముయుద్ధమందు మార్కొని జయమొంది

పురముచేకొనంగఁబోలుఁ గాని

తరమె పోరకుండఁ బురమును జేకొన

హరునికైన గోత్రహరునికైన ?

హస—అదిన్యాయమే రాజేంద్రా ! వలదని మేమెంతబెప్పినను వినఁడు

రంగా—పోనిమ్ము. వినకున్న నేమి ? నలువదివేల సేన వారిది. నాలుగువేలు నాది. చూతువుగాని బలాబలంబులు పౌరుషాపౌరుషంబులు.

హస—రాజా ! నామాట వినుము. ఎట్లైనను వారు దివాణమువారు. మీరుజమీదారులు. అధికారము వారిది. అహంకారము మీది. ఈపట్ల నామనవి వినఁదగు.

రంగా—అట్లంటివేని.

క. ఆరాజును నన్నిష్టుడు

పోరామి యొనర్పనిమ్ము పోడిమి మిగుల

మారాజ్యము మాకొసఁగుము

మీరట్లనరింప మాకు మేలొదవుఁగదా.

హస—అది నిజమే. అట్టికొను నాధుఁడేఁడీ ?

రంగా—అట్లుగాదేని!

గీ. జనులకెల్లనీతి సత్యమాడుటగాని

తురకదొరలనీతి దుడ్డగాన

కొనుము వలయునంత కూర్పుము నాకిల

విజయరామరాజు వీడు ఖాన!

హస—ఇంతెందుకు. వాడట్టి నీతుల వినువాడగుడు. నీవు వినినను వినకున్నను నేను చెప్పవలసినదానింజెప్పెద. తురకననుకొంటివేమో జాతించురకనుగాని మనస్సున నట్లుగాదు. పలువర్ణంబుల తెలుంగే నెఱుంగుదు. దయానత్యశాచంబుల హిందువులంబోలినవారు లేరు. అందులో బ్రాహ్మణు లగ్రగణ్యులు.

రంగా—చెప్పుము ఖాన్ వర్యా వినెదఁగాక.

హస—దండకము :—శ్రీరస్తు శ్రీరావు వంశాగ్రణీ! రంగరాయక్షమావల్లభా! సావధానుండవై విందువంచెంతయున్నమ్మదన్ గైకదుర్బోధచేఁ దండ్రపంపంగశ్రీరామచంద్రుండరణ్యస్థలింబెక్కుకాలంబు కష్టంబులన్బొందఁడే? ధార్మరాష్ట్రం దుగల్పింప నిక్కట్టులన్ బెక్కులంబొందఁడే ధర్మసూనుండు ఘోరాటవింద మ్ములంగూడి? యయ్యో! నలుండుగ్ర కాంతారసీమన్ బ్రయంబాసి దుర్బాధలంజెందఁడే? గాధిసూనుండువెట్టన్ హరిశ్చంద్రభూపాలకుండొందఁడే చెట్టలన్? భూమిలోనెంతవారైన దుష్కలమానన్నమా వేళఁ గష్టంబులం బొందఁగాలేడే? తర్వాతసాఖ్యంబులంజెందరే మంచిరోజుల్నమీపింప? నారీతినే రాజచంద్రుండ! యీదుష్టుడౌ ముస్లమాన్ ఖానుతోఁ బోరఁగా రాదు. ధర్మంబుశూన్యంబు నీతెన్నఁగాసున్న యేమంచుభావించితో ముస్లమాన్సీజసంభూతులన్? బ్రాహ్మణద్వేషమే ధర్మమన్యాంగనాసక్తియే యాత్మనంశుద్ధి యన్యాయమే నిష్ఠ దుర్వర్తనంజే తపం బెంచఁగా ఖోభమే నిత్య కర్మంబు సద్ధాత్మిక వ్రాతమున్గన్తిపాల్జేయుటే సద్వ్రతం బిష్టదైవస్తుతుల్ దుష్టభాషల్ గనన్ స్తోచ్యగోత్రోద్భవశ్రేణికిన్ వారిలో ఖ్యాతిగన్నట్టి దుర్మార్గుడీమంత్రి యాదుష్టుతోఁబోరుటల్మానుటేయుక్తమా నిత్ర టీన్ బాబ్బిలిన్వీడి యెందేనిఁ గాలంబు సంప్రాప్తమాదాక నుంటే కడున్ శ్రేయ మామీద మీయిష్టమానట్లు రాజ్యంబున ర్వంబు మీదౌను నిక్కంబు నామాటపాటింపుమీపట్ల రాజన్యచంద్రా! యశస్సంద్ర! రంగాధిపేంద్రా! జయమ్.

రంగా—అహా ! ఎట్టి సలహా జెప్పితివి ? అరాతిభూపతి న్నాడెదరంబున కరుడెంచు
చుండ నన్నడపులఁ బ్రాణంబులు దాచుకొనుమనుచున్నావా ? ఇంతకంటె రాపు
వారికి దుష్కిర్తి కలదా ?

హస—అట్లైన మీయిష్టమట్ల యొనరింపుడు.

రంగా—క. ఇంతిమ్మని చెప్పిన ధన
మంతయు నీగలము విడువ మావాసభువీ
దంతకుని పురముజేరుట
దెంతయు మేల్కూరు బిరుదు నీగుటకంటె.

పోనిమ్ము శ్రీశకమునందు బడునేడువందల యేబదియేడవ సంవత్సరమున జనవరి
నెల నిరువదిఘండవదియగు నీదివసంబ నాయాయుష్కాలంబునకుఁదాది రోజుని
యనుకొనియెడు. అర్థమంతైననిత్తు నక్కఱలేకున్నఁ బ్రాణముల విడుచువారమే
కాని యిట్టిపౌరుష హీనంబులగు పనులొనర్చువారముగామని చెప్పము ఇంత
కంటె నేననవలసినదిలేదు.

హస—అట్లయిన తేపుదయముననే యుద్ధము ప్రారంభమగునని హైదరు మీతోఁజెప్పు
మనె. తయారుగనుండుము రాజా !

రంగా—మంచిది హసనల్లిఖానుఁడా ! మేమీరోజుననే నొబత్తును మ్రోగింపఁజేయించు
చుంటిమిగదా !

హస—రాజేంద్రా నేనుబోయివచ్చెదను.

రంగా—మంచిది పోయిరమ్ము.
(హసనల్లి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు).

మంత్రివరా ! వింటివిగదా ? రేపుదయమున నేయుద్ధమారంభమగునని హసనల్లిచెప్పి
పోయె మనమును దయారుగనుండవలెను సమస్తమును సిద్ధముగనుండెనా ?

మంత్రి—సర్వసిద్ధముగ నున్నది రాజా !

రంగా—అట్లయిన నేనుముందుగ సంగరంబునకేగెద మీరందఱును వేఁకువలేచిపోయి
బురుజుల సంరక్షించుచుండుఁడు.

మంత్రి—అయేర్పాటంతయును జేసెదను స్వామీ !

రంగా—ఇప్పుడేబొబ్బిలిరాజ్యమున వెంగళ్రాయనికేఁ బట్టముగట్టి యుద్ధంబునకుఁ బో
యెదను సచివా ! సమస్తమంగళ ద్రవ్యంబులఁదెప్పింపుము !

చుంతి—జాగ్రత చేసెదను రాజేంద్రా! (అని సమస్తమును దెప్పించుచున్నాడు)

రంగా—వెంగళాయని సింహాసనంబునందునిచి.

గీ. ధరణి నేలెద వాచంద్రతారకముగ
రిపులనోరిచి తమ్ముడా! విపులకీర్తి
నందుఁగావుత రావువంశాంబురాని
నీదురాజత్వమహిమచే నిక్కువముగ.

(అని యాశీర్వదించి యక్షతలఁ జల్లుచున్నాడు).

వెంగ—(కన్నులనీరునిండ) అన్నగారూ! మీరిట్లేలచేసితిరి?

గీ. అన్న నీవిట్లు చేయుట యిదియమంగ
శముగఁదోచెడి నాకెట్టునమయమునకు
నీదుష్టజ్ఞులెవనుడెంత నేనుగాని
రాజటంచును నన్వీడరాదుసుమ్ము.

రంగా—తమ్ముడా! రాజుసంగరంబున కరుగుతటి సింహాసనంబున నేర్పిన నునిచి
పోవలె. అట్టిదరాజ్యనీతి గనుక నిట్టులఁజేసినాడఁ గానిసంగ్రామ రంగంబున
భంగంబునకు మదిఁగలంగి కాదసుమీ.

వెంగ—అట్లయిన సరే. (అని కన్నీరు దుడుచుకొనుచున్నాడు)

రంగా—సేవకా! చినరంగారావు నిటుల నెత్తుకొని రమ్ము.

సేవకు—చిత్తము స్వామీ. (అని పోయి తీసికొనివచ్చుచున్నాడు)

రంగా—(పిల్లవాని నెత్తుకొని) తమ్ముడా వెంగళాయడా! ఈపిల్లవానిని నీయధీ
నము సేయుచున్నవాడ. వీనిని నీయన్నగా భావింపుము.

వెంగ—దుఃఖిమాపుకొనలేక దుఃఖించుచు.

గీ. అన్నగారని యాపిన్నయన్ననెంచ
నేల యన్నయ్య! నీకేమి యెగ్గుగలుగు
యుద్ధమందున? నల్లైన నుర్వియేల?
రాజ్యమేలయ్య? నాకిట్టి ప్రాణమేల?

రంగా—తమ్ముడా! సంగరంబున జయాపజయంబులు నైవాధీనంబులు గదా. ఎటు
వచ్చి యెటుబోవునో! గనుక యిట్లుచేసితి. విరుద్ధమేమి? అని

(వెంకటాచార్యునిపై మంగళాక్షతలం జల్లుచున్నాడు.)

మంత్రివరా ! నే నిదే యుద్ధమునకుం బోవుచున్నాడ.

(రంగారావుపై దేవతలు పుష్పవృష్టి గురియుచున్నారు)

ఆకాశవాణి— (శబాస్. భూమియందు రంగారావే వీరుండు. జగద్విశ్రాంత కీర్తిని బడయును గాఢత)

రంగా—బ్రాహ్మణుల కనేక దానంబులంజేయుచున్నాడు

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

FOR REFERENCE ONLY

శ్రీకృష్ణ దేవరాయారాధ భాషానిటయము

మల్లాన్.ఆర్. పైడికాచి. 1.

శ్రీరంగారాయకదన సమవాకారము.

తృ తీ యాం క ము .

విష్కంభము.

(నాగోజీరావు లక్ష్మన్న ప్రవేశించుచున్నారు.)

నాగో—లక్ష్మన్నగారూ! వింటిరా. రాత్రిసమాచారము? హసనల్లీఖానుడు రంగారావు సన్నిధానంబున కేగి తనమాటలయందు నమ్మకముపుట్టించి తనపంపుఁజేయింప నెంచి యసంగతంబగు నాత్మీయ కులదూషణంబు నరాతి కులభూషణంబును గావించి నిజముట్టిపడునట్లునటించి పోల్వీడియేగుమని యనేకవిధంబులవాక్రువ్వ నారాజు కోట వదలనని నొబత్తు మాననని యన్యాయంబుగఁ జైనెత్తివచ్చినఁ బ్రాణములైనఁ గోల్పోవ నిశ్చయించుకొన్నారమని వర్తమానమంపఁగ హేదరుగ్రుడ్డ విలయకాలద హనునిభంగి మండిపడుచు వారినీక్షణమునఁ బోలుబైల్వెళ్ళఁగొట్టెదనని గగ్గోలు చేయుచుండఁగా నెంతధైర్యశాలియోగాని మన హసనల్లీయెదుర్కొని హేదరుతో “ఇట్లునీతిలేక మాట్లాడుట న్యాయంబుగాదు. అడిగినంతపైకంబీయమని యనిరా? రావువారు దివాణముపై నయముదప్పి ప్రవర్తించిరా? రాజుచుర్యోధనచే మీరిట్టిదుర్ణయమునకొడిగట్టికొనుట న్యాయంబుగాదు. రావువారభిమానధనులు. శౌర్యాన్ని తులు. ఆపైని నిరపరాధులు. వారిపై నిష్కారణము దండెత్తుటలధికార మవోన్మత్తతావిశేషములు. గాని వేటుగావు. తప్పులేనివారిపైఁదప్పు సంఘటించి సమరంబు చేయనెంచితిరి. వారెందఱిని మట్టుబెట్టెదరో యోచింపుడు. తాతలనాటినుండి గ్రామము వదలక కనిపెట్టుకొని శిశుబాలవృద్ధులతోఁ గాపురమున్న వారి కొంపలక గ్గిముట్టింప నెంచితిరిగదా! ఆపైని ఖాదా మిమ్మెట్లు చేయనున్నాఁడో? ఎదిరి చావును దమచావు నెటుంగక పోరు రావువారల నెదుర్కొను వెట్టులుగలరా? ఆబుస్సీ యెట్లీకొనె. ఇప్పుడైన ధర్మంబుదప్పక నడచుట మంచిది. అడిగినంతధనము నిత్తుమనుచుండ వారిని జంపనుంకించుట మిక్కిలి పాపకృత్యము. ఆపాపము మనలఁ గట్టికుడుపకపోదు. న్యాయము చెప్పితిని. మీరేమి చేసినను సరే” యని యనేక విధంబుల నధికారియని యింతయునందేహింపక మిగుల ధైర్యముతో వాక్రువ్వ వాడలిగి ఖానునిమాటలు లక్ష్మముచేయక వానిం జేయునడమియు లేక

బుస్సితో రహస్యమున ముచ్చటించి బొబ్బిలిరాజుపైఁ గొండెములు నూరిపోసి యెట్టకేలకు యుద్ధమునకు సెలవిచ్చునట్లు చేసె. బుస్సీయు నుదయముననే సమరంబునకుఁగడంగుడని యాజ్ఞ మొనఁగె. ఇదియసమాచారము. మనమును యుద్ధసన్నద్ధులమై పోవలెను. ఇద. సమస్తము దైవాధీనముగాని మనవలన నయ్యెడు నదేమియులేదు. కాని మ్రొట్టుజరుగునో చూతము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము :—యుద్ధరంగము.

(హదయముననే యిరువాగు సేనలు నెడరుగ దార్కొనఁగా)

హేద—లాసూ! మీసైన్యముతోఁ బోయి బురుజుల స్వాధీనము చేసికొనుము. వీరభటులారా! మీధైర్యంబులఁజూపుటకదే సమయము.

భటు—భావరాయ! మాకు రంగారావన నెంతటివాఁడు? ఇదేపోవుచున్నాము.

రంగా—వెంగళా! మీరందఱెచ్చటనున్నారు?

వెంగ—మహాప్రభూ! మేము తక్కిన మూఁడు బురుజులమీఁద నున్నారము కొంత మంది కోటక్రింద సమగంబునకుఁ దూగియున్నారు.

రంగా—మంచిది జాగ్రత్తగ నుండుఁడు.

(రణభేరి మ్రోగుచున్నది. యుద్ధమారంభించుట. ఘంటానాదముప్రవర్తించుచున్నది)

(రంగారావు లాడూఖానుల యుద్ధము)

లాడూ—ఓరీ! మాతో నేలబోరెదవురా? ప్రాణములపై యాశలేదా? నీవా మమ్ములను గెల్చువాఁడవు?

రంగా—శా. ఓరీ మూఁడు! కూరచిత్త! ఐను జన్యోర్వీష్ఠలిక. బోరి నీ దారాపుత్రులు శోకమంద మడియందర్పించుచున్నావు రంగారాయోగ్ర నిశాతమార్గణ భుజంగంబేర్చి యుగ్రాకృతిక గోరల్గోరుచున్నదిప్పడిదిగో గోలుక భవత్ప్రాణముల్.

లాడు—వట్టిదంభములనేల ప్రేరెదవురా? చూతువుగాని నాశక్తి.

(అని తుపాకీ కాల్చుచున్నాడు)

రంగా—తప్పించుకొని వానిపై బాణవృష్టిఁ గురియించుచున్నాడు.

(లాడూ మృతి. పారసీక సేనాకలకలము)

సైని—(హయదరు వద్దికిఁబోయి) మహాప్రభూ! మన లాడూఖానుండు రంగారాయని

నిశితబాణపరంపరల కోర్వజాలక కాలభర్తృంబునొందె. తత్సైనికనికాయంబును
గాందిశీకులై పాటిరి. ఏమి సెలవు ?

హైద—గీ. ఊడెగలాడు ! రంగరాయోగ్రనిహతి

లానూ ! నీవేగి తక్షణంబ రిపులనోర్చి విజయంబుఁ జేకూర్చుము.

నీవుగలుగఁగ నాకిల నిర్భయంబు

మున్న జరిగినయుద్ధములలో నీవలననేకదా మాకుజయంబు చేకూరి.

రంగరావెంత నీకునంగ్రామ సీమ

జయముగైకొనిరమ్ము నీజవముమెఱయ.

లానూ—అదెంతపని ? స్వామీ ! చూడుము నాబలము. (అనిపోవుట)

(రంగరాయ లానూఖానుల యుద్ధము.)

లానూ—గీ. లాడుజంపితి నంచు నీవాడఁబారు

షంభె ? నన్రెల్లు మింక నీశక్తితెలియు.

రంగా—గంతుగొనియెడు నాకాండ కాండములను

నిర్బిపోరుము నాతోడ నిముష విచిత్ర.

లానూ—ఓరిరాజన్యాధమా ! ఏమీ డంబములురా ! ఏదీ ! నిలువఁబడితి. చూపుము
నీశక్తి ?

రంగా—ఓరి పారసీకాధమా ! నీకుఁ గాలావసానంబగుటనే నాతోయుద్ధంబు సంభ
వమైనది. ఇదెకాచుకొనుము (అని బాణమును వదలుచున్నాడు)

లానూ—సైనికులారా ! బురుజెక్కుఁడు. ఎక్కుఁడు. ఇదేసమయము. పైనుంచి యీ
రాజాధముఁ డపరిమిత కాండములనేయుచున్నాడు. ఎక్కినంగాని వీనిమట్టుపెట్టుఁ
జాలము.

సైనికు—ఎక్కుచున్నాము. ఎక్కుచున్నాము. (అని యెగఁబ్రాకుచున్నారు)

(రంగారావు బాణములచేఁ గొందఱు నేలఁ గూలుచున్నారు)

లానూ ! ఎక్కడనున్నావు ? నీవెక్కవేమి ?

లానూ—ఇదే నేనును వచ్చుచున్నాడ. (అని సైనికుని భుజములపైఁ గాళ్లువైచి యె
క్కుచు రంగారావు బాణహతిచే నేలఁగూలుచున్నాడు.)

సైని—(హాహాకారంబులు నెలంగ హయిదరుంజేరి)

సాహేబా ! సైన్యమంతయు నంతంబునొందె. లాను గతాసుండయ్యె. ఇంకేమి

నేయుదుమయ్య ?

హయి—ఓ హేలా ముకురల్లీ ఖాన్ ! సిద్దీబిలాల్ ! జానుఖాన్ ! హసనల్లీ ఖాన్ !

ఏల చూచెదరు ? లాదూలాసులను మట్టు పెట్టి రంగారావుక్కు మిగిలియున్నాడట
తక్షణమ మీరేగి యాశూరుని బరిమార్చిరండు.

మకు—తమ సెలవుకొఱకు నిరీక్షించుచుంటిమిగాని యిదెంతపని ?

(అని రంగారావు నెమర్కొను చున్నాడు)

రంగా—గీ. ఔర ! నెయ్యర లాడుఖానాళిఁగూడఁ

బోవనున్నాడవే ? భలే ! నీవన్నేహి

తుండ వన్నఁబో ని స్థరదుర మదీయ

చూడనంజవ పాణౌఘ మనుచు నటకు.

ఇదేమదీగూగుగము స్రవ ర్తిలైడిని. (అని వదలుచున్నాడు)

మకు—లాదూలాసులనుకొంటివేమో కాదనుమా. నేను ముకురల్లీ ఖానును జాగ్రత్త.

(అనియొక తుపాకీని గాల్చుచున్నాడు)

రంగా—(తప్పించుకొని మూఁదుపాణముల నేయుచున్నాడు)

మకు—బిలాల్ ! రా. జానూ ! ఎక్కవేమి ? హసనల్లీ ! చూచెదవేల ?

జానూ—ఎక్కుచున్నాము. గాని.

క. నైనుంది దేహమెఱియఁగఁ

గోణంబుననిల్చి రాజు కోపోద్దీప్తిఁ

బాణానలంబు గురియఁగఁ

బ్రాణంబులఁ జిక్కఁబట్టి ప్రాకఁగ నెల్లా ?

కానీ ! ఏమానో ఎక్కివచ్చుచున్నాము.

రంగ—ఉగ్రుడై (తనలో) ఆహా ! వీరు బురుజులపై కెక్కుచున్నారు.

శా. ఓరీ ! నిమ్ములనెక్కనిత్తునె ? గడీ నో హేలా ! యముంజేరి మీ

వీరాలావములుగ్గడించి వరము లేవ పొందిరం డిమ్ములన్

(అనుచు నిష్క్రింశత్రయమూకొని వారివెడందయురంబులపై గురికొనియేయ నేల

గులుచు)

బిలాల్—ఓరంగావనిభర్త ! చంపితివె మమ్ముగ్రాశుగౌఘంబుచే

దారాపుత్రులకేమిదిక్కిఁక ఖాదా ! ధాత్రేయి నల్లనవీ.

(అని ప్రాణములు వదలుచున్నాడు. ఈ కేకలు విని సైనికులొక్కొక్కడొక్కడెగువఁ దెచ్చుకొని పైకెగఁ బ్రాకుచున్నారు)

బుస్సీ—యోధవీరులారా ! ఘటికాద్వితయంబు కాలంబు సమరంబుచాలింపుడు.

(అందఱు నాయుధములు నేలవైచి శ్రమలఁ దీర్చుకొనుచున్నారు)

రంగ—(తొందరతో) ఆహా! నలుమొగంబులం దురకలు దండోపతండంబులుగ నెగఁబ్రాకి పైకెక్కుచున్నారు. అదె కొంతసైన్యమిదివఱకె యెక్కివచ్చె. ఓ ఘోరా వెంకయ్యగారూ ! వెంగళాణుడా ! దమ్మన్నగారూ ! ఎక్కడనున్నారు ? వేగ యిటురండు.

వెంక—చిత్త మేమిసెలపు ? అందఱమిక్కడనే యున్నాము.

రంగ—వీరు లగ్గలకెగఁబ్రాకిరి. వీరినొంచుట శక్యముగాఁ గన్పించుటలేదు. అందఱు నెక్కిరా కోటఁదీసికొన్నవారే. కోటపోయెనా వైరిరాజు దుర్వృత్తివల్లనైన నేమి మఱేకారణమువల్లనైన నేమి స్త్రీల నమానుషపఱతురు. గనుక

గీ. ప్రాణములకంటె నెక్కుడు పౌరుషంబు

గాన శుద్ధాంతకాంతల మానుషముద్రి

నిల్వఁగాసాధనంబీరు నేర్పుమీఁద

జెప్పుడిప్పుడలేకున్న జేటుబుట్టు.

వెంగ—అన్నా ! మునుమున్న వారియభిప్రాయంబెఱింగి తదనుకూలముగఁ బ్రవర్తిల్లుట మనకావశ్యకమైయుండ నిప్పుడాలోచనకేమున్నది.

గీ. సంభవించెనుమనలకు సంఘమరణ

కాలమిప్పుడు శంకింప నేలయన్న !

రంగ—సత్యమదితమ్ముడా ! యింక సంశయింప

నేల కృత నిశ్చయండ్లనైతి నింక నేను.

చెలికాని వెంకయ్యా ! కోటబురుజులపై వేనవేలు యవనులు పారసీకులెక్కి, నాదిక్కున కదెవచ్చుచున్నారటు జూడుము. మనము యుద్ధము తిరిగి ప్రారంభము సేయునంతలో వీరందఱును బైకివచ్చెదరు గాన నీపుత్రక్షణంబేగి శుద్ధాంతకాంతల నబంధు మిత్రంబుగ శిశుబాలవృద్ధులతోఁ గరవాల నికృత కంతల నొనర్చి వేగ రమ్ము. ఆలోచించినం బ్రయోజనము లేదు. త్వరగాఁబొమ్ము. ఆలోచింపకుము.

వెంక—కత్తిదీసికొని పరుగెత్తుచున్న సమయంబున సైన్యభూమి కంపమొందుచున్నది.

తారలు దున్ని నేలవ్రాలుచున్నవి. (తనలో) ఆహా! దైవమా! ఎట్టిపాపిష్ఠ జన్మ మెత్తితిని? ఎట్టిపాపకృత్యము నావంతు జేసితివి? పురాకృతంబున నెట్టి దుష్కృతం బొనర్చితి నోగదా! కేవలము కటికివానిపనికంటె నెక్కుడు పాపకార్య మొనర్పవలసి వచ్చినదే? ఇట్టిపనికి ముజ్జగంబులఁ దగినవారు లేక నన్నొరసితివా? శా. ఆహా! దైవమా! యెట్లునంపుదును నేనంతఃపురస్త్రితతి

బాహుసిక్ హరిణాంక బింబముఖులక్ బద్మాక్షులక్ బాపము
త్సాహంబెంతయు మీఱునుండు నజపోత వ్రాతముంబోలె న
ద్వేహంబుండున నుండువారికెటులక్ గీడెంతు నే నక్కటా!

గీ. ఆడువారిని జంపుట కూడదంచు

దెలిసి యపకృత్యముక్ జేయవలసె నాకు.

నిట్టిపాపిష్ఠ కార్యంబు నెఱపు కొఱకె

జన్మమెత్తితిఁగాఁబోలు జగతియందు.

ఇందుకై సిద్ధముగానున్న యీబాహువును ఖండించుకొనిన బాగుగనుండును.

(అని తెగవేసికొనఁ బోవుచున్నాఁడు).

కంచుకి—(చేయి బట్టుకొని) వలదు. వలదు. ధైర్యమూనుము. (అనియాపుచున్నాఁడు)

వెంక—భీ! భార్యయనక బిడ్డలనక రాణియనక వృద్ధులనక యందఱిని జంపుట కెట్లు చేయివచ్చును? హా! దైవమా!

ఉ. ఎంతటివాఁడ౯వైననగు దీవిదె దైవమా! నీదుచేతలున్

వింతలు ముజ్జగంబున దివిక్ భువి నీతలక్రిందుసేయు సా

మంతము మెచ్చవచ్చును సుమా యసరాధము లేని వెల్మస్త్రీ

నొంతులఁ జెట్టుకాయవడి ద్రుంచెడునట్టులఁ జేయ నెంచితే?

అనుచుఁ బరుగెత్తి దూరమున మల్లమ్మాదేవింజూచి

ఉ. మల్లచుదేవి! సర్వజనమాన్య చరిత్ర! సుశీల! సాధ్వి! సం

సల్లలితాంగి! దీనజన పాలక కల్పకవల్లి! లోకులక్

జల్లని చూపుచూచు విలసత్కృప గల్గినతల్లి! నీక య

బ్బల్లి! పాసంగుటిట్టి దురవస్థ? యిదెక్కడి కర్మమక్కటా!

(అని గోలుగోలుననేడ్చుచు వెంకయ్య మల్లమ్మాదేవి చెంతకరుగుచున్నాఁడు)

రంగము : — రాణివాసము.

(మల్లమ్మాదేవి కూర్చుండియుండఁగా వెంకయ్యయేడ్చుచుఁబ్రవేశించుచున్నాఁడు)
*మల్లమ్మా—వెంకయ్యా ! నీవువచ్చినపని నాకుఁదెలిసినది. చెడువార్తలు చెవినిబడకుం
డఁగనే నీకత్తి నాచేతికొక్కసారి యిమ్ము. (అని లాగిపుచ్చుకొని చెంతనున్నదా
డింజూచి) దాయీ ! నీవీపిల్లవానిం గొంపోయి సామర్లకోటలోఁ బినతల్లివద్ద దిగ
విడిచి రమ్ము. (పిల్లవానింజూచి)

హా ముద్దులకుట్టా ! చిన్ననాటినుండి యింతవఱకు నాచనుబాలఁ బెరిగితివి. ఇంక నీ
కుఁ బాలియ్యనోచనైతినా తండ్రి ? నీజనకుండు రణరంగంబునంగల్గిన యధైర్యముచే
త శుద్ధాంతకాంతావ్రజంబు నాబాలగోపాలమ్మును జంపుమని యిదే పంపియున్నాఁ
డు. అమానుషముకంటె నిదేమంచిది. కాని

శా. కట్టా ! ముద్దులపట్టి ! చెట్ట చెడుగొల్లనంగలేకున్నని

న్నెట్టి పట్టునడించిపోయెదను ? నీకేదిక్కు ? ఇంకెవ్వ రి

క్కట్టుల్ గ్రోయుదు ? రేమిసేయుదు ? నిదేకర్మంబూ నీపాలికికొ

బుట్టెకొ దైవముకంటికింతబరువైపోతే కుమారోత్తమా ?

ఇంకను యువరాజ్య పట్టాభిషేకముఁ బొందెదవు. బాబ్బిలి నేలెదవనుకొంటింగాని
దాదికినొప్పగించి ప్రాణముల దక్కింతునని యనుకొనలేదు. హాపుత్రా ! నాభాగ్యరాశీ !

ఉ. తొక్కలురావు. అకలి నెఱింగెడివాఁడవుగావు. మిక్కిలికొ

బొక్కెదు తల్లియొక్కక్షణమున్దనిపింపనిపట్ల. బిడ్డ ! యిం

కొక్కెడఁబాలుద్రావ, వెటులుండెద, వెవ్వరుపెంచువారు, ని

న్నక్కట దిక్కుమాలిన దురాగతుఁజేసెనె ? దైవమిత్తటికొ.

హా ముద్దులకుమారా ! తల్లిలేక యెంతయేడ్చెదవో. పాలులేక యెంతపొగిలెదవో. హా
కుమారా ! ఈశ్వరుఁడు నీయెడల నెంతదారుణము వహించెనురా ! కన్నబిడ్డా ! చిన్ని
పుత్రా ! చినరంగరాయా !

ఉ. చిన్నికుమార ! వెల్మకులశేఖర ! యోచినరంగరాయ ! మా

యన్న ! యనుంగుఁగుట్ట ! లనదానన నిర్జితచంద్రబింబ ! వి

* The Ghosha of Mallamma Devi should strictly be observed by placing a screen in front of her so that her person alone may not be seen by the audience.

వ్యన్నత ధైర్యధుర్య ! సముదారగుణోదయ ! తండ్రి ! యేలరా !

చిన్నతనంబునందె పలుచిక్కుల పాలయిపోతి వయ్యయో.

నావంటి నిర్భాగ్యురాలికి నిన్నుజూచి యానందించు భాగ్యమెక్కడిది ? చిక్కు
మాలిన పక్షివైతివే ? (అని పలుమాటు మూర్ధాఘ్రాణమొనర్చుచు)

ఉ. మామక శత్రు సంతతి యమానుషము న్గని చావబుద్ధియా

నీమొగము న్గనుంగొనిన నిక్కము చావఁగబుద్ధిపుట్ట దిం

కేమి యొనర్చుచాన విధి యెట్లులఁజేయఁగనున్నవాఁడో ? నిన్

భూమిని నొంటిగావిడిచి పోవుచునుంటినిబుత్ర ! నిర్దయన్.

కుమారా ! చినరంగరాయా ! తండ్రిశౌర్యము నిలువఁబెట్టుము. తొల్లి శ్రీరామచం
ద్రుండడవికిఁ జనుచున్న తఱిఁగొసల్యమహాదేవి తనతనయునకిచ్చిన దీవనలే నీకగుఁ
గాత. తొల్లి తల్లిచెరఁబాపనమృతంబునకై మాహేంద్రపట్టణంజునకుఁ జనునప్పుడు వై
సతేయునకు వినతామహాదేవి యొనంగిన వరములే నీకును మేలొనగూర్చుఁగాక. సవ
తితల్లిచేఁబెక్కిక్కట్టులంబడి భృపుండడవికిఁ జనుతఱిఁ దల్లి యాబాలున కిచ్చిన యాశీ
ర్వచనములే ని న్నోముఁగాక. సూర్యచంద్రాది గ్రహంబులు భూగగనంబులు త్రికాల
సంధ్యలు త్రిమూర్తులు ని న్నాచంద్రార్కము రక్షింతురుగాక. ఇంకొకసారి ముద్దివ్వు

హా తనయా ! హాకోటిసూర్యప్రకాశా ! హాసుకుమారా ! హాబాబ్బిలిశౌర్యాకారా !
హాపసిబిడ్డా !

ఉ. కాలిముద్రోయఁగావశమే ? కన్నులనిండఁగఁగన్నబిడ్డ ! నీ

మేలునుగొంచి నూచమునమించెడిప్రాప్తము లేదు నా కింక

బాలని ! చాలవృద్ధిగని పొరుషకీర్తులఁజెంది లోకమున్

బాలనఁజేయు మెనయినఁ బ్రస్తుతిపేఱుఁగఁబెద్దకాలమున్.

హా ! కుమారా ! (అని గోలుగోలున నేడ్చుచు ధైర్యముతెచ్చుకొని) దాయీ
యొప్పిల్లవానిని డేచుముగఁగొనిపోయి యొప్పగించిరమ్ము. వెంకయ్యా ! నీకాలస్య
మగుచున్నదా ? (నామునంచుకొని యేడ్చుచున్న వెంకయ్యంజూచి) బాబ్బులిబె
బ్బులి యింతవఱకు సేమంబుగ నున్నవాఁడా ?

వెంక—ఏడ్చుచు డేచుముగనున్నాఁడు తల్లీ !

మల్లమ్మ—అట్లుయిన బహుధన్యురాలను. అతివలకు భూతలంబున భత్యావియోగంబు
కంఠేష్టాన్యమునుబలిపియున్నసంభవించుమరణంబుకంటెభాగ్యమునులేదు. పురాకృత

జన్మసుకృత పరిపాకంబునంగాని పుణ్యస్త్రీమరణంబునంభవింపదు. చిరకాలము కలియుగదేవేంద్రుడైన రంగారామోర్వీపతికి భార్యనైయుండి వీరబాబ్బిలికిరాణినై మల్లమ్మాదేవియనిఖ్యాతినొంది తుదకు శత్రురాజుల యమానుషంబునకులోనుగాక చెడుమాట చెవినిబడకుండ నాభర్త చిరాయుష్యకాముడైయుండ నేనుముందుగా స్వర్గపథంబువట్టి పోవుటకంటె సుకృతంబేమిగలదు? వెంకయ్యా! నీకాలస్యమగుచున్నదా? సూర్యచంద్రాద్రిగ్రహంబులారా! అష్టదిక్పాలులారా! జాయానహిత త్రిమూర్తులారా! బాబ్బిలిపురీవాసా! యీశా! ఈధివనంబున వీరబాబ్బిలి రాణియగు మల్లమ్మాదేవి విజయరామరాజు తురకలంగూడి యొనర్చునమానుషంబునకు వెఱచి నిశితకరవాలధారచే బ్రాణంబులఁ దొఱంగుచున్నది.

ఉ. ఏను బతివ్రతామణినయేని ధరాసురభక్తిలోనఁబెం
పూనితినేని సచ్చరిత నొంది చరించితినేని నావిభుం
డేనయశౌర్యశాలియగునేని దురాగత మెంచినట్టి దు
ర్మానితుడైన యావిజయరామనివంశము భ్రంశ మొందుతఁ.
అనిపాడుచుకొని భూమిపై నొరుగుచున్నది.

(ఆకాశవాణి) “ ఇమ్మహావీరపతివ్రతాశాపంబున నట్లకాఁగలదు. ఆధాత్రీకశత్రుండు సపుత్రమిత్ర కళత్రంబుగ మల్లమ్మాదేవి శాపవశంబున మూడవదినంబున గంతుగొనఁగలవాఁడు. (ఘోరమగు కలకల్లము) *

వెంక—(తక్కినివారినిజూచి) అయ్యో! పెనుభూతమువలె నన్నెట్లుచూచుచున్నారు!
(వడంకుచు నేడ్చుచున్నవారినిజూచి) హదైవమా!

ఉ. మాటలురానిపిల్లలను మాటికిలేవఁగలేని పెద్దలఁ
నీటులుమీటుబోటులను నిక్కపుఁబోటరిబోలెఁజంపనే
నేటికిఁబుట్టినాడనొకొయీశ్వర! యక్కటికంబులేక యె
ప్పాటున మేకలఁగటికివాఁడుదలల్లునుమాడుకైవడిఁ.

మత్తకోకిల. తప్పసేయ రెదుర్పరెవ్వరి దౌష్ట్యమింతయుఁజూప రొ
క్కప్పడేనియుఁ బ్రల్లదంబులనాడఁబోవరు వీరి నే

* The screen to be removed covering the corpse of the Queen with a cloth.

నిష్ఠుడెట్టుటజంపంబోవుదు నీశ్వరా ! యిదియంతయున్
ముష్పించెచ్చె నమానుషంపడి పోడమంచను బుద్ధియే.

భార్యయు బిడ్డలును వగలగూరి నిశ్చేతనులైయుండ

గీ. ప్రాణనాయక ! నాముద్దుబాలులార !

నేటితోఁ దీరె మీబుణం బేటికింక

హా ! సఖీమణీ ! హతనయలారా ! చిరకాలమునుండి మీతోడఁగలసి మెలసి మెలం
గిన ప్రేమానుబంధము నిదె నిర్దయయను ఖడ్గధారఁ గరినహృదయుండనై తెగవేయుచు
న్నాడ. నాకంటెఁ గూరతఁబడుచుండునా ? హతరుణీమణీ ! పుత్రులారా !

ఇట్టిగతిమీకువచ్చునంచెప్పడేని

స్వస్థమందైనఁ దెలియఁగఁజాలనైతి.

(అని యందఱిని దెగవేయుచున్నాడు) తరువాత మూర్ఛిల్లి కొంతవడికిఁదెలిసి
హా ! మల్లమ్మాదేవీ ! ప్రతివ్రతాశిరోమణీ ! నీవేయంతశయ్యపాలుగాఁగ మేమందఱు
మెందుకు ? అంత వీరబాబ్బిలికి రాణినైయుండి ప్రాణములం దావంతయైన నానఁజే
యక కత్తిపాల్గైతివే ! తల్లీ ! నీకేమిదురవస్థ తటస్థమైనది ? దైవమెంతయు నీయైశ్వర్య
ముంజూచి యోర్వలేకపోయెనే ? నిన్నటిరోజునఁ గలకలనాడు బాబ్బిలిసాలంబు నీని
మేషంబున నిర్మానుష్యంబగు శ్రాణనవాటికగా మార్చివేసితివే. నీకెట్టియపకారంబు
నర్చితిమి దైవమా ? హాప్రార్థమా ! ఎంతసేసితివి ? ఛీ ! నాబ్రతుకుకాల్పనే ! పుత్రుని
త్రీ కళత్రీ బంధు వర్గంబు, నందఱికంటె నెక్కుడుగ రాణిని నాశంబునొందించి యీ
జన్మమును గాపాడుకొననా ? (అని తెగవేసికొనఁబోఁగా)

నాకరు—అయ్యా ! వెంకయ్యగారూ ! రంగారావుగారు తక్షణమ మిముఁ దీసికొనిరమ్మ
నె వేగరండు.

వెంక—అయ్యారే ! అచ్చట నేనివంతలు బొంతమయ్యెనో ? పోయి రాజునకేవధస
కారంబు సెప్పిమఱి చచ్చెదను గాక. (అని రాజువద్దకుఁ బోవుచున్నాడు)
రంగ—పనిజరిగినదా ?

వెంక—(కన్నుల నీరునిండ) అయినదిరాజా !

రంగ—హా దేవీ ! హా ! తవయా !

చ. అనికరుడెంచువేళ మిమునందఱఁజూచినదెంతొగాని నేఁ

గనుఁగొననోచనైతిగద కన్నులనిండఁగ, నిన్ను ! హా ! ప్రియా

మణి ! మురిపెంపురాణి ! సుకుమార ! కుమార ! యిక్కేమిసేతు ? నే

మనియనువాడ ? నైవగతి, యక్కట ! యెంతటిపొట్టుగల్గెనో !

బుస్సీ—యుద్ధము ప్రారంభము సేయుట కపవాదమొనంగుచున్నాడ :

(అని భేరీమోగింపఁ జేయుచున్నాడు. అందఱును సంగరంబునకుఁ గడఁగుచు న్నారు.)

అల్లీఖాన్—సుగంధి. చాలు, చాలు, బీరమింక శాత్రువప్రతాపముల్

డీలుసేయఁజాలువాడ డీకొనుండుమమ్ములన్

గేలిగాదు పోరిలోనఁగీలుకొన్ననెపుణిన్

గాలుప్రవ్వియేయుచుంటిఁ గాచికొండుప్రాణముల్.

(అని యనేకుల సైనికులంగూడి శతఘ్నికాసంతతిం బఱపుచున్నాడు)

రంగా—(విచారమును దిగమింగి ధైర్యముతెచ్చుకొని కోర్కె వేళుండై రెట్టించినశా
ర్యంబు మ్రొక్కె) ఓదుష్టులారా ! చండాలులారా ! మీపిరంగులరంగులు నేనె
ఱుంగుదు. నన్నేమియుంజేయఁజాలవురా ! నాబాణములఁ గాచికొండు. (అని యం
పవానఁ గురియించుచున్నాడు)

జండ్రాల్—హుస్సేనూ ! ప్రళయకాలరుద్రునివలె యవనశాసీకసైన్యముల నొక్క పె
ల్లునమ్రొంగవచ్చు మహాశక్తివలె నీతురష్కఠరాసు వరూధినీమహారణ్యంబును గాల్చ
ననేకజిహ్వలతోవచ్చు దావానలంబుకరణి నీరంగరాయండొప్పారెడి. వీనితోమన
ము గెల్వఁగలమా ? పోరకుంటిమా హయిదరుచేతిలోఁజావవలె. అంతకంటెనిదేమే
లు. రంగరాయడా ! ఏల ప్రాణంబులఁ గోల్పోయెదవు ? మాశక్తి యెఱిఁగియుండియు
నిట్టివెట్టిపాలేలయ్యెదు. ఇప్పుడైన మాతేనిశరణువేడుము. అట్లయిన మేలగు.

రంగా—వట్టిబీరముల నేలపల్కెదవురా ! ఇదె నాయాశుగంబు నీశరీరంబుద్రెళ్ళ నే
యుచున్నది. (అని వదలుచున్నాడు)

జండ్రా—(తప్పించుకొని) అల్లీఖానుడా ! రాజుకోటపైనుండి బాణాసారంబుగురియ
మనపరాసులు పరాసులై నేలఁగూలుచున్నారు. మనమెన్నిపిరంగులఁ బఱపినను వాని
నింతైన గాసిచేయవుకదా ! కానిమ్ము మనమందఱము బురుజులపై కెక్కవలె.
(అని యెక్కుచున్నారు)

రంగా—వారియుత్తమాంగంబులపై గుర్రవెట్టి హరులం బఱప జండ్రాల్ నేలఁగూలు
చున్నాడు.

హుస్సేన్ — ఔరా ! రాజాధమా ! నికారణంబుగావించితివిగదా ! ఇంకఁజూడుము
నాశక్తి. నిన్నింతనఱకుఁ జూలుకనగా భావించుచుంటిని. ఇష్టదనిన్ను యమసన్నిధా
నంబున కింపుచున్నాఁడ.

రంగా—ఓరీ. ని న్నుద్వాసనంబు గావించినంగాని నేనేగనురా.

(అని యమ్ములవాన గురియింప)

హుస్సేన్ — (క్రిందఁబడుచు)

శా. ఓహూసైనికులార ! కూలితిని మీరుద్వేగుత్రావీనితో

బాహుబాహినిచోరిపట్టుడితనికొబంధించి హింసింపుఁడో

హేమా హేమాహైదర ! దుష్టవర్తనుడ నీహేమాదా మముకొజంపెరా

ఓ ! హీనస్రభుఁగొల్పువారికరుదేచెట్టల్ ధరిత్రీస్థలిక ?

సైనికులు—(అమాటలువిని ధైర్యస్థైర్యంబు లినుమడింపఁ దెగువఁదెచ్చుకొని వేనవేలభి
యాతి వీరవరుల నర్థశప్రజ్ఞావిశేషంబున నొక్కుమ్మడి బురుజులపైకి నలుప్రక్క
లనుండియెక్కి నంకులసమరంబుగావించి “ పట్టుడు ! పట్టుడు కొట్టుడు ” డంచు చీ
రంబువల్కుచు రంగారాపుంబొదినిరి.

రంగా—ఓహూతమ్ముడా ! వెంగళామ్రదా ! ఎచ్చటనున్నావు. వేగరా !

(అని కేకవేయుచున్నాఁడు)

సైనికు—(ఇంతలో రంగారాపును వధియించుచున్నాఁడు.)

(సేనాకలకలము. హాహాకారంబులెసంగుచున్నవి)

బుస్సే—సైనికులారా ! ఇరుదెఱుఁగులవారు నీరోజు యుద్ధంబు చాలింపుఁడు సాయం
త్రసైనది. (అందఱు నాగుచున్నారు.)

వెంగ—(సైనికులవలన రంగరాపు తెఱంగెఱింగినవాడై పరుగెత్తుచువచ్చి)

శా. అన్నా ! పోవుచునుంటివేదివికి ? నన్నా ! తమ్ముడాయంచునీ

వన్నా ! పోదరుఁబిల్చుచుంటివె ? తగ్గవాక్రుచ్చి పోవంగనా ?

(అని యన్నశరీరంబుజేరి పోదరుఁడు దివి కేగెననికృతనిశ్చయమై)

అన్నా ! రంగనృపాలశేఖర ! ధరిత్ర్యాఖండలా ! శౌర్యసం

పన్నా ! మమ్ములనీడిపోయితివె ! భూపా ! రంగరాయగ్రజా ?

శా. అన్నా ! యెన్నఁడొవైరులంగెలిచి వీవత్సున్నతికొబొబ్బిలికొ

జెన్నారంగనుగన్నులారంగననేజేతోముదంబందఁగా

నున్నాడకొరణరంగమందుండఁగానున్నాడవంచెన్నలే
 దన్నా ! భారవి ! యస్తమించితివె ? వప్రాస్తాద్దివైనగ్రజా !
 శా. అన్నా ! సోదరవత్సలా ! పురుషసింహ ! ధైర్యమంధాద్రి ! యో
 పున్నాగా ! శతభాస్కరాభ ! ధరణీభూభృజ్జయా ! యిస్సీరో
 యన్నా ! యెంతటిభాగ్యహీనుడనుసేనన్నన్న ! నానోటితో
 నన్నాయంచునుబిల్వనోచనయితె కొ హారంగరాయాగ్రజా !
 (అన్నశరీరముపైవ్రాలి)

గీ. అస్తమించెనుబొబ్బిలి యస్తమించె
 నవనిశూరత్వమంతయు నస్తమించె
 నపురవెలమకులంబెల్ల నస్తమింప
 రాపురంగావనీనుండుప్రతిభఁదక్కి.

సోదరా ! యీయటమటకాఁడు చేయఁబూనిన విప్రలంభమునకు వెఱచి యీలుపు
 గోల్పాపుకించచేఁదూపిల్లి గోడాడి ప్రాణంబులఁదొఱంగిన నీప్రియామణి మాకు రాణి
 యగు సాధ్వియందుంగలమోహంబు విడనాడఁజాలక యన్యాయయుద్ధంబున మెలంగుత
 లంపుఁజాలించి దివంబున కరిగితివే ! మమ్మెమియొనర్చిపోతివి ? నీవులేనిబొబ్బిలి చం
 ద్రుఁడులేనిరాత్రి. జ్వాలలేనియగ్ని. జలంబులేనికాసారంబును. గదా ! నీమృత్యువువిని
 నలుదెఱంగులఁ బోరుచున్నయోధవరులెల్లరు నిక నేరికైపోరవలెనని నిజకరపరికర కర
 వాలంబుల నుసురులఁ దొఱంగుచున్నారు. వీరినిజూచుము. అయ్యో ! చూడలేవా ?
 (అనియేడ్చుచు)

గీ. పవిత్రఁడెన్నంగఁదాఁగర్మసాక్షియయ్య
 నాజిలోనీవు రంగరాయాగ్రజన్మ !
 తఱుగఁజూడఁగలేకనోచరమగిరికి
 నరుగుచున్నాఁడుకాబోలుఖరకిరణుఁడు.

(అని దుఃఖించుచున్నాఁడు)

దమ్మన్న—(చూచి) వెంగళాపుగారూ !

గీ. మీరెఘైర్యంబువదలినమీఁదికార్య
 మెట్లు నెఱవేరుఁగష్టముల్ మించుతఱిన
 ధైర్యమున్వీడకుండుట టేతగవుసుమ్మి
 లవినఁగాలేదె ? సాహసేలక్ష్మీయనఁగ.

తమవంటి ప్రతాపఖినులే యిట్లు వెట్టిచింతపాలెట యుచితమా ?

వెంగ—(విచారించుచు) దమ్మన్నగారూ ! నిజదారాపుత్రాదులు సమసినను సోదరుండు సజీవుండైనచో నాకువిచారములేదు. అట్టియనుజన్మండు తరుగఁగ నెంతకఠిన హృదయుండనోగాని ప్రాణముల విడువఁజాలనైతి.

దమ్మ—అయ్యా ! ఇప్పట్ల ధైర్యమువదలుట పనిగాదు. మేమందఱమింకను బ్రతికియుండ మీకువిచారమేల ? ఎట్లయిన నాయభియాతివర్గంబు నొంచుట పౌరుషంబుగాని యీరీతిం ధైర్యంబువోనాదుట కూడునే ?

వెంగ—క. జగదేకవీరుడంచును

జగతినిబ్రాఖ్యతిఁగన్న చటుల్తోత్తేజుం

డగు సోదరుడే గలియిం

వఁగ నేటికి భూమినాకు ? భాగ్యమదేలా ?

(అనివెండియు దుఃఖించుచున్నాఁడు)

భర్తారా—ఊరడిల్లుమురాజా ! విచారించినఁ బ్రయోజనమేమి ?

వెంగ—(కొంతవడికి ధైర్యముఁదెచ్చుకొని) అవును. దుఃఖించి యన్ననుదేఁగలనా ?

అయినదానిగుఱించి చింతించుటేల ? నాశక్తికొలఁదిని బోరెదనుగాక. మీరందఱును మీమీధైర్యంబుల నినుమడించికొని యెదిరింపుఁడు. నైవవంచనకు మనమేమిసేయఁగలము ?

దమ్మ—అదియ పౌరుషము. రంగరాపుగారు కాలధర్మమునొందిరిగాన గెలిచితిమని విజయరామరాజును హయిదరును విజ్ఞప్తీగుచున్నారు. వారిపొగ రణించి విఖ్యాతఁగాంచుఁడు.

వెంగ—అటులనా నేనున్నానని యనుకొనలేదా ?

దు. అలఁతఁ బోవఁగనిత్తునే రిపుల ? నన్యాయంబుగానగ్రజుఁ

బాలియింపఁబగఁదీర్చనే ? వెఱతునే బోరంగ ? భీతిల్లిబా

బ్బిలికోటఁబడనాడియేగెదనే ? మద్వీర్యాతిరేకంబు వ

ర్తిలనాజిఁ విమలాళిఁగూల్పనిది యుర్విఁ పౌరుషంబేతగఁ ?

దమ్మ—భూ ! నీదేపౌరుషము. ఆపరశురామునిదే పౌరుషము. ఉభయసైన్యములును గోటబురుజులపైని యుండుటంబట్టి బాణయుద్ధం బసంగతంబు. తూణీరకోదండ

కాండంబుల నొక్కడ గుప్తంబుగావితము. అగ్నియంత్రశస్త్రాధారంబుగ నెదిరింతము. కాకున్న సంకులనమరంబు దప్పదు.

వెంగ—అట్లనేతోచుచున్నది. దమ్మన్నగారూ ! కుక్కుటంబులు దిక్కులు పిక్కటిలురవంబున మొరయుచుండుట విన నిశాంతంబగునట్లు తోచెడిని.

ధర్మా—రాజువెడలం బుండరీకంబులు తేజోవిరాజమానంబులగుక్రియం బుండరీకంబులు కాండనిధులనిండె నజ్జనకార్యంబులకుఁదోడ్పాటువడుట మిత్రకృత్యంబనుకరణిఁ బ్రభాకరుండు పూర్వాశాభాగంబునఁ దేజరిల్లె. మనమింక జన్యంబున కుద్యమించుట కతవ్యంబు. (అదె బుస్సీవచ్చుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—యోధవీరులారా ! యుద్ధంబు ప్రారంభముఁజేయుఁడు.

(రణభేరీమ్రోగుచున్నది. అందఱును యుద్ధమునకుఁ గడంగుచున్నారు)

కుప్పి—ఓరీ ! దమ్మన్నానీచా ! హిందువా ! ఇదెనాకరవాలంబు నీశిరంబుఁ ద్రెళ్ళ నేయుచున్నది. (అని కత్తిఁ ద్రిప్పుచున్నాఁడు)

దమ్మన్న—ఓరీ ! బుద్ధిహీనుఁడా !

ఉత్సాహ. బిరుదులెన్నియేనిఁబల్క బీరమే ? రణంబునఁ

దిరముగాఁగనిల్వ నాదుతేవ్రభిందిపాలన

త్వరముఁజూతుగాని యేలపారసీకప్రేతదా

నిరయమొందఁజేతునిన్నునీచ ! చూడుమిత్తఱీఁ.

(అని గుదియఁద్రిప్పి వైచుచున్నాఁడు కుప్పి గూలుచున్నాఁడు)

కుప్లాము—ఛీ ! నీచేతనేమానురా. పలుయుద్ధంబులలో జయంబంది మించిన నాతోనా నీవుపోరెదవు ? ఇప్పుడైనను మరలిపోము.

దమ్మ—హనుమంతునిముందటనా కుప్పి గంతులన్నట్లు కుప్పిగంతులువైచి గంతుగొనె. ఎఱుఁగుదువా ? నీపనియంతియ. మూర్ఖ ! నీగర్వమణంచెద. (అని ముద్దరంబున్న వైచుచున్నాఁడు)

కుప్లా—(తప్పించుకొని పరిఘాతంబును గిరగిరంద్రిప్పి వాని యుత్తమాగంబుపై వేయఁగా దమ్మన్న గూలుచున్నాఁడు)

వెంకయ్య—నీచా ! నీపొగరిట్లున్నదిరా ! (అభిగమనంబుగావించి కృపాణంబుచే వాని కంఠంబుఁ దెగనరుకుచున్నాఁడు)

లా—ఓరీ. నీపీచంబణంగించెద జూడుము. (అని కరవాలికం ద్రిప్పుచున్నాడు)

వెంక—ఓరీ ! పలుగాకీ ! ఇదెవచ్చె. కాచుకొనుము. (ఘనంబును ఘనంబుగఁదిప్పి వైచుచున్నాడు. లా కూలుచున్నాడు)

రాసు—నీబ్రతుకెంతరా ! దుర్మాగ్గుడా ! (అభిషేకనంబుగావించి. కుతారంబుగైకొని గురికొని యేయుచున్నాడు. వెంకయ్య నేలగూలుచున్నాడు)

ధర్మా—హా దుర్మాగ్గుడా ! చండాలుడా ! నీపాగరడఁగించెద. నిమేషమాత్రమునిల్వము. (శతస్మింబేల్చుచున్నాడు కొందఱుపైనికులును రాసును గతాసులగుచున్నారు.)

హసనల్లి—ధర్మారాయనితో సంకులసమరంబుఁ గావించుచున్నాడు. యిద్దఱును భూమిపై నొరగుచున్నారు. పారసీకపు సేనాకలకలము. (హేదరుప్రవేశించుచున్నాడు)

హేదరు—ఆహా ! ఎంతపుట్టినది. నిష్కారణ మనేకులు పారసీకధీరాగ్రేసరు లుసురులంబాసిరి. ఇస్సీ !

వెంగళా—ఏఁడీ ! పారసీకాధముఁడు. ఏఁడిరాజు ! నానిశితకరవాలంబున వారిశిరంబుఁదెగవేసి తద్రక్తప్రవాహంబున మజ్జనంబుఁగావించి కీలాలధారల మదగ్రిజునకు దానాదిక్రియలఁ గావించుచున్నాడ.

చామరము. ఎక్కడఁ మొరంగియుంటివేదినీడు శౌర్యముఁ

దక్కులేక జూపుమింకఁ దప్పదోరి పోరుపెం

పెక్కనన్న గెల్వనీపుబీరమున్నరాజవే

నిక్కుచుంటివిపునీడు నేటుశక్తిఁజూపరా.

హేద—ఏమిది సైనికులారా !

మాలిని. ఎంతటిభీమవిరామమదెచ్చట నేర్పడుఁగర్జకశోరమునై

చింతమనంబునఁగల్గెడిభూమిప ! చెప్పుము వెంగళరాయఁడొకో ?

యింతకుఁగారణమీవసుమీ యిదియిట్లుగునంచుఁదలంపకనే

నెంతయుబుద్ధివిహీనతఁజేసితివీకొని పాపపుఁగృత్యమిలక.

విజయరామరాజా ! మహాశూరులగు వారనేకులుసమసిరి. నీమాటలువిని యిట్టి యు

ద్ధంబునకుఁ దలపెట్టితి.

క. రా. వి రాజితము. కొడుగదనీదగుమాటలనేవిని కొండెముగాఁదలపోయకయు

బదపడివారుననేకవిధంబులఁబ్రార్థనఁజేయుచు సంధినివే

డండలపకెంతయుయ్యుద్ధముఁజేయబలంబుబలంబులడంగెనుజే
వదరిగిశూరులుబోయిరికాలునివద్దకరాతిశరాతిహతిఁ.

కనుక యిప్పుడన్న చచ్చెను రోషావేశంబునఁ బ్రళయకాలరుద్రుని భంగినింగిముట్ట
నార్చుచు రాజేడి ? రాజేడి ? యంచు వచ్చుచున్నాఁడు. నీవేయుద్ధంబునకుఁబొమ్ము
జయించితివాసరే. లేకున్న నిందపాలగుదుము.

విజయ—(తనలో) తురక కఠినముగమాట్లాడుచున్నాఁడు. నాకు జన్యంబు సేయక ద
ప్పనట్లున్నది. ఇప్పుడు వెనుకదీయుట పౌరుషముగాదు. కాని.

మత్తకోకిల. భానుఁబట్టఁగవచ్చు రాహుపుభాతిఁ గానదహించు దా
వానలక్రియఁ గాలమృత్యువువన్నె వెంగళరాయఁడెం
తేని రోషవిభీషణాకృతిఁ దీవ్రమాగతి డాసెడిఁ
వీనినోర్వఁగ నెట్లునాకగు వెట్టికార్యమొనర్చితిఁ.

(కొంచెమనుమానించుచున్నాఁడు)

హయి—ఏమిట్లునుమానించుచున్నావు ?

పంచచామరము పౌరుషంబెరాజ నీకుఁ బారిపోవుటెంతయుఁ
వీరులేర్చి పైకిరాఁగ బీరమేది భీతిచేఁ
బోరిబుచ్చినఁ యశంబె పూరుషాళికాజిలోఁ
పారుకంటె హైన్యమెద్ది పాటిజేయభూస్థలిఁ.

విజయ—(తనలో) ఎట్లయినంగానిమ్ము. శత్రుసముదాయంబుతో సముదాయంబొస
ర్తుఁగాక (ప్రకాశముగా) ఇదె చూతము ప్రతాపము.

వెంగ—(తనలో) నేనొక్కఁడ మిగిలినాఁడను. మిగిలినవారలయ్యయిచోట్లఁగలహంబా
నరించి వీరులంజంపి తామును గతాయువులైరి. అధైర్యమువలనఁ బ్రయోజనమేమి?
ఆయోధులతో నాయోధనంబొనర్చి మఱిచచ్చెదఁగాక.

(ప్రకాశముగా) వనమయూరము. హేదర ! నరాధమ ! మహాకలుష ! దుశ్శీ
లా ! దగునె ? నీకిది ఫలంబనుభవింపఁ
గాదనెడు మద్రిపునికైతవపుమాటల్
భేదమును నీకు గలిగించకెటుదప్పఁ.

హయి—ఓహూ ! విలయకాల దహనుని కైవడి నీవచ్చువాఁడు వెంగళరాయఁడే కాఁ
బోలును.

వెంగ—ఓరీ ! పారసీకాథమా ! కూరచిత్తా ! నావిరోధిరాజు మాటలువినె యన్యాయంబుగ మాపై యుద్ధమునకుఁ బూనితివికదా ! ఇంకెక్కడికేగెదవు. నీబ్రతుకు . వంటింటఁ గుండేల్జూచిన చందమయ్యె మిమ్ముల నిద్దఱి నిష్పదే లోకాంతంబున కనుచున్నాడ, అచ్చటికేగి మాయన్నగారిని శరణువేడుఁడు. అట్లుగాక మీయాత్మలకు జన్మాంతరంబునందైనను సుఖంబు కలుగనేరదు. (శతఘ్నింగాంబుచున్నాడు)

విజ—అట్టి వృథాప్రలాపంబులనేల పల్కెదవు ? చూడుమిదే. (అని స్వధితిందిప్పి వేయచున్నాడు)

వెం—(తప్పించుకొని) ఓరీ ! రాజన్యాభిబడబానలా ! తుచ్చుఁడా ! తురకకు లంచమిచ్చి మాయావరణంబు విధ్వంసనంబుగావింప నుంకించి వారిని మాపైకిఁ దెచ్చితివి గదా ! నిన్ను యమాలయంబునకనిపి నీదేశము నిదె స్వాధీనము చేసికొనుచున్నాను గోడపెట్టు చెంపపెట్టు నీకగును.

విజయ—బుద్ధి హీనుఁడా ! నాతో సరివత్తువురా ! ఏమి యీకారు ప్రేలాపన ?

వెంగ—అంబురుహవృత్తము. ఓరీ ! తురష్కులవేడితివా ! మమునోర్వఁజాలక పోరఁగ న్వీరుడవే ! రణశూరుడవే ! కొరవిక దలందఁగఁగోకికో నేరుదలంతురు దుర్మతి ? నీచుడ ! యిట్టి సేతలుచెల్లునే ? ధారుణిలో జయమొందెదవే ? యింకదక్క నేర్తువె యాజిలోక.

విజయ—ఓ ! ఓటిచేదను నీరుగారునట్టిట్లేల ప్రేలెదవురా !

తరళ. బీనర ! దుర్మద ! నీదుగర్వపువేడబంబడఁగించెదకొ మనఁగనేర్తువె పోరినాతో మానుషాధమ ! యాజిలోక గనవె నీయనుజుండు నీగతిఁ గారుకూతలఁగూసిగా జనెను బెద్దలచాయకిష్టుడు చాలుప్రేలుట దుర్మతీ !

అని ముద్గరంబు సేయ

వెంగ—దానింఖండించి వైచుచున్నాడు (తిరిగి భిండివాలపరశుపట్టెన మునలతోమర ఛురికాసి వివిధాయుధ నికాయంబులఁ బ్రయోగించుచు బాహుబాహిం గచాకచిం ఘోరమగు సంకుల సమరంబొనర్చుచున్నారు)

(బుస్సీ ప్రవేశించుచున్నాడు)

బుస్సీ—(ఇరుదెఱంగులవారుం బోర నారసి వెంగళాయని శౌర్యంబునకు మెచ్చి నట్ల భినయించుచు తనలో భళి ! వెలమకులమునకుఁ జాలినశూరుల మాయందుఁగొని

తురకల యందుఁగాని తక్కిన హిందువులయందుఁగాని నేఁగాన. ఇట్టి వీరులతోనా యుద్ధము. డబ్బుకాసించిన హైదరుమాటవింటి. తుదకేమానో (అని దూరముననిల్చి చూచుచున్నాఁడు)

వెంగ—ఓరీ! పారసీకాథమా! నిలువరా నాయెదుట.

హయి—ఓరీ! నీచా! దివాణదోహీ! నీపొగరణంచెదఁజూడురా (అని తుపాకీని పేల్చుచున్నాఁడు)

(ఘోరయుద్ధము జరుగుచున్నది)

వెంగ—(తనలో) బలంబరిగె. బలంబునుం దరిగె. నేనెట్లుబోరఁగలవాఁడ. బేవచ్చవం బుమాడ్కి నున్నవాఁడను కాయంబు గాయంబైయున్నది. సాయంతనంబు గూడ బడె. పాపయ్య రాజాముకోటనుంచి వచ్చినట్లు వినుచున్నాఁడ. వానితోఁగలసి రే పు సమరంబునకుఁ గడంగితి నా బాగుగనుండును. సూక్ష్మసేనతోఁ బోరుటంజేసి మైనలసట వొడమెడిని వెనుక సహాయమునకైన నేరును లేరు. (అని పరిఘంబు డ్రప్పి హైదరు తలపై వिसరి వైవ)

హయి—తత్సరిఘాతనాహతిచే పోలి నేల మూర్ఛిలుచున్నాఁడు.

(సేనా కలకలము. చొబ్బిలివారిభేరీ మ్రోగుచున్నది. పారసీకుల హాహాకారంబు లెసంగుచున్నవి. విజయరామరాజు బుస్సీ హైదరు శరీరంబుజేరుచున్నారు.)

బుస్సీ—వీరవరులారా! ఈరోజునకు యుద్ధము చాలింపుఁడు.

(అందఱు నాగుచున్నారు)

(హైదరు శరీరంబు వీక్షించి ముక్కుపైవేలుంచుకొని) ఆహా!

మండాక్రాంతవృత్తము. ఔరా! హైదర్బలమెడలి నీవాజిల్లోఁగూలితే నీ వీరావేశంబెటుకరిగె నీవీరుతోఁబోర నేలా?

(వెంగళాపుంజూచి) ధీరా! వెంగళ నృపతిలక! నీధీరతస్మైచ్చవచ్చుం బోరాటంబందు నినుగొనఁబోలు వారెవ్వరిందుకా.

(విజయరామరాజుంజూచి) ఓయీ! ఇంకను బోరెదవా?

విజయ—ఖిన్నుండై యూరకుండె.

బుస్సీ—(హైదరు నాడిఁబరీక్షించి) నిష్ఠురహతిచేఁ బ్రాణము కడంటి మూర్ఛిల్లియు న్నాఁడు సైనికులారా! మనగుడారంబునకుఁ గొనిపోఁడు విజనంబగుస్థలంబునకు గొంఘోయినంగాని సేదదీరితెప్పిరిల్లఁడు (సైనికులు హైదరు నెత్తుకొనిపోవుచున్నారు)

సేవకా ! వెంగళాపుగారినిటులఁ బిలుపుము.

సేవ—మహాప్రసాదము స్వామీ. (అని పోయితిసికొని వచ్చుచున్నాఁడు)

వెంగ—(ప్రవేశించి) సలామ్ పరాసు కులావతంసా!

బుస్సీ—సలామ్. వెంగళాయఁడా ! నీశార్యమనివార్యము నేమెచ్చితి. కొత్తపలిసీమ నీ కిచ్చితి రాజాముతోపాటు దానినేలుకొనుము,

సేవకా ! మన పారాలోనున్న చినరంగారాపు నిటుల నెత్తుకొని రమ్ము.

సేవకు—చిత్తము దేవరా ! (అని పోయి వెంటఁగొని వచ్చుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—వాని నెత్తుకొని ముద్దాదుచు వెంగళాయఁడా ! ఈపిల్లవాని నెఱుఁగుదువా? నీయన్నకొడుకగు చినరంగారాపు సుమీ ! దాది వీని నెత్తుకొని సామర్లకోటకుఁ దీసి కొనిపోవుచుండ నీబాలుని ముఖంబాచంద్రబింబమును హసించుచు నెంతయు ముద్దు లాలుక నాకు వీనియందుఁ బుత్రవాత్సల్యత మీఱి యనుంతయు హానిజనించకుండు నట్లుగాపాడుచు నాడేరాయందుంచినాఁడ. ఈముద్దులకుఁజ్జుఁడు తండ్రికంటె నె క్కుడు ధైర్యశాలి. త్రయీవర్షవయస్కుండయ్యును గుడారంబునంగల బహువిచిత్ర వివిధగాండాదాది వస్తునంతాన సంకుల భాండారంబున నీ బాలునివిడువ. నొక్కశాతానికి జేఁబూని యాచిత్తరువుం బొమ్మల కీరులఁగాఁ దలపోసి నరుకఁజూచ్యై ఈబాలుండపరిమిత శార్యశాలియగు. సత్వరము వీనిందీసికొనుము. (అని వెంగళా పునకిచ్చుచున్నాఁడు)

వెంగ—(వాని నెత్తుకొని ముఖము నిపురుచు నన్నందలంచుకొని దుఃఖించుచున్నాఁడు.)

బుస్సీ—ఊరడిల్లుము. విచారించిన నేమిక్షయోజనముగలదు ?

వెంగ—(బాలుంజూచి)

ఉ. బాలక ! చిన్నికృత్తి ! పసివాడ ! కటా ! చినరంగరాయ ! నీ

పొలికికేగుదెంచెనొకొ పాపపుయుద్ధము నిన్నుఁజూడఁగాఁ

దాలిమిఁదూలుచుండెఁ దలిదండ్రులులేని యనాథఁజేయనే

లీలను జొల్పిదైవమెడలించెనొ నీయెడ ముద్దుకుఁజ్జుఁడా !

(అని యనేక విధంబుల వనరుచున్నాఁడు.)

బుస్సీ—రాజా ! ఊరడిల్లుము. మీవంటిలేలినవారిట్లు చింతపాలుకాఁగూడదు. సమము దైవాధీనము గదా !

వెంగ—అత్యంతప్రేమాస్పదుండగు సోదరవియోగంబెట్లు సహించువాడ. జననీజనక రహితుండగు నీముద్దులపట్టి మోమునవలోకించి యెట్లీడుఁగియు భరించువాడ.

(విజయరామరాజేశా విచారించుచున్నట్లభినయించుచు సమీపస్థలంబున నిటునటు దిరుగుచున్నాడు.)

బుస్సీ—ఏమి సేయఁగలము ? నిన్నుఁజూడ నాకును జోలికలుగుచున్నది. ఈరాజుమాట లువిని హేదర్జంగుపొరబడి మీకిట్టి యపకారమునర్చె. వారిసలహావిని నేనును వారి తోఁగలసితిని. కుక్కతోకఁబట్టి గోదావరి యీది నట్లాయెనాచరిత్ర. నీవికేల దుఃఖిం చెదవు. అయినదానికైవగచుట గతజలసేతుబంధనము. నీవైన నిక సుఖింబుండుము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము :— బొబ్బిలికోట.

(వెంగళావు గుడారములో గాయములచే బాధపడుచు మాన్సుకొనుచుండఁగా తాండ్రీపాపయ్య ప్రవేశించుచున్నాడు)

పాప—వెంగళావుగారూ ! (దుఃఖముతో) ఎటులనున్నారు ?

వెంగ—ఇట్లున్నాను. (అని దేహముంజూపుచున్నాడు) (దీనస్వరముతో) ఈకోట కుమాకు నిట్టియవస్థ తటస్థమైనది. (యేడ్చుచు) ఇప్పటికి యుద్ధముమాని మూడురో జులైనది. ఇరువాగులవారమును గాయముల మాన్సుకొనుచున్నాము. నాబ్రతు కని శ్చయముగనున్నది. విజయరామరాజు బుస్సీలు సుఖింబుగనేయున్నారు. అన్నకన్న సంస్కారాదికంబులనైనఁ జేయశక్తి లేదు. ఇట్లు పడియున్నవాడ. ఏమిచెప్పఁగలను ? ఇప్పటి మనలోనేనొక్కడ సజీవుండనైయుంటి. ఇక నీపిల్లవాని గతియేమానో ?

పాప—రంగారావుండలఁచుకొని)

శా. రంగారాయనృపాల ! ధైర్యగుణధుర్యా ! శౌర్యగాంభీర్యసం
సంగా ! రాజకులీనరత్నమ ! రణోత్సాహ ! ధనుశ్చాతురీ
గంగానందన ! యన్న ! బొబ్బిలిపురక్షానాథ ! పోరంగటా
భంగంబొందితె ! శత్రువౌవిజయచే ! బాటిల్లెగామృత్యువుకా.

రంగరాయా ! ఇంకను శాత్రువజయంబుతోఁ జ్రాజ్యరాజ్యలక్ష్మీంజైకొని యఖండ వైభవము ననుభవించెదవనుకొంటింగాని యవియన్నియుం గలలోనివార్తలయ్యెంగదా ! హా ! దైవమాయ ! అమ్మా ! మల్లమ్మాదేవీ ! నీవును భర్తగారికిఁ ద్రోవఁజూపితే ! అప్పా. నీకెంతదశగల్గినది. ఎంతపనిజరిగినది.

శా. అమ్మా ! మల్లమదేవి ! సాధ్విమణి ! మాయప్ప ! సుశీలాత్మనీ
కిమ్మాడ్కిన్గడుదైన్యమబ్బునని నేనింతైననెంచంగలే
దమ్మా ! నీచగుధర్మవర్తనముగాయంలేదెసుంతైన ? జీ
వముల్ సాంఘిక మృత్యువెక్కరణి సంప్రాప్తించెనీకియ్యెడన్.

(కోట నట్టిక్కులం గలయంజూచుచు) ఆహా ! స్త్రీబాలవృద్ధ సంకులంబైయుండు నీ
కోటకెంతపాటువాటిల్లె అచేయ ! దివసపంచకంబు వెనుకఁ గలకలనాడుచుండెడి బా
బ్బలికోట నేటికి భూతప్రేత పిశాచంబుల కిలకిలధ్వని సంకులంబై పరేతవాటికయ్యె.

చ. వెలవెలబారె గేహములు వెల్మకొలంబుల జూడలే దిదే
వెలపలలోపలంగనిన భీతిజనించెడిఁగోటకాళికా
నిలయమువోలె శాకినులనిండి మనంబునవేదనంబు వ్యా
కులమొనరించుచుండె నిదిగోపలలాస్థిమయాస్రధారలన్.

హా ! రంగారాయక్షీలీంద్రా !

గీ. నన్నరాజాముకోటకుమున్నెయేల
కాపుగాఁబంపినాఁడ వక్కాలమందు
నేనెయుంటినా శత్రులనెగడకుండఁ
జేయనే రంగారాయ చేసేతవచ్చె.

అనేకవాదనలఁజేసి ననేకవిధంబుల నేడ్చిననుబెడచెవింబెట్టి పట్టిపంపితివిగదా ! ఎంత
నెట్టిపనిఁజేసితివి. నీయాజ్ఞోల్లంఘనంబునకువెఱచి పోవకదప్పదయ్యె తిరిగివచ్చునం
కైతెనను నజేపులై యుంటిరిగారుగదా !

ఉ. పున్నెపులోకముల్మిగులఁబొందఁగమీకిదె చేయుచుంటినా
కన్నులనీరునించి కడఁకన్జలతర్పణమివ్విధంబునం
జన్నదివచ్చు నేయింకనుసాహసముంగనిశత్రురక్తనం
పన్నతమీకుఁదృప్తిపలుపద్దలపోయుచునుంటినియ్యెడన్.

(వెనుకకువచ్చి వెంగళాయనిజూచి) (దుఃఖముతో తనలో) ఈతనితో ముచ్చ
డించినసేమగు. తననుదానెటుంగఁడు. గాయంబులచే న్మృతిదప్పియున్నాఁడు. దైవమీ
శనినైన రక్షించుఁగాత. ఈబాలునికిఁ జిరాయుష్యమగుగాక. విచారించిన నేమిప్రయోజ
నము. ఇష్టుడైన నేమిబోయె. పారసీకపరాసులతోడ విజయరామరాజుం గతాసునింజే
సి బూబ్బలిపౌరుషంబు నిలువంబెట్టెదను.

శా. చందారాతిహయప్రకాండముల నేజక్కాడెదంగుంభినుల్
 మండంబులైగి ఖండఖండములు గాఁదూటాడెదంబంట్లను
 ద్దండప్రికియఁజెండివై చెదను దొర్దండ ప్రతాపంబునన్
 గండల్లాండలుగాఁగన్యందనములన్ ఖండింతునొక్కుమ్ముడిన్.

కానిమ్ము (తనలో) రామచంద్రుండంతటివాఁడు వాలింబొంచి పొరిగొనలేదా ?
 అర్జునుండు మరుగుపెట్టి గంగాసూనుం డెగనేయలేదా ? కుంభజు హరణార్థమై
 ధర్మరాజు బొంకియుండలేదా ? వారికెట్టియపవాదమువచ్చెనో నాకు నదేరాఁ
 గలదు, గూఢగతినరిగి యిట్టి దురాత్ములఁజంపినంగాని వేటొండు విధంబున నా
 కోపానలంబు చల్లారనేరదు. ఇట్లుగాక నీతులువలం జంపు మార్గంబులేదు. ధర్మ
 మేగానిమ్ముధర్మమేగానిమ్ము! ధర్మాత్ములు సుగుణనిధులుత్తమోత్తములగు రం
 గారాయమల్లమ్మా దేవులంజంపించిన యీపాతకియగు రాజుంభూమింబ్రతుకని
 చ్చితినా ధారుణికప్రియమొనరించినవాడనగుచును. (ప్రకాశముగా) సేవకా!
 నీవేగి విజయరామరాజున్న స్థలముం గలయంగనుంగొని రమ్ము.

సేవ—చిత్తము (అని వాడేగి తిరిగివచ్చి) మహాప్రభూ ! నాకుఁబో వీలుగాదయ్యె.
 ఏమిసేయను ?

పాపయ్య—పోనిమ్ము. నేనేపోయెదంగాక. (తనలో) నేను మాటువేషము వై చికోని
 వారిగుర్తుమాటలు వచించుచుఁ గాదారిప్రొద్దనలేచిపోయి గుడారంబుజేరెదను గా
 క. (అని యట్లునరించుచున్నాఁడు)

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము :—విజయరామరాజుగుడారము.

పాప—(రాజునిద్రించుచుండఁగా గుడారంబుగుడ్డను గరవాలంబునఁ జించివైచి లోప
 లంబ్రవేశించి) పులి పులి ! (అని కేకవేయఁగా)

విజయ—లేచి (తనలో) పులిపులి యని వినవచ్చుచున్నది. ఈపులి తాండ్రపాపయ్యగా,
 ని వేటుగాదు. (కన్నులందుడిచికోనిలేచి పాపయ్యంగని మిగుల లావైనవాఁడు గాన
 దిగ్గున లేవలేక) (ప్రకాశముగా) ఎవడవురా ! (అని చెంతనున్నకత్తిం దీసికొనఁ
 బోవుచుండఁగా)

పాత—గీ. తాండ్రపాపయ్య యనువాడఁ దగినయట్లు

నీవు చేసిన దుర్మార్గ నీచకృత్య

మునకుదూహక చాహసి మొనను విశద

నడకలఘనమియ్యవచ్చిన వాడఁజుమ్మి.

(అని హారాత్తుగఁ జేయినరుతుచున్నాఁడు. పెరహస్తంబున దీసికొనఁబోగా దా నింగూడ నరకుచు) ఏమిరా! పాపిష్టి! చండాలుఁడా! నీకూరకర్మము ని న్నుఁగట్టికుడిపినదిరా. బాబ్బిలి నేలెదవా? (అని కాలు నడుకుచున్నాఁడు) రం గారాఘం జంపితినిని సంతసించుచున్నావా? (అని యూరుపులనరుకుచున్నాఁ డు. ఇట్లు ముప్పది మూఁడుచోట్లు ననికి చిత్రవధగావించుచున్నాఁడు)

(పైనికులు ప్రవేశించుచున్నారు) ఘోరమగు కలకలము.

పైనిరు—(పాపయ్యంజూచి) ఎవ్వఁడవురా! దుర్మార్గా! దొంగా! (అనియొక్క వెల్లునఁ జుట్టిముట్ట హేదరును మూర్ఛఁదెలిసియున్నవాఁడేగాన ప్రవేశించుచు న్నాఁడు)

హేదరు—సీరి! కూరాత్మా! నీచుఁడా! దొంగా! మాడు నిన్నేమిశేసెదనో! రాత్రినచ్చి యిట్లు చేసితివిగా! నిన్నిప్పుడ పారిగొనెదఁజూడు.

(అని భీమాట్టహాసము చేయుచున్నాఁడు.)

పాప—(తనలో) నేను బగదీర్పఁబూని చేయవలసినదానింజేసితి. వీరంతకంతకురోషం బుమీఱఁ జెడైకి వచ్చుచున్నారు. రంగారావును జంపినరీతినే నన్నుంజంపుదురు.

ఈ. నీచపరాసు సేనలకు నేనిటులోఁబడిచచ్చుకంటె బా

హాచలితాసి ధారను బరాసుఁడనై దివికేగ మేలుగా

దే చిరక్కి పౌరుషములెంతయు నిల్చును భూమిలోన నౌ

ర్యాచరణంబొనర్చెనని? అట్లెయినర్చుట మంచిదెంచఁగన్. (ప్రకాశముగా) ఓరీ నీచులారా! మీచేఁజచ్చెదనురా? నాకిట్లు తృప్తియైనదిరా! (తనలో) రం గారాయపల్లవ్వులులేని బాబ్బిలితోట తిరిగిచూచుటకంటెదేహంబు దొఱంగు లేమేలు (అని రోమావేశంబునఁ గరవాలంబుఁ ద్రిప్పుచు శత్రువులపైఁబడి పైని కనికాయంబుతో హేదరుం గాలుప్రోలికనిచి తానును బాడుచుకొని మేన దొఱంగుచున్నాఁడు)

(పైనిరుల హాహాకారంబులెనంగ బుస్సీ ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

బుస్సీ—(ఆశ్చర్యముతో ముక్కుపైవేలుంచుకొని తనలో) ఆహా! ఎంతపనిచేసె పా పయ్య! వీడే యుద్ధనమయంబున నున్న మమ్మందఱి నప్పుడ చంపివైచును. కూర

ర్మము పాపిష్టులం గొట్టుకొనిపోయె. న్యాయాన్యాయంబుల నైవమెటుంగఁడా?
పరులకపకారమెంచువాఁడు తనకుఁ దానే నశించును. (వెంగళాపు గుడారంబున
కుఁ బోవుచున్నాఁడు)

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము :—వెంగళాపు గుడారము.

(మంత్రిమొదలగువారు బలిసియుండ బుస్సీ ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వెంగ—లేచి. సలామ్. బుస్సీగారూ !

బుస్సీ—సలామ్. ఆరోగ్యుడవైతివే ?

వెంగ—స్వామీ. నెమ్మదిగానుంటిని. గాయంబులుమానె. మీకటాక్షంబునఁ బ్రాణం
బులుమాత్రము నిలిచె.

బుస్సీ—ఇక వగఁజెందకుము. దైవంబు న్యాయంబుచేకూర్చె. నిష్కారణము మీమ్ము
ల బాధపెట్టిన హేదరుజంగును రాజును జచ్చిరి. పాపయ్యయఁ బ్రాణంబులఁ తొ
రంగె. బొబ్బిలిని నీవేయేలుకొనుము. సుఖింబుండుము. నామాటయే కొలు. అయి
నదానిఁగురించి విచారింపకుము. శూరులగువారికే యిట్టి కష్టంబులు సంప్రాప్తమ
గుఁగాని పెరవారలకు యుద్ధములేల? చావులెక్కడివి? నీకు డేమమగుఁగాక.
పట్టాభిషిక్తుండవుగమ్ము. నేనుబోయివచ్చెద.

వెంగ—మహాప్రసాదము. స్వామి !

(బుస్సీ నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

మంత్రి—(సమస్తమంగళద్రవ్యంబులాయత్తపఱచి పురంబు శృంగారంబుగావించి నృత్యగీ
తవాద్యంబులెసంగ సభాస్థానంబున సింహాసనంబుదెప్పించి వైచి యందు వెంగళా
యునునిచి మహోత్సవము జరిగించుచు) వెంగళాయాగ్రీణీ! ఈయఁకుండ భూమం
డలంబునకు రాజపుగమ్ము. మమ్ము చరితార్థులుగఁజేయుము. ఇదియ పురజనుల
కోరిక. అట్లునుగ్రహింపుఁడు. స్వామీ !

వెంగ—(దీనత్వము ముఖమునంబుఁదోప) అట్లనేకావింపుఁడు. (అని యన్నందలఁచు
కొని.)

శా. అన్నామొన్నటిదాక నీపునిజబాహుటోపమేపారసం

పన్నప్రక్రియరాజ్యమున్నలిపియేసాపంబొనీవిష్వడా

పన్నత్వంబునుబొందిపోయితివినాపాల్జేసియీభూమిని

కన్నంబోదునుముందెయీవిధమునాకావంతయుకొదెల్పినకొ.

మంత్రి—ఊరడిల్లుమురాజా! శుభసమయంబున విచారించుట కూడదు. “నైవాధీనం జగత్సర్వ” మను వాక్యములఁ దెలియమే? ఈకాలంబున కీరీతిగ జరుగవలసినదని బ్రహ్మ వ్రాసియుండఁగా నన్యథాయెట్లుజరుగనేర్చు? వీరుచంపిరి వారుచంపిరి య సుకొనుట యెంతయు వెట్టితనము. నమస్త చరాచరంబులకుఁ గార్యంబులకుఁ బరమేశ్వరుడే మూలకారణముగాని పేలుకాదు. నేనొనరించితి ననువాఁడు పిచ్చివాఁడు. భూమిపై నెందఱిని జూచియుండలేడు. ఎందఱు రణనిహతులుకాలేడు. రామాదు లగు మహారాజులును హరిశ్చంద్రాది చక్రవర్తులును భూమిపైనుట్టిగట్టుకొని యూచు చున్నారే! వారికిక్రిమాత్ర మాచంద్రతారార్కము జగద్వ్యవస్థమై తులంగలించున్నది. అట్లునేమీకిక్రియును భూమియెందాక నుండునంతకాల ముండికపోదు. మనంబున సంతసంబుమల్లడింప యుత్సాహంబుమీఱియుండుటే మీవంటిఘనుల కుత్తమమగు తెఱంగు. ప్రపంచమునజరుగు కార్యంబుల సాక్షిభూతులమై చూచుచుండుటయే మనసని. “కాతేకాంతాకప్తేపుత్ర స్పంసోయమతీవవిచిత్రః కస్యత్వంకఃకుతః యాతస్తత్వంచితయ యదిదంభాతః” అనునట్లు వీరందఱుదైవమను నాటకునిచేనాడించు జంత్రపుబాష్పములుగాఁదెలియఁదగు. తమపులశాశ్వతములుగదా! “కిందాకు మీదాకువాసిగాడే” వారికై వగవనేల? నమస్తభర్తంబులు మీకుగోచరములే.

(పట్టాభిషేకమహోత్సవముజరుగుచున్నదిమంగళాక్షతల వెంగళ్రావుపైఁజల్లుచున్నారు.)

వెంగ.—మంత్రిపుంగవా! నీచెప్పిననీతి నామనంబునంగల చింతంగొంత చోచ్చిజ్జెచినది. నీవంటిధీనచివుండు గలుగఁగనెట్టి కొఱంతయులేదు. నేనొక్కదానిం జెప్పెదవినము. ఈవీరబాబ్బిలి మాయన్నగారగు రంగారావుగారిదిగదా! తన్నుగాఁజూచు కొప్పుని యీచినరంగారావును నావశముఁజేసిపోయినాఁడు. ఈరాజ్యమునందీపిల్లవాని నభిషిక్తునింజేసినంగాని నాదుఃఖముచ్చలారనేరదు. కాన నీకుఱ్ఱని యువరాజ్యంబునకుఁ బట్టాభిషిక్తునిగఁజేసెదను. వానికి యుక్తవయస్సువచ్చునందాక నేనే రాజ్యముచేసి యాపైసిథరాధారంబు వానికిచ్చివైతు. అట్టియన్నగారికేలేని రాజ్యమునాకేల! సచివాగ్రణీ! నమస్తమంగళద్రవ్యంబులఁ దెప్పింపుము.

మంత్రి.—సర్వముసిద్ధముగనున్నవి రాజా!

—* వెంగళరంగారావు పట్టాభిషేక మహోత్సవము.*—

వెంగ.—చెంతనున్న చినరంగారావును సింహాసనంబునందునిచి నభికులారా! మరల
లారా! మిత్రులారా! మాయన్నకుమారుండగు నీ బాలుండు వెంగళరంగారాయ

ధేయంబున నాయురానో శ్వశ్వశ్యాభివృద్ధులనలరారుఁగాత. (బాలునివంకఁజూచి.)

ఉ. భూతలమెల్ల నేలుముసమున్నతితో, జగదేకవీరవి

ఖ్యాతనిఁగాంచు రావుకులమంతయురాజిల, దీర్ఘజీవితం

బౌతకుమారనీకిల, మహావిభవంబుదనర్చుఁగాత ని

ర్భీతినరాతిభూపతులపేర్చినదంతుపుగాత, నిమ్ములకొ.

భూసురాశీర్వాదంబులు సెలంగుచున్నవి. దేవతలుపుష్పవృష్టిఁ గురియించుచున్నా
రు. సమస్తజనులు సంతసించుచున్నారు. (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

భరతవాక్యము.

మంగళమహాత్మవృత్తము. పిలుదురుగాపుత మహేంద్రులుజగంబుల సమిద్ధతరథర్మగతితోడ

స్త్రేలాదపుఁగాతధరణీసురల కాపులకుమేదినికిమేదురసుఖంబొఁ

గాలమునవర్ష నిడుఁగాపుత పురందరుఁడు కాన్యపినిసశ్యములెసంగు

బాళివిడనాడుచుశుభంబుఁగను దేశములుప్రాణులకు నాయుపులు హెచ్చుకొ.

సీ. నిధినవగజచంద్రనిగదితహూణశకంబునకున్ సరిగన్నయవి

కారినంవత్సరకలితవైశాఖ మాసంబునశుక్లపక్షంబునందుఁ

బంచమీభాస్కరవాసరంబున దీనిరచియించినాఁడనేఁబ్రతిభమీఱు

దీనిబొందాడపురీనివాసుండైన భోగేశ్వరునికృపఁజూన్కితోడ

గీ. నిందుభారంబు నాదైవమందెయించి

యఖిలకృతులకలంకృతయగుచునకల

సుకవిజనులచేనీకృతసాంపుఁగాంచి

ధరణిమెఱయుత నాచంద్రతారకముగ.

గద్య. ఇది త్రిమద్బొందాడపురీనివాస భోగేశ్వరేశ్వరశాశ్వత కటాక్ష

నిరీక్షణప్రసాదిత మృదులకవితాధురంధర, భారద్వాజస గోత్రపతి

త్రా పస్తంబమూత్ర కాశ్యపూరి కులకలశార్ణవరాకాక్షరవ

మిత్ర భోగమాంబాచ్చయమాత్య దంపతీపుత్రభోగ

రాట్కవికుమారాగ్రేసర, సాంబశివరాయ

కవివర, ప్రణీతంబైనరంగారాయకడ

నసమవాకారంబు సర్వము

సమగ్రము.

శుద్ధ పత్రిక

పంజీ.	తప్ప.	ఒప్ప.
19	పుత్రా	మిత్రా
20	యొక్క	నొక్క
11	నయ్య	నయ్యె
19	నరుడు	నృపుడు
22	పంజీ	పంజీ
3	వారిత్రరి	వారిత్రు
17	మగునె	మగునె
19	నోర్వ	నోర్పు
20	సుర	సురు
27	అనేకప	అనేక
3	నాతిషమా	నాంచద్యశః
10	స్వాగతము	స్వగతము
26	పలు	బలు
15	డాంథ	డాండ
8	లంబోని	తైన
5	జూట	ఝూట
11	వకీలన్ననునిముష	వకీలవనంగనిమిష
28	చెప్ప	ఁజెప్ప
11	దోర్బలాంథ	దోర్బలాంక
12	మనఁగుటపోఁక	మనగుటపోరక
7	గుమ్మమెచర	గుమ్మమునెచర
11	ముత్తిల్లి	మత్తిల్లి
6	కారుని	కారిని
13	వారు. నజేయులు	వాఁడు. నజేయుఁడు
7	నరపతులను	వారిం
9	భయం	రయం
20	మిక్కిలి	మొక్కిలి
23	నేర్పరింపు	యేర్పరింపు
9	తురస్కుఁడు	తురుస్కుఁడు
11	నీరద	నీలపు
11	వ్యదీకము	వ్యభీకము
16	చెప్పము. మఱియు	చెప్పఁడు మఱియుదమ్మన్న !

47	7	వారు	పీరు
48	3	పెంకి	పెంకె
51	14	బాయనివి	బాయనవి
„	51	చాలదూ	చాలదా
54	15	రాజునిం	రాజుం
60	8	ప్రవిమల	ప్రవృత
„	26	కోహటించుట	కావటించుట
61	2	సందేశమెను	సందేశమును
„	7	యమియించి	నొంచితి
„	11	పన్నాగము	పన్నకము
62	25	దురటిల్లు	దూకొను
63	13	జంఝు	ఝంఝు
65	16	మత్కరాసి	దత్కరంబు
„	28	కోహ	కావ
67	21	భీమ	భీరు
68	27	నిజమరి	నిజనుటి
70	20	బీజ	వంశ
„	21-24	ప్రాప్తాణ.....ప్రేణికిన్	నీతలంపట్టులకొ
72	9	యది	యది
82	2	రాణినై	రాణి
„	18	తక్కిని	తక్కిన
83	4	నాయక. బాలులార	నాయక. బాలురార
„	12	ప్రతివ్రత	సతివ్రత
„	22	పొంత	బొంతన
84	13	జాలపురా	జాలపు
„	17	వీనితో	వీని
85	17	వధియించుచున్నాఁడు	వధియించుచున్నారు
86	22	లేకనో	లేకనే
88	24	పరిఘాతంబు. యుత్తమాంగంబు	పరిఘాతనంబు. యుత్తమాంగంబు
90	16	బుచ్చినం	జచ్చినం
„	26	భేదమునునీకుగలిగించ	భేదమునునీకుగలిగించ
92	23	గొన	గెలువం
94	19	మనలో	మూలో
95	17	వాదనలఁజేసి	వాదములఁజేసిన
98	21	చరితాగూలుగ	